

«Vern om Folkeætten»

En undersøkelse av Nasjonal Samlings syn på rasehygiene
1933-1945, i et Komparativt perspektiv

Anders Keiser Lydersen

VEILEDER

Knut Dørum

Universitetet i Agder, vår 2021

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Master

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært et svært interessant prosjekt der jeg har tilegnet meg mye ny erfaring og kunnskap. Likevel har arbeidet med masteroppgaven vært et svært krevende, utfordrende. Arbeidet med både primærkilder, litteratur, samt utformingen av språk og struktur har vært utfordrende og til tider følte ut som endeløse oppoverbakker.

Under arbeidet med dette prosjektet har jeg nærmest hatt fast adresse på lesesalen i bygning 46 på UIA i Kristiansand og har tilbrakt mange lange dager der.

De nærmere 9 månedene arbeidet med masteroppgaven har både følte som tiden har flydd forbi, samtidig som det likevel føles ut som en evighet. Arbeidet med oppgaven begynte i august 2020 og ble avsluttet 18.mai 2021.

Det er med stor lettelse, men like vel en rar følelse jeg sitter igjen med når jeg nå fullfører min mastergrad etter mange år som student.

Jeg vil rette en stor takk til alle som har hjulpet meg både faglig og støttet meg moralsk gjennom dette prosjektet. Først og fremst går min takk til min veileder Knut Dørum for veiledning og mange gode tips og råd, og ikke minst andre lærere og professorer som i form av forelesninger og innspill har gitt gode råd som har kommet godt med.

Jeg vil også takke mine medstudenter som har holdt meg med selskap i pausene på lesesalen i bygg 46. En stor takk til familie og venner hjemme i Larvik som har bidratt med moralsk støtte i denne utfordrende tiden. Jeg vil også rette en stor takk til venner og tidligere medstudenter under min bachelorgrad studier i Bø i Telemark for mange morsomme stunder opp gjennom studietiden min.

Anders Keiser Lydersen

Kristiansand 18.mai 2021

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	5
1.1 Tema og avgrensing.....	6
1.2 Forskningssituasjon.....	6
1.3 Kilder og metode.....	9
1.3.1 Aviser som Kilde	10
1.3.2 Komparativ metode.....	11
1.4 Begreper	12
1.4.1 Rasebiologisk antisemittisme	12
1.4.2 Eugenikk og Rasehygiene	13
1.5 Oppgavens struktur	15
2. Rasehygiene i internasjonal kontekst.....	17
2.1 Den internasjonale bevegelsen for eugenikk.....	17
2.2 Nasjonalsosialismen i Tyskland	21
2.3 Nazistisk Rasehygiene	24
2.4 Raselære og eugenikk i Fascist-Italia.....	25
2.5 Oppsummering	31
3. Rasetenkning og rasehygiene i Norge	33
3.1 Rasebiologisk antisemittisme i Norge	33
3.2 Raseforskning i Norge. En vitenskapelig disiplin eller pseudovitenskap?	35
3.3 Jon Alfred Mjøen og Johan Scharffenberg. Rasisme eller sosialpolitikk?	38
3.4 Steriliseringsloven av 1934: Raselovgivning eller sosialt begrunnet?	44
3.5 Oppsummering	47
4. Nasjonal Samling 1933-1935.....	49
4.1 Quisling og synet på rase før stiftelsen av Nasjonal Samling.....	49
4.2 Ideologisk utgangspunkt? Fascisme, Nasjonalsosialisme eller norsk nasjonalisme?	53
4.3 Antisemittisme: hets mot politiske motstandere? Eller Sentralt ideologisk aspekt?.....	56
4.4 Rasehygiene	61
4.5 Rasespørsmålets påvirkning innen partiet.....	65
4.6 Oppsummering	69
5. Nasjonal Samling 1935-1940.....	71
5.1 Nasjonal Samling, partiet blir en «sekt»	71
5.2 Antisemittismen.....	71
5.2.1 «Jødeinvasjonen»	74
5.2.2 Ytterligere radikalisering av «jødespørsmålet»?	74
5.3 Syn på andre «raser»	78
5.3.1 Samer og kvener	78

5.3.2 Tatere/romfolk og andre «raser».....	79
5.4 Økende interesse for raseforskning og rasehygiene	79
5.5 Oppsummering	84
6.Nasjonal Samling 1940-1945.....	86
6.1 Antisemittisme.....	86
6.1.1 Antisemittisme som krigspropaganda	86
6.1.2 «Rasekrig» i øst og radikalisering av jødespørsmålet.....	89
6.1.3 Antisemittiske raselover	92
6.2 Nasjonal Samlings raseteoretikere	94
6.2.1 Raseteorier	94
6.2.2 Det nordiske herrefolk.....	95
6.2.3 Positiv Rasehygiene	97
6.2.4 Negativ Rasehygiene.....	99
6.2.5 Biologisk kontroll med innvandring	101
6.3 Andre grupper innen NS	102
6.3.1 Hirden.....	102
6.3.2 Germanske SS Norge	105
6.4 Rasehygiene i praksis.....	106
6.4.1 Loven om vern om folkeætten 1942	106
6.4.2 Steriliseringsloven fra 1942 i komparativt perspektiv	107
6.4.3 Norsk Eutanasiprogram?	110
6.4.4 Rasebiologisk forskningsinstitutt og raselære i skolen	111
6.5 Rasepolitikk ovenfor andre grupper?.....	112
6.5.1 Samer.....	112
6.5.2 Tatere.....	114
6.6 Oppsummering	116
Konklusjon.....	118
Kilder	124
Trykte kilder:.....	124
Litteratur.....	124
Aviser:.....	128
Oppslagsverk:	128
Digitale kilder:.....	128

1. Innledning

1.1 Tema og avgrensing

Temaet for denne masteroppgaven er hvordan nazistiske miljøer i Norge tolket og forstod raselære og rasehygiene i perioden 1933 til 1945. Det er naturlig å ta utgangspunkt i Nasjonal Samlings tid som parti 1933-1945, og avisene som partiet utgav. Målet er å kunne presentere en mer systematisk og fullstendig undersøkelse enn det som er blitt gjort tidligere.

Hovedproblemstillingen er ikke bare hvordan og hvorfor Nasjonal Samling tolket rasehierarki og rasehygiene, men hvordan partiet og miljøet rundt i spørsmålet om raseideologi skilte seg ut fra Nazi-Tyskland, og hvordan partiets raseideologi avvek fra det som var vanlige oppfatninger i politiske miljøer i Norge. Undersøkelsen blir derfor satt i et komparativt perspektiv der hovedvekten legges på forskjeller og likheter mellom rasehygiene i mellomkrigstiden og Tyskland under nasjonalsosialismen. Også Italiensk rasehygiene under fascismen vil bli belyst. Et tredje sammenlikningspunkt er norske aviser som representerte både borgerlige og sosialdemokratiske miljøer. Periodiseringen for de to første kapitlene er fra omkring 1900 til 1939. Periodiseringen i de tre siste kapitlene som omhandler NS, er perioden 1900 til 1939.

Oppgavens arbeidsspørsmål er: Hvilke raseteorier var gjeldende innen Nasjonal Samling? Hvordan var disse teoriene sammenliknet med relevante teorier for rasehygiene i Norge og Internasjonalt? Hva var Nasjonalt Samlings syn på minoriteter som tatere, samer og andre nasjonale minoriteter, samt funksjonshemmede og mentalt syke mellom 1933 til 1945? og hvordan ønsket Nasjonal Samling å sette det idemessige grunnlaget ut i praksis.

1.2 Forskningssituasjon

Den viktigste litteraturen jeg har benyttet er Robert Proctors *Racial Hygiene: Medicine under the nazis* fra 1988 som viser den sentrale rollen tyske rasehygienikere og forskere spilte i nazistenes rasepolitikk. Historikeren Richard Wetzell hevder at frem til 1980-tallet var forskningen på dette området preget av en apologetisk holdning, som nedtonet den sentrale rollen leger og vitenskapsmenn spilte i nazistisk rasepolitikk. I dag er derimot alle forskere enig om den sentrale rolle til vitenskapsmenn i Nazi-Tyskland.¹

Den tyske sosiologen Stefan Kühl har gitt en rekke viktige bidrag til forskningen på eugenikkens historie. I *The nazi connection* fra 1994 viser han til den tette gjensidige

¹ Proctor 1988. Wetzell 2017, i Pendas, Roseman & Wetzell

innflytelsen amerikansk eugenikk og raseforskning hadde på den tyske rasehygien. ² Han gir i boken *For the betterment of the race* fra 2013 som er en engelsk oversettelse av hans bok *Die Internationale der rassisten* fra 1997. Kühl viser klart utviklingen av eugenikk internasjonalt, og hvordan eugenikken ble internasjonalt organisert mellom anerkjente vitenskapsmenn. ³

Proctor og Kühls arbeid har vært avgjørende for fremstillingen min av internasjonal eugenikk og rasehygien i Nazi-Tyskland.

Innen norsk historiografi har Nils Roll-Hansen gitt viktige bidrag til forståelsen av norsk eugenikk. I *Historisk tidsskrift* i 1980 publiserte han en artikkel, der han undersøkte debatten og striden rundt rasehygien i Norge fra rundt 1914 og frem til 1930-tallet med hovedvekt på raseforskeren Jon Alfred Mjøen. Roll-Hansens artikkel gir et innblikk i en konflikt mellom Mjøen og det etablerte fagmiljøet på universitetet. ⁴ Han har også skrevet et kapittel i boken *Eugenics and the Welfare State-Norway, Sweden, Denmark and Finland* fra 1996 som ble gitt ut i ny utgave i 2005. Roll-Hansen lager et terminologisk skille mellom en «rasistisk rasehygiene» og en «ikke-rasistisk rasehygiene» i mellomkrigstidens Norge. ⁵

Historikeren Jon Kyllingstad har skrevet om raseforskningen og rasehygien i mellomkrigstidens Norge i *Kortskaller og langskaller* fra 2004. Boken gir et nyansert bilde av hvordan raseforskning og forskning på fysisk antropologi foregikk blant norske vitenskapsmenn i mellomkrigstiden. Han viser til konflikten mellom Mjøen og fagmiljøet om rasehygien, men at likevel etablerte raseforskere som Halfdan Bryn hadde innpass innen norsk vitenskap, i motsetning til Mjøen som sto utenfor. Kyllingstad viser også til at tross at få avfeide ideene om den nordiske rase, var dette en ide som ble kontroversiell i løpet av 1920-tallet og førte til en splittelse mellom Bryn og andre forskere. ⁶

Et tidlig og viktig bidrag til NS forskningen er Hans Olaf Brevigs hovedoppgave fra 1965 *NS-Fra parti til sekt* som ble gitt ut som bok i 1970. Brevig analyserte utviklingen innen NS i perioden 1933-1937. Et annet bidrag til forståelsen av den ideologiske utviklingen innen partiet er Ivo de Figueiredos hovedoppgave fra 1994, *Nasjonal Samling 1937-1940*. Disse hovedoppgavene er sammenfattet i boken *Den Norske Fascismen 1933-1940* fra 2002, som har vært av stor betydning for denne oppgaven. Brevig og Figueiredo nevner i noen grad utvikling av raseideologien innen partiet. Det viktigste fra disse har vært å sette primærkildene inn i den ideologiske konteksten. Hans Olaf Brevig viser til en utvikling fra et parti med klare fascistiske

² Kühl 1994

³ Kühl 2013

⁴ Roll Hansen 1980

⁵ Broberg & Roll-Hansen 2005

⁶ Kyllingstad 2004

og nazistiske trekk som forsøkte å fremstå som en norsk folkebevegelse og som var nære på å bli med i en «nasjonal blokk». På tross av stor støtte i enkelte regioner endte partiet opp med å bli redusert til en liten politisk sekt som følge av valgnederlag og interne stridigheter.⁷ Figueiredo viser til et parti som var redusert til en liten gruppe som fremsto som stadig mer radikalisert og gjennomgikk det Figueiredo kaller en ideologisering, polarisering og totalisering.⁸

Den mest sentrale litteraturen i forhold til synet på rasedeologi NS i perioden 1933-1940 er Dag Bruknapps hovedoppgave fra 1972 *Nasjonal Samling og rasespørsmålet* og hans artikkel i boken *Fra ide til dom* fra 1976. Bruknapp viser at rasespørsmålet og antisemittismen i partiet var en gradvis utvikling som førte til en rekke splittelser innen partiet. En nyhedensk og nazistisk gruppe forlot partiet fordi antisemittismen ikke var fremtredende nok, en kristen fraksjon forlot partiet etter 1935 da antisemittismen begynte å spille en sentral rolle. Bruknapp hevder at rasespørsmålet sto sentralt i forhold til partiets splittelse. Han hevder også at den økende rasismen og antisemittismen var på grunn av et behov for nye politiske komponenter og et behov om å få innpass hos de tyske nazistene.⁹ Bruknapps oppgave er muligens den første helhetlige fremstillingen av Nasjonal Samlings syn på rase og rasehygiene, og den er benyttet i mange senere omtaler av antisemittismen og rasespørsmålet i NS.

Historikeren Øystein Sørensen har gitt en rekke viktige bidrag til forståelsen av NS som parti. Rasehygiene i NS i okkupasjonsperioden er behandlet i et kapittel i boken *Solkors og Solidaritet* fra 1991. Boken undersøker blant annet NS rasepolitikk ovenfor tatere og samer, og foretar en sammenlikning av steriliseringslovgivningen til NS og 1934-loven. Sørensen mener hovedforskjellene ligger i praksisen av loven, men at det i menneskesyn er slående likheter.¹⁰

Enda en norsk historiker som har studert rasehygiene i mellomkrigstiden og okkupasjonstiden er Per Haave. I den omfattende undersøkelse *Steriliseringen av taterne 1934-1977* undersøker han mange forskjellige aspekter av steriliseringslovene fra 1934 og 1942 i teori og praksis. Haave konkluderer med at selv om det ikke var en lovgivning som rettet seg mot taterne, var det likevel en viss overrepresentasjon av tatere som ble sterilisert.¹¹ Denne undersøkelsen har dannet et viktig grunnlag for den komparative delen av oppgaven.

⁷ Brevig & Figueiredo 2002 s.103-105

⁸ Brevig & Figueiredo 2002 s.127-128

⁹ Bruknapp 1972. Bruknapp 1976

¹⁰ Sørensen 1991 s.142-154

¹¹ Haave 2000

I forhold til NS og rasehygienen er det også skrevet en masteroppgave i 2019 av Nikolai Nørstegård som tar for seg NS rasehygienikeren Egil Rians liv og virke. Denne har jeg i hovedsak benyttet i delen som ser på Rians ideer og hvordan NS loven fra 1942 ble utformet.¹²

Med min oppgave håper jeg å bidra til forståelsen av Nasjonal Samlings raseideologi med en helhetlig oversikt over dette miljøets syn på raseteorier og på rasehygiene, samt gi en overordnet fremstilling av teori og praksis. Hensikten med komparasjon med Norge i mellomkrigstiden og Nazi-Tyskland er å gi en bredere og mer nyansert forståelse av hvordan Nasjonal Samlings rasehygiene kom til uttrykk i teori og praksis sammenliknet med steriliseringslovene i Norge fra 1934 og den nazistiske loven i Tyskland i 1933. Dette vil forhåpentligvis gi en bredere forståelse av rasehygienen som ikke bare et rent nasjonalsosialistisk fenomen, eller fenomen som var utelukkende rasebiologisk betinget. Jeg mener derimot det må ses i en internasjonal kontekst som inkluderte noen av samtidens fremste vitenskapsmenn, og stiller meg kritisk til forståelsen av rasehygienen som et rent «pseudovitenskapelig» fenomen som det ofte blir omtalt som. Selv om det utvilsomt fremstår som pseudovitenskapelig eller uvitenskapelig i vår tid, var mange av samtidens fremste vitenskapsmenn sentrale pionerer innen eugenikk og rasetenkning. Dette var også akseptert vitenskap i samtiden.

Med denne oppgaven ønsker jeg dermed å se fremstillingene til Nils Roll-Hansen og Dag O. Bruknapp i et enda større perspektiv over en lengre periode. Et viktig punkt i forhold til dette er at Roll-Hansen undersøker utelukkende norske forhold og trekker kun i korte trekk inn internasjonal kontekst. Også Bruknapp analyserer kun perioden 1933-1940 og setter analysen i sammenheng med Nazi-Tyskland og norsk kontekst. Jeg mener denne masteroppgaven har muligheten til å sette Roll-Hans og Bruknapps fremstillinger, samt annen forskningslitteratur rundt disse emnene til en bredere fremstilling av rasehygienen som transnasjonalt, nasjonalt og internasjonalt fenomen. Det er også mulig at mine egne undersøkelser sett i kontekst med tidligere forskningslitteratur kan bidra med nyansering av tidligere forestillinger om raseforskningen og rasehygienen.

1.3 Kilder og metode

Masteroppgaven vil være en kildebasert analyse som er empirisk og realhistorisk vinklet. Tolkninger og metode knytter seg til ord og begreper som Nasjonal Samling, og aviser som representerte helt andre politiske avskygninger, benyttet i omtale av raser og rasehygiene.

¹² Nørstegård 2019

Samtidig vil jeg i oppgaven bygge på mye sekundærlitteratur, ikke minst i forbindelse med de komparasjoner jeg vil gjøre. Ellers er det en kvalitativ-metodisk orientert masteroppgave.

Kapitlene om Nasjonal Samling er i hovedsak basert på primærkilder. Dessverre har jeg måttet utelukkende benytte meg av digitalisert materiale på Nasjonalbibliotekets sider, samt tilgjengelig litteratur fra biblioteker og masteroppgaver. En begrensende faktor og utfordring i kildearbeidet har vært mangelfullt digitalisert materiale på NB.no. Uheldigvis er det ingen utgaver av Nasjonal Samling eller Fritt Folk i 1933 og 1937-1939. Av personlige økonomiske årsaker og på grunn av den pågående pandemisituasjonen har jeg ikke hatt muligheten til å reise til Oslo for å studere aviser i fysisk format på Nasjonalbiblioteket eller i arkiver. Derfor har jeg benyttet meg så langt det har vært mulig av sekundærlitteratur og andre publikasjoner fra NS aktører for å kompensere for manglende primærmateriale. Derfor vil hovedvekten ligge på det tilgjengelige fra 1936 i kapittel 5 om perioden 1935-1940, og 1938 da Halldis Neegaard Østbyes antisemittiske verk *Jødeproblemet og dets løsning* er relevant.

1.3.1 Aviser som Kilde

Oppgavens viktigste primærkilde er aviser, i hovedsak Nasjonal Samlings aviser, men også andre aviser fra samtiden er benyttet for å belyse ulike synspunkter på rasehygiene i denne perioden, deriblant *Tidens Tegn* og *Arbeiderbladet*, samt *Dagbladet* og *Nationen* som i hovedsak er brukt som kilder i kapittel tre. Disse avisene er i hovedsak partipresse, slik mange aviser i samtiden var. Det er da naturlig at de representerer partiets politiske ideologi eller partiets politiske, ideologiske og økonomiske interesser. De NS-avisene som i hovedsak er benyttet er *Nasjonal Samling* som var partiets hovedorgan frem til 1936, da den ble avløst av *Fritt Folk* som var partiets hovedorgan helt frem til partiet ble oppløst i 1945. I tillegg benytter jeg i kapittelet som omhandler okkupasjonstiden avisene *Hirdmannen* som var Hirdens organ, som begynte som et bilag i Fritt Folk fra 1940 og som senere ble en egen avis. Germaneren blir også brukt for å belyse synet på rase innen Germanske SS Norge.

Hans Fredrik Dahl trekker frem historikeren Edward Bulls kildekritiske vurdering om aviser som kilde. Ifølge Bull var avisene et kollektivt produkt og dermed en kollektiv kilde, men det var likevel kildekritiske utfordringer knyttet til aviser som kilde. En av disse utfordringene er å identifisere hvem det er som snakker i artiklene. Er det redaktøren, en journalist, eier, partiet eller andre aktører som uttaler seg? Denne fremgangsmåten er å se pressen som opinionsfaktor.¹³ Dette har vært en betydelig utfordring i kildearbeidet med NS avisene. I mange av artiklene jeg har gjennomgått nevnes forfatter enten ved initialer eller ved

¹³ Dahl, Hans Fredrik 2004 s.61-62

pseudonym, som i noen tilfeller har vært mulig å identifisere, men i andre tilfeller har dette ikke vært mulig. En del artikler er gjengivelser av uttalelser fra ledende partimedlemmer som Vidkun Quisling, Johan B. Hjort og andre sentrale aktører. I de tilfellene jeg ikke har klart å identifisere forfatter eller det ikke har vært en undertegnet artikkel, har jeg forsøkt å veie artiklens innhold opp mot det generelle inntrykket de andre artiklene eller partiet som helhet gir omkring de relevante temaene. I tilfeller som Johan Scharffenbergs kronikker i *Arbeiderbladet* om rasehygiene som jeg benytter meg av i kapittel tre, kommer det tydelig frem at selv om dette er meninger som man vil finne igjen hos andre aktører, er det likevel Scharffenbergs subjektive meninger om emnet som fremmes i artiklene.

Som parti var NS et førerparti som fulgte autoritære strukturer. Det er derfor rimelig at Vidkun Quisling og andre ledende medlemmers artikler eller uttalelser vil være mest representativt for partiets ideologi. Jeg har også derfor sett artiklene i forhold til den ideologiske konteksten som er beskrevet i forskningslitteratur. Hensikten med å benytte avisene som kilder er ikke for å analysere hendelser, men for å kunne analysere partiets og aktørenes synspunkter og ideologiske ståsted i forhold til samtidens rasehygieniske ideer.

1.3.2 Komparativ metode

En metode som står sentralt i denne undersøkelsen er den komparative metoden. Ifølge historikeren Knut Kjeldstadli betyr komparativ metode eller komparasjon å sammenlikne flere enheter av samme art. Det kan for eksempel være to historiske utviklingsforløp eller to ulike sosiale systemer. Dette kan være to historiske utviklingsforløp eller to ulike sosiale systemer.¹⁴ I denne oppgaven er det ideologiske elementer i forhold til spørsmålet om rasehygiene og raseteorier som skal sammenliknes. I hovedsak vil den komparative analysen bestå av å sammenlikne det synet som kommer til uttrykk i Nasjonal Samling, med rasehygieniske teorier i Norge i mellomkrigstiden og i det nasjonalsosialistiske Tyskland og det fascistiske Italia. Historikerne Teemu Ryymin og Leidulf Melve definerer fire ulike funksjoner for komparasjon. Disse er «kontrasterende», «heuristisk», «distanserende» og «analytisk». Videre definerer de fire dimensjoner for en komparativ analyse. Dette består av å velge antall undersøkelsesenheter, valg av synkron eller diakron sammenlikning, valg mellom fokus på likheter eller forskjeller og å velge mellom primærkilder.¹⁵

Den komparative analysen i denne oppgaven tar utgangspunkt i en synkron sammenlikning av primærkilder som blir målt opp mot sekundærlitteratur. Synkron

¹⁴ Kjeldstadli 1999 s.265

¹⁵ Melve & Ryymin 2018 s.71-91

sammenlikning betyr at oppgaven tar utgangspunkt i en sammenlikning av flere enheter i samme tidsperiode. Det primære materiale vil i hovedsak være NS-aviser der innholdet i artikler som omhandler raseforskning, rasehygiene og synet på forskjellige «raser». Synet på rasehygiene i mellomkrigstiden, samt Tyskland og Italia baserer seg i hovedsak på forskningslitteratur. Spørsmål som da blir er avgjørende for denne analysen er å se på om Nasjonal Samlings syn på rasehygiene er noe som er særegent for Nasjonal Samling, om dette kan ses i en bestemt ideologisk kontekst eller om det kan settes i en vitenskapelig kontekst.¹⁶

1.4 Begreper

1.4.1 Rasebiologisk antisemittisme

Den minoritetsgruppen i Norge som blir pekt ut som Nasjonal Samlings hovedfiende er jødene, det gir derfor mening å gi en definisjon av antisemittisme. Den formen for antisemittisme som NS i hovedsak forfekter er en rasebiologisk antisemittisme som er sterkt preget av konspiratoriske forestillinger om jøder. Denne formen for antisemittisme var en moderne form for antisemittisme som skiller seg ut fra middelalderens religiøse «antijudaisme». Den moderne antisemittismen kunne være en rasebiologisk antisemittisme, antisemittisme som et helhetlig livssyn eller en verdensanskuelse. Konspirasjonsforestillinger sto sentralt. Det fabrikkerte dokumentet *Sion vises protokoller* ble i lang tid benyttet som dokumentasjon på en altomfattende jødisk sammensvergelse for erobring av verdensherredømme.¹⁷ Dette er eksempel på det Dyrendal og Emberland kaller «Systemiske konspirasjonsteorier», forestillinger om at det eksisterer en ondsinnet sammensvergelse for å ta kontroll over hele nasjoner eller systemer.¹⁸

Siden oppgaven omhandler Nasjonal Samling og deres syn på rasehygiene blir naturligvis den rasebiologiske antisemittismen sentral, men siden konspirasjonsteorier fremstår i store deler av partiets historie som en sentral del av partiets syn på jødene, som jeg kommer nærmere inn på senere, blir dette også relevant å se på. Den rasebiologiske antisemittismen og antisemittismen som en verdensanskuelse, samt i form av konspiratoriske forestillinger fremstår også som nært knyttet sammen i partiets publikasjoner. Det blir derfor sentralt å se på alle disse aspektene ved antisemittismen. På grunn av dette er det umulig å kun ta i betraktning den rasemessige vurderingen av jødene, når jeg undersøker NS sitt syn på jødene.

¹⁶ Melve & Ryymin 2018.71-91

¹⁷ Eriksen, Harket & Lorenz 2009 s.361-362

¹⁸ Dyrendal & Emberland 2019 s.24

1.4.2 Eugenikk og Rasehygiene

Rasehygiene er ord som i vår tid nok vil gi de fleste assosiasjoner til det nazistiske Tysklands drapspolitikk på funksjonshemmede og arvelige syke, og andre grupper som ble ansett som mindreverdige i Tyskland. Eugenikken eller rasehygiene oppsto likevel ikke med nazismen i Tyskland og den sluttet heller ikke med nazismens nederlag i mai 1945. Eugenikken oppsto med Francis Galton på slutten av 1800-tallet og gjorde seg i hovedsak gjeldende gjennom første halvdel av 1900-tallet. Hovedideen bak eugenikken var å skape et bedre menneske. Eugenikken eller rasehygiene var i stor grad basert på en ide om at befolkningen var truet av en «degenerasjon» ved at personer med dårlige arvelige anlegg hadde høyere fødselsrate enn de med godt arvelig anlegg.¹⁹ Galton anså at det moderne industrisamfunnet som vokste frem på 1800-tallet hadde satt den naturlige seleksjonen ut av spill, som deretter førte til at de dårlige befolkningselementene fikk formere seg, i motsetning til det førindustrielle samfunn der disse «ble luket vekk». Galton formulerte to former for eugenikk. Den ene var positiv eugenikk som innebar å fremme gode befolkningselementer, og den siste var «negativ eugenikk» som tok sikte på å luke vekk de dårlige elementene.²⁰

Begrepet «Rasehygiene» eller «Rassenhygiene» ble først lansert av Alfred Ploetz i Tyskland i 1895.²¹ Historikeren Jon Kyllingstad hevder Galton og Ploetz representerte to former for eugenikk. Ploetz forfektet en form for eugenikk som la sterk vekt på «den nordiske rase», Galton derimot knyttet sine ideer til et større sosialreformatorisk program, der spørsmålet om gode og dårlige arveegenskaper sto sentralt. Kyllingstad mener likevel at det ikke er et entydig skille mellom disse. Han mener likevel at dette ikke betyr terminologiske forskjeller mellom «rasehygiene» og «eugenikk». Rasehygiene var det vanligste begrepet i Tyskland og Skandinavia, og eugenikk var det mest vanlige begrepet i engelskspråklige land. Disse to formene for eugenikk eksisterte i alle landene og fløt delvis over i hverandre.²² Den tyske rasehygiene vokste frem som følge av ideene om rasens degenerasjon. Denne ideen kan delvis forklares ut fra en sosialdarwinistisk ide om at det moderne samfunnet og moderne medisin førte til at individer som ellers ikke ville overlevd, kunne overleve og reproducere. Kort fortalt hadde moderne medisin ført til at naturlige seleksjon ble satt ut av spill. Ploetz var blant annet

¹⁹ Kyllingstad 2004 s.80

²⁰ Kühl, Stefan 2013 s.12-13

²¹ Proctor, Robert 1988 s. 15

²² Kyllingstad 2004 s.80-81

skeptisk til å gi helsehjelp til de med dårlig arvestoffer, siden han fryktet det ville føre til at disse elementene reproduserte.²³

Rasehygiene baserte seg naturligvis på arvelære. Gjenoppdagelsen av Gregor Mendels arvelære, samt August Weismanns teori om kimplasma var avgjørende. Lamarckismen som la vekt på at miljømessige forutsetninger påvirket arv, mistet dermed innflytelse og teorier om at menneskelig arv var determinert av arv ble mer dominerende.²⁴

Psykiateren Johann Scharffenberg som var en sentral aktør i debatten om eugenikk i mellomkrigstiden brukte ordet «slektshygiene» for å beskrive eugenikken. I en artikkel fra 1928 i *Arbeiderbladet* definerte beskrev Scharffenberg begrepet «Rasehygiene» som misvisende og uheldig. Han beskrev rasehygienebegrepet som følgende: «Rase er intet eksakt begrep, og betegnelsen «rasehygiene» passer best på forholdsregler mot raseblanding, som f.eks det i enkelte amerikanske stater gjeldende forbud mot ekteskap mellom hvite og negrer». Scharffenberg foretrakk derfor betegnelsen «slektshygiene», med mindre man ønsket å bruke Galtons begrep «eugenik». Ifølge Scharffenberg var slektshygienens oppgave og holde slekten sund, og på grunn av manglende midler til å forbedre arvelige anlegg ønsket han å begrense seg til «den negative oppgave» som han beskrev som følgende: å hindre forplantings av slekter med uttalt dårlige arvelige anlegg».²⁵

Hos den norske rasebiologen Jon Alfred Mjøen ble rasehygiene delt inn i tre forskjellige former:

- Den negative rasehygiene: Reduksjon av lavverdige raseelementer (Tvungen segregasjon og sterilisasjon av lavverdige raseelementer.
- Den positive rasehygiene: Økning av høyverdige raseelementer.
- Den profylaktiske rasehygiene: Beskyttelse av det ufødte barn²⁶

Jeg vil benytte begrepene eugenikk og rasehygiene litt om hverandre i oppgaven, det betyr likevel ikke at jeg trekker et skille mellom disse ordene. Jeg kommer i hovedsak til å benytte eugenikk når jeg omtaler den formen for rasehygiene som ikke baserte seg på raselære. I forhold til nasjonalsosialismen i Tyskland og Nasjonal Samling benytter jeg meg konsekvent av «rasehygiene», da dette er uttrykk de selv brukte om eugenikken.

Flere historikere har trukket et skille mellom «mainline eugenics» og «reformeeugenikk». En av historikerne som har benyttet dette skillet er Nils Roll-Hansen. Dette

²³ Proctor 1988. s.14–15

²⁴ Kühl 2013 s.19–22. Kyllingstad 2004 s.16–17. Proctor 1988 s.31-38

²⁵ *Arbeiderbladet* 18.oktober 1928, «sterilisasjon av slektshygieniske hensyn»

²⁶ Mjøen 1932 s.7

er en modell som er blitt kritisert i nyere tid av historikere. Skille mellom dette antyder at det var en klar forskjell mellom eugenikere som forfektet rasetenkning, som hvilte på et pseudovitenskapelig grunnlag der man ville anvende tvangssterilisering i motsetning til reformeugenikk som var sosialpolitisk betinget, var vitenskapelig forankret og la vekt på frivillig sterilisering. Som Per Haave viser til har blant annet sosiologen Stefan Kühl kritisert dette skillet, da han mener at rase ikke er velegnet til å trekke et skille da all eugenikk rangerte mennesker etter kvalitet og biologisk verdi.²⁷ Jeg skal likevel ta stilling til dette skillet underveis i oppgaven og hvor fruktbart denne tilnærmingen er for sammenlikning av NS sin rasehygiene og mellomkrigstidens rasehygiene.

Rasehygiene var også naturligvis forankret i vitenskapelig rasisme. Som tidligere pekt på oppsto eugenikken i en kontekst av vitenskapelige teorier, spesielt Mendels arvelighetslære. Raseforskningen var også en forskningsdisiplin som var utbredt i Europa og Nord-Amerika i denne perioden og store internasjonale konferanser om eugenikk og raseforskning ble arrangert fra begynnelsen av 1900-tallet og frem til 1930 årene. Det var likevel ikke en enhetlig oppfatning av rasehygiene eller raseforskningen som vitenskap. I Norge ble det allerede i 1915 strid om vitenskapeligheten ved rasehygiene, men som vi skal se i kapittel tre var det ikke nødvendigvis debatt om raser eksisterte eller om raseteorier som konsept, men mer om det vitenskapelige grunnlaget for de rasehygieniske teoriene. Selv om raseteorier og rasehygiene i vår tid er ansett som uvitenskapelig pseudovitenskap, kan vi ikke uten videre forkaste raseforskningen frem til midten av 1900-tallet som pseudovitenskap.²⁸

Richard Wetzell påpeker at debatten om raseforskningen i Nazi-Tyskland var en pseudovitenskap eller om det bør anses som vitenskap ofte oppstår når historikere analyserer vitenskapen i Tyskland under nazismen. Han konkluderer med at om nazistisk vitenskap benyttet seg av vitenskapelige metoder, terminologi, ble praktisert i vitenskapelige institusjoner og anerkjennes av andre vitenskapsmenn, bør historikere behandle det som vitenskap. Videre hevder Wetzell at skillet mellom pseudovitenskap og vitenskap i forhold til Nazi-Tyskland har ofte vært hevdet for å benekte tyske vitenskapsmenn rolle i Naziregimet. Han mener derfor det er meningsløst å skille mellom vitenskap og pseudovitenskap.²⁹

1.5 Oppgavens struktur

Jeg har forsøkt å inndele alle temaene i oppgaven tematisk, slik at de forskjellige aspektene blir fremhevet hver for seg. Oppgaven er delt inn i fem hovedkapitler. Kapittel 2 omhandler den

²⁷ Haave 2000 s.24

²⁸Kühl 2013 s.1

²⁹ Wetzell 2017, Pendas, Roseman and Wetzell s.158-159

internasjonale rasehygiene og den innflytelsen den hadde på nazismens rasehygiene. Deretter blir likheter og forskjeller i synet på jøder, samt raseteorier og eugenisk praksis belyst.

Kapittel 3 ser på rasehygiene i Norge og hvordan raseforskningen ble praktisert, og det blir også lagt spesiell vekt på steriliseringsloven og ideene som lå til grunn for denne lovgivningen. Disse to kapitlene danner grunnlaget for senere sammenlikning som i hovedsak blir gjort i sin helhet i kapittel 6, men som også vil bli trukket linjer til underveis.

Kapittel 4 ser på hvordan antisemittisme kom til uttrykk i NS i perioden 1933-1935. Kapittel 5 ser på hvordan antisemittisme ble en sentral del av partiets ideologi og gradvis gjennomgikk en radikaliseringsprosess. Her viser jeg også til en stadig voksende interesse for rasehygiene og raseforskning i perioden 1935-1940. I Kapittel 6 som blir det mest omfattende vil hovedvekten ligge på overgangen fra teori til praksis og se på forskjellige deler av partiet i perioden 1940-1945. I denne delen vil som nevnt det komparative elementet i fremstillingen av steriliseringslovene legges vekt på.

2. Rasehygiene i internasjonal kontekst

I dette kapittelet ser jeg på den internasjonale konteksten for rasehygiene og hvordan internasjonale raseteorier hadde innvirkning på det teoretiske grunnlaget for nasjonalsosialismen. Deretter skal jeg undersøke likheter og forskjeller mellom eugenikk og raseteorier under nasjonalsosialismen i Tyskland og i Italia under fascismen. Dette skal settes i kontekst for å danne grunnlaget for senere komparasjon.

2.1 Den internasjonale bevegelsen for eugenikk

Uten en videre innsikt i historien om vitenskapelig rasisme og eugenikkens bakgrunn er det naturlig å oppfatte raseforskningen og rasehygiene som resultater av pseudovitenskapelige teorier som ble skapt for å legitimere bestemte politiske ideologier. Jeg mener at å ta utgangspunkt i «nazistiske raseteorier» blir misledende. Derfor skal jeg her argumentere for at tross at den nasjonalsosialistiske rasehygiene og raselæren var ekstrem sett i sammenheng, at mange av teoriene var utformet av internasjonale vitenskapsmenn som følge av et internasjonalt vitenskapelig samarbeid.

Inndeling av mennesker i raser og grupper har mer eller mindre alltid eksistert, men de ideene som ble gjeldende internasjonalt som la grunnlaget for rasehygienisk teori og praksis oppsto fra 1880-tallet og utover. Som nevnt i innledningen oppsto eugenikken med Francis Galton på 1880-tallet i Storbritannia, derimot oppsto det spesifikke ordet «rasehygiene» med Alfred Ploetz i Tyskland, en sentral rasehygieniker som kom til å ha stor innflytelse både internasjonalt og på nasjonalsosialismens rasehygiene. I 1904 grunnla Ploetz tidsskriftet *Archiv für rassen-und gesellschaftsbiologie* og i 1905 startet han det første rasehygieniske selskap i Tyskland, *Gesellschaft für Rassenhygiene*.³⁰

I Norge var den mest fremtredende Jon Alfred Mjøen som allerede i 1906 stiftet Vinderen Biologiske Laboratorium, utgav den kontroversielle boken *Rasehygiene* i 1914 og han grunnla i 1920 tidsskriftet *Den nordiske race*, som publiserte artikler om raseforskning og rasehygiene fra internasjonale vitenskapsmenn som Hermann Lundborg, Fritz Lenz, Leonard Darwin, Alfred Ploetz og Charles B. Davenport som var sentrale pionerer innen raseforskningen og den internasjonale eugeniske bevegelsen.³¹ Det var i kontekst med Alfred Ploetz at Mjøen startet sin virksomhet som rasehygieniker.³² Flere av disse satt i tidsskriftets redaksjon.³³ I tidsskriftet ble også det tyske tidsskriftet «Volk und rasse» og Hans Günthers

³⁰ Kühl 2013 s.14. Proctor 1988 s.17

³¹ Pedersen 2003 s.69 Westlie 1995 s.52

³² Roll-Hansen 1980 s.260, i *Historisk tidsskrift* nr.3 1980

³³ Westlie 1995 s.52

raselære hyllet.³⁴ Dette viser klart at det var en nær sammenheng mellom de nazistiske raseideologer som Günther og internasjonale eugenikere. Denne sammenheng vil jeg vise tydeligere ved å vise til det internasjonale samarbeidet mellom eugenikere og raseforskere.

Raseforskningen ble også utbredt i andre skandinaviske land. I 1909 ble *svenska selskapet för rashygien* opprettet og i 1922 ble *Statens institut för rasbiologi* opprettet under ledelse av raseforskeren Hermann Lundborg. Under ledelse av Lundborg ble det foretatt omfattende raseundersøkelser og skallemålinger av Sveriges befolkning. Over 100 000 skallemålinger resulterte i det omfattende verket *The racial character of the swedish nation*.³⁵ Svenske forskere spilte dermed en prominent rolle innen den internasjonale raseforskningen og som vi har sett var Lundborg en viktig bidragsyter til Mjøens tidsskrift.

Rasehygien var ikke et fenomen som kun eksisterte på nasjonalt nivå hver for seg, men en organisert internasjonal bevegelse representert av internasjonale forskere. IFEO (International Federation of eugenics organizations) ble stiftet og holdt en rekke store konferanser internasjonalt for å få gjennomslag for eugenisk politikk og rasepolitikk. Den første store konferansen fant sted i London i 1912. Mer enn 700 politikere og vitenskapsmenn deltok. Dette viser klart at allerede på begynnelsen av 1900-tallet var det stor interesse internasjonalt for eugenikk.³⁶

Første verdenskrig satte en midlertidig stopp for IFEO, men etter første verdenskrig tok organisasjonen opp sin virksomhet. Den første kongressen etter krigen fant sted i New York i 1921 uten tysk deltakelse. Derimot var en rekke eugeniske foreninger representert ved kongressen. Som Helge Pedersen påpeker var det faktisk amerikanske raseforskere som arbeidet for å reintegrere tyske rasehygienikere i den internasjonale bevegelsen.³⁷

Kongressen ble ledet av den amerikanske eugenikeren Henry Osborn, og rasehygienikere fra en rekke europeiske land deltok deriblant Jon Alfred Mjøen som representerte Norge. Ifølge et referat fra kongressen som ble publisert av Mjøen i *Dagbladet* var blant annet sammenheng mellom dårlige arvestoffer og kriminalitet, samt prisen samfunnet måtte betale som følge av «defekte» og åndssvake.³⁸ Sentrale personer innen amerikansk Eugenikk som Laughlin, Davenport og Osborn var også som jeg har vist til aktive skribenter i *Den Nordiske race*, Mjøens rasehygieniske tidsskrift.

³⁴ Bruknapp 1972 s.23

³⁵ Lavik 1998 s.42

³⁶ Kühl 2013 s.18

³⁷ Pedersen 2003 s.

³⁸ *Dagbladet* 16.november 1921, «Rasekongressen I»

Amerikansk eugenikk og raseforskning var også av stor interesse for tyske rasehygienikere. Det er tross alt USA som var først ute med å innføre steriliseringslover som åpnet for eugenisk sterilisering. Den første var i Indiana i 1907 og frem til 1920-tallet var sterilisering tillatt på eugenisk grunnlag i 15 stater. De fleste europeiske land fikk ingen steriliseringslov før mot slutten av 1920 og utover 1930-tallet.³⁹ Det var derimot ikke bare amerikansk praksis som var en inspirasjonskilde for tyske rasehygienikere, men også teorien bak. Et eksempel er den tyske rasehygienikeren Fritz Lenz som hyllet amerikanske eugenikere som Harry Laughlin, som hadde uttalt at en sterilisering av 15 millioner amerikanere som var ansett som «mindreverdige» ville føre til en forbedring av folkehelsen.⁴⁰

Amerikansk vitenskapelig rasisme var også av stor interesse for tyske rasehygienikere. Madison Grants *the passing of the great race*, samt «Kallikak» og «Jukes» undersøkelsene. Kallikak-undersøkelsen studerte etterkommerne til en person som hadde giftet seg med en «mindreverdige» kvinne. Studien hevdet å kunne påvise at alle etterkommerne ble «degenererte» og en endte opp som forbrytere, prostituerte og byrder for samfunnet. Studien viste også at «Mr.Kallikak» hadde kun fått produktive etterkommere etter sitt andre ekteskap med en normal kvinne. Jukes undersøkelsen var en liknende undersøkelse som ga liknende resultater. Disse ble godt brukt i tysk raseforskning.

Også amerikanske innvandringslover var til stor inspirasjon for den tyske rasehygienien.⁴¹ Amerikanske eugenikere hadde betydelig innflytelse på innvandringslovene som ble vedtatt i USA i 1924. Lovene regulerte hvor mange innvandrere som fikk opphold i USA, basert på etnisk bakgrunn. Grunnlaget for denne lovgivningen var at tidligere folketellinger hadde vist at majoriteten av innvandrere kom fra Nord-europeiske og vest-europeiske land. Folketellingene fra 1910 og 1920 viste derimot at store deler av innvandrerne kom fra sør-europeiske og øst-europeiske land. Lovene innførte et kvotesystem som skulle begrense innvandringen fra Sør- og Øst-Europa ved å innføre kvoter på innvandrere fra disse landene. Hensikten var å sørge for at majoritetsbefolkningen var av «Nordisk rase».⁴² Innvandringslovene ble hyllet i tidsskrifter av nazistiske leger og raseforskere. Lovene ble tolket av nazistiske rasehygienikere som at USA hadde løst sitt «jødospørsmål» med lover som hindret «uønskede raseelementer» tilgang. På andre siden lot også amerikanske eugenikere seg

³⁹ Kühl 1994 s.17-18. Proctor 1988 s.97

⁴⁰ Proctor 1988 s.99

⁴¹ Proctor 1988 s.99

⁴² Kühl 2013 s.62

imponere av tysk rasehygienisk politikk.⁴³ Dette viser at også den tyske rasehygienien bør ses som et utslag av internasjonal raseforskning og eugenikk.

Det er også nødvendig å se på hvordan samarbeidet fungerte internasjonalt. Som nevnt ble den første konferansen holdt i London i 1912. Den internasjonale bevegelsen holdt internasjonale konferanser helt frem til 1930-tallet. På grunn av første verdenskrig ble ingen konferanser holdt før 1921. Representert var Belgia, Storbritannia, Australia, Danmark, Frankrike, Italia, Norge og USA.⁴⁴ Historiker Jon Kyllingstad påpeker at IFEO ble utover 1920-tallet gradvis mer preget av de mest raseorienterte eugenikerne, i hovedsak fra Tyskland og USA der raseblanding og forskjeller mellom raser sto sentralt. En rekke medlemmer ønsket at organisasjonen skulle jobbe for å verne den nordiske rasen. Raseorienterte eugenikere som Charles Davenport, Jon Alfred Mjøen og Hermann Lundborg var blant de som jobbet for å presse ut de som var mer orientert mot sosialistisk, feministisk og lamarckistisk eugenikk.⁴⁵

Fra begynnelsen av 1930-tallet ser det ut til å ha oppstått det Stefan Kühl har kalt en «krise» innen den internasjonale eugenikk bevegelsen. Det er her muligens fruktbart å tale om begrepene som jeg nevnte i innledningen, som blant annet Nils Roll-Hansen har benyttet seg av. Mainline-eugenikk og reformeugenikk kan muligens beskrive forskjellene mellom strømningene innen eugenikkbevegelsen. Kühl opererer med begrepene «orthodox» eugenics» og «reform eugenics». Med «orthodox eugenics» refererer han til de rasehygienikerne som holdt på de tradisjonelle raseteoriene.⁴⁶

Et sentralt spørsmål her ser ut til å ha vært vitenskapeligheten til eugenikken. Jon Kyllingstad hevder at på nasjonalt nivå vokste det frem en mer sosialt betinget eugenikk mot slutten av 1920-tallene. Mange vitenskapsmenn gikk kritisk ut mot den vitenskapelige rasismen. Men også nazismen i Tyskland var kontroversiell blant forskere. Kyllingstad hevder at rasedeterminismen og ideen om den nordiske rasen mistet sin plass forskere i engelskspråklige og skandinaviske land. Derimot ble disse ideene dominerende i Tyskland.⁴⁷

Raseforskning i Tyskland var ikke avgrenset til en liten gruppe pseudovitenskapsmenn og politiske ideologer som benyttet raseforskningen til å legitimere et politisk standpunkt. Det var en etablert forskningsdisiplin ledet av internasjonalt anerkjente antropologer. Ledende pionerer innen raseforskningen og rasehygienien ble senere sentrale aktører i nazismens rasepolitikk og medlemmer av NSDAP. Vitenskapsmenn som Alfred Ploetz, Eugen Fischer,

⁴³ Proctor 1988 s.100-101

⁴⁴ Kühl 1994 s.18

⁴⁵ Kyllingstad 2004 s.85-86

⁴⁶ Kühl 2013 s.72-76

⁴⁷ Kyllingstad 2014 s.106-113

Fritz Lenz, Ernst Rüdin, Othmar von Verschuer, samt andre sentrale rasehygienikere ble medlem av nazipartiet og støttet opp om nasjonalsosialismen. Stefan Kühl skriver at alle disse valgte å støtte opp om Hitler-regimet og uttalte seg positivt om Hitler og nazismen allerede før maktovertakelsen i 1933. I løpet av 1933 sluttet det tyske selskap for rasehygiene seg til det nye regimet.⁴⁸ Jeg skal ikke gå videre inn i detaljer på deres virke under nazismen, men jeg har her vist hvordan tysk, amerikansk og skandinavisk raseforskning og eugenikk hadde gjensidig innflytelse på hverandre i store deler av mellomkrigstiden. Dette endret seg gradvis fra slutten av 1920-tallet da nazismens rasepolitikk, samt spørsmål om vitenskapeligheten til raselæren ble et kontroversielt emne innen den internasjonale eugenikkbevegelsen. Jeg skal videre gå nærmere inn på generelt hvilke raseteorier som gjorde seg gjeldene innenfor nazismen i forhold til deres rasepolitikk.

2.2 Nasjonalsosialismen i Tyskland

2.2.1 Nazismens raselære og antisemittisme

Den tyske nasjonalsosialismen var utvilsomt en raseideologi som i stor grad baserte seg på en ekstrem form for rasebiologisk antisemittisme. Under nazistenes styre i Tyskland fra 1933 til 1945 ble jødene utsatt for stadig hardere forfølgelse. I begynnelsen kom dette til uttrykk i boikott av jødiske forretninger og systematisk diskriminering, til raselover og i 1938 til pogromer og som endte med systematisk deportasjon og utryddelse i nazistenes konsentrasjonsleirer. Det skal ikke gis noen grundig redegjørelse for hendelsesforløpet under det vi kjenner som Holocaust, men denne delen skal se på hvilke raseteorier som la grunnlaget for nazismens antisemittisme og jødeforfølgelser, samt synet på andre folkegrupper.

Det kan muligens virke litt misledende å snakke om «nazistiske raseteorier», da dette kan gi et inntrykk at raseteoriene som nazistene benyttet seg var et fenomen som var særegent for nazismen eller ble oppfunnet av nazistene. Raseteorier, raseforskning og antisemittisme var godt etablert i Tyskland i flere tiår før den nazistiske maktovertakelsen i 1933. Antisemittismen var godt etablert innen de såkalte «Völkisch» bevegelsene» som vokste frem i Tyskland på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. En sentral aktør som kom til å få innflytelse på Adolf Hitler og nazistenes antisemittisme var britten Houston Steward Chamberlain, som ble en sentral aktør innen Völkisch bevegelsene. Carl Müller Frøland beskriver Chamberlains ideer som en organisk nasjonalisme, jødefiendtlighet og germansk religion, som i Chamberlains tilfelle betød en kristendom uten «jødiske elementer». Historikeren Einhart Lorenz skriver at Chamberlains rasetenkning var preget av to dikotomier, rasehomogenitet og rasekaos. Rasekaoset besto av en

⁴⁸ Kühl 2013 s.92-93

kamp mellom germanerne og jødene, der jødene utgjorde en «motrase» til germaneren. Jødene ble også ansett som et bevis på hvordan folket kunne holdes uforfalsket gjennom årtusener.⁴⁹ Chamberlain fikk stor innflytelse innen Völkisch miljøene i Tyskland, og hans bok *Det 19. århundrets grunnlag* fra 1899 ble omfavnet av den tyske keiseren Wilhelm II, og senere nazismens raseteorier. Chamberlain og Hitler stiftet senere et personlig bekjentskap, og alt tyder på at Chamberlains ideer hadde en stor innflytelse på Hitlers ideer. Chamberlain ble også medlem av NSDAP og skrev artikler i partiets publikasjoner.⁵⁰

De tyske nazistenes syn på jødene er en rasebiologisk antisemittisme. Et eksempel som illustrerer dette, er Nürnberglovene som ble innført i 1935. Lovene definerte jødene ut fra hvor mange jødiske forfedre personen hadde. Personer med mer enn tre jødiske besteforeldre var ansett som «heljøder». De som hadde færre jødiske forfedre ble ansett som «mischlinge», altså blandet «rase». De med en fjerdedel jødisk bakgrunn ble ansett som tyskere.⁵¹ Jødene ble dermed definert på bakgrunn av biologiske kriterier. Det ville altså ikke utgjøre noen forskjell om en person med jødiske foreldre eller jødisk familiebakgrunn konverterte til kristendommen.

Å redusere nazistenes syn på jødene til «rase» mener jeg gir et ufullstendig bilde. Jødene ble definert som en rase, men den nazistiske antisemittismen består av mer enn kun synet på jødene som en annen rase eller en mindreverdig rase. Jødene ble i stor grad benyttet som en syndebukk for alt som gikk galt i Tyskland i mellomkrigstiden. Minst like utbredte er de konspiratoriske forestillingene om jødene. Jødene ble beskyldt for drive undergravende virksomhet mot den tyske staten, et eksempel er den såkalte «dolkestøtmyten». Tyskland hadde ifølge denne myten ikke tapt første verdenskrig på slagmarken, nederlaget skyldtes derimot jøder som hadde dolket Tyskland i ryggen. Som Øystein Sørensen påpeker var forestillingen som Hitler og andre nasjonalister hadde om jødene, et bilde preget av konspirasjonsteoretiske forestilling om jødene som et undergravende element i det tyske samfunnet.⁵²

De konspiratoriske forestillingene innebar jødene som drivkrefter bak kapitalismen, liberalismen og kommunismen, samt at jødene jobbet kollektivt for verdensherredømme. Et verk som ble benyttet til å rettferdiggjøre antisemittismen var falsumet *Sions vises protokoller* som omhandlet en jødisk sammensvergelse om verdensherredømme. Den konspiratoriske antisemittismen er likevel nært knyttet opp mot det rasebiologiske elementene. Frøland påpeker at i nazistisk propaganda ble jødene ofte beskrevet med biomedisinske begreper og

⁴⁹ Eriksen, Harket & Lorenz 2009 s.299. Frøland 2017 s.104-105

⁵⁰ Shirer 1961 s.119-123

⁵¹ Proctor 1988 s.131-132

⁵² Sørensen 2010 s.129

sammenliknes med sykdommer som ødelegger en kropp som er nasjonen eller folkefellesskapet.⁵³

En viktig raseideolog innen den tyske nazismen er Hans F.K Günther, som jeg vil komme tilbake til i kapitlene som omhandler Nasjonal Samling. Günther ble en av nazismens mest innflytelsesrike raseideologer. Den tradisjonelle inndelingen av «den europeiske rasen» var en tredeling som var «nordisk», «Mediterran» og «alpinsk». Günther delte derimot europeere inne i seks forskjellige underraser: «Nordisk», «mediterranean», «alpinsk», «øst-baltisk», «dinarisk» og «dalisk». Blant disse var det den nordiske rasen som utgjorde det kulturskapende herrefolket.⁵⁴ Günther skilte mellom «Erbbild» som var rasens arveanlegg og det han kalte «Erscheinungsbild», som var en historiske og sosialt betinget fremtredelsesform i en befolkningsgruppe og i hvert individ.

Ideologien til SS var i stor grad inspirert av Günthers teorier. Fremfor en ide om et stort tysk rike, ønsket SS under Heinrich Himmlers ledelse å skape et Stor-germansk rike. SS ideologien er dermed ikke «nasjonalisme» om vi definerer begrepet ut fra ideen om en nasjonalstat. Det riket Himmler ønsket å skape var dermed ikke et stort tysk imperium, men det jeg vil kategorisere som et «raseimperium». Som Emberland og Kott påpeker i *Himmlers Norge* ønsket Himmler å samle alle medlemmene av den nordisk-germanske rasen i et Stor-Germania som skulle sikre den nordiske rasens eksistens, både tyskere og øvrige germanske folk måtte underordne seg rasefellesskapet.⁵⁵ Dette utgjør det Øystein Sørensen kaller «den pangermanske visjonen» som betød at den germanske rasen skulle samles under en statsdannelse, fremfor den visjonen om en selvstendig nasjonalstat. Rasen er overordnet nasjonalitet i denne ideologiske retningen. I denne ideologien er dermed «nasjon» noe menneskeskapt, rasen er derimot noe «organisk».⁵⁶

Hva var så den nordiske rasen? Ifølge Günther var ikke den nordiske rasen kun bestemt av fysisk utseende som blondt hår, blå øyne og lyse trekk. Det fantes også en nordisk «rasesjel». Ifølge Kott og Emberland definerte Günther «rase» som en gruppe med særskilte fysiske og psykiske egenskaper. Med andre ord er ikke rase i dette tilfellet rent fysisk. Men også determinert av psykiske egenskaper. Günther var selv av oppfatning at raseforskning var meningsløst hvis rase kun innebar fysiske forskjeller mellom folkegrupper. Den nordiske rasen ble av Günther beskrevet som lyshåret, høyreist og langskallet. De sjelelige egenskapene som

⁵³ Eriksen, Harket & Lorenz 2009 s.377-378. Frøland 2017 s.418-419. Sørensen 2010 s.133

⁵⁴ Berner 2006 s.47, i Turda & Weidling 2006

⁵⁵ Emberland & Kott 2012 s.47-48

⁵⁶ Sørensen 1989 s.47-50

preget den nordiske rasen var heltemot, viljestyrke, høviskhhet og lederegenskaper.⁵⁷ Günther avviste teorier om at den «ariske rase» kom fra India, han hevdet derimot at «den nordiske rase» hadde sitt «urhjem» i Nord-Tyskland og sørlige Skandinavia.⁵⁸

Hvordan kategoriserte Günther jødene som «rase»? Günther anså jødene for å være en blandingsrase. Jødene var ifølge Günther i hovedsak fra den «forasiatiske» rasen.⁵⁹ De utgjorde en blanding mellom den forasiatiske rase og det Günther kalte den «orientalske rase», samt innblanding fra hamitter, «negere» og nordiske raseelementer. Videre delte Günther forskjellige jødiske grupper inn i forskjellige «raseblandinger». Askenazi-jødene ble av Günther ansett som en blanding av forasiatiske, orientalske, østbaltiske, østlige, indre-asiatiske, nordiske, hamittiske og «negroide» raseelementer. Sefardi-jødene ble derimot ansett som en blanding av orientalske, forasiatiske, vestlige, hamittiske, nordiske og «negroide» elementer. Historikeren Alan Steinweiss påpeker at Günther mente det var riktigere å se jødene som et *Volk* (folk) fremfor en rase.⁶⁰

Et annet sentralt aspekt ved den nordiske tanken er ideen om «blod og jord». SS ideologen Richard Walther Darré som i stor grad var inspirert av Günthers raselære. Ifølge «blod og jord» ideen er den nordiske rasen tett knyttet til jorden. Det er den nordiske odelsbonden som utgjør selve grunnlaget for den nordiske rase. Darrés teorier er sterkt rasehygienisk og sosialdarwinistisk orientert. Han anså at odelsretten hadde en rasehygienisk funksjon. Odelsretten beskyttet blodet til kommende generasjoner i den forstand at det var den sønnen som var den sterkeste og den beste lederen som arvet gården, og dermed sørget for å videreføre det beste arvematerialet.⁶¹ Som jeg senere skal vise til er også bondegården og odelsretten en sentral tanke i raseideologien til Nasjonal Samling.

2.3 Nazistisk Rasehygiene

2.3.1 Steriliseringsloven

Som vi har sett var den tyske rasehygiene sterkt inspirert av både amerikansk raseforskning og amerikanske steriliseringslover. Den tyske steriliseringsloven som ble vedtatt i 1934 og la vekt på eugenisk sterilisering av personer med sinnssykdom og arvelige lidelser. Loven rettet seg i teorien ikke mot å frata spesifikke folkegrupper evnen til å formere seg. Det er anslått at loven førte til mellom 300 000 og 400 000 steriliseringer under nasjonalsosialismen i Tyskland.

⁵⁷ Emberland & Kott s.59–60

⁵⁸ Emberland & Kott 2012 s.58

⁵⁹ Den engelske betegnelse er «Near-eastern», i NS litteraturen betegnes denne som «forasiatisk». Derfor benytter jeg dette begrepet i mangel på et bedre begrep på norsk.

⁶⁰ Steinweiss 2006 s.27-32

⁶¹ Emberland 2009 s.20, I fortid nr.2 2009. Frøland 2017 s.211-212

Tross at loven ikke pekte ut en bestemt «rase» er det ingen tvil om at tvangssterilisering ble benyttet på spesifikke folkegrupper.⁶² Historikeren Richard Evans beskriver loven som en tvangssteriliseringlov. Noen pasienter ble frivillig sterilisert, men majoriteten var tvangssterilisert. Ifølge Evans var antallet steriliserte de første fire årene loven ble praktisert om lag 50 000. De fleste med tvang. Personer som skulle steriliseres hadde muligheten til å anke avgjørelsen, men de fleste anker ble avslått. Evans estimerer at nærmere 360 000 ble tvang sterilisert innen krigsutbruddet i 1939.⁶³

En bestemt gruppe som på rasemessig grunnlag ble tvangssterilisert var de såkalte «rhinlandbastardene». Denne gruppen var barn av tyske kvinner og afrikanske soldater fra den franske hæren som hadde okkupert Rhinland regionen i etterkant av første verdenskrig. I 1937 beordret Hitler at denne gruppen skulle steriliseres. Denne operasjonen ble organisert av sentrale tyske rasehygienikere som Ernst Rüdin og Fritz Lenz. Blant annet rasehygienikere som Eugen Fischer fikk i oppgave å avgjøre om «Rhinlandbastardene» var av afrikansk opphav. Antallet personer som ble sterilisert i denne operasjonen anslås til omkring 500.⁶⁴

2.3.2 Eutanasi-programmet

Den mest ekstreme praktiseringen av rasehygiene både i Tyskland og internasjonalt var utvilsomt «Eutanasi» programmet eller «aksjon T-4». Eutanasi-programmet ble iverksatt i 1939 under dekke av krigsutbruddet. Programmet innebar at mennesker med funksjonshemninger, arvelige sykdommer og sinnslidelser ble systematisk avlivet. Eutanasi-programmet var dermed den første systematiske drapspolitikken til Hitler-regimet. Programmet ble kjent i 1941 og avblåst etter protester, spesielt fra den katolske kirken. Drapene på funksjonshemmede og sinnslidende fortsatte likevel frem til krigens slutt i 1945 i hemmelighet.⁶⁵ Antall ofre er anslått fra 70 000 til 200 000 mellom 1939 og 1945.⁶⁶

2.4 Raselære og eugenikk i Fascist-Italia

2.4.1 Italiensk antisemittisme under fascismen

Både den antisemittiske politikken og vitenskapelige teorier om menneskeraser i Italia kom annerledes til uttrykk enn i Tyskland. Den tyske nasjonalsosialismen var åpenbart rasebasert og forfektet et rasedeterministisk syn og førte en konsekvent rasepolitikk som gradvis eskalerte fra

⁶² Proctor 1988 s.106-112

⁶³ Evans 2005 s.508

⁶⁴ Evans 2005 s.527-529. Proctor 1988 s. 112-114

⁶⁵ Proctor 1988 s.

⁶⁶ Lavik 1998 s.64-65, Proctor 1988 s.177. Berenbaum, M. (2018, September 10). *T4 Program*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/T4-Program>

diskriminerende lover til ren utrydningspolitikk mot funksjonshemmede, romfolk og jøder. Den italienske raselæren er annerledes, men bærer likevel preg av den nazistiske raselæren. Det samme gjelder antisemittismen. Synet på jødene og behandlingen av jøder i det fascistiske Italia fremstår som mild sammenliknet med det nasjonalsosialistiske Tyskland.

Italia under Mussolini innførte ingen raselover mot jødene før 1938, 16 år etter Mussolini kom til makten. Italienske jøder tok også del i fascistpartiet opp til regjeringsnivå. De jødiske Guido Jung var Mussolinis finansminister og en del av det fascistiske storrådet på begynnelsen av 1930-tallet. Historikeren Michael Ledeen skriver at fascistene og jødene i Italia hadde et godt forhold frem til første halvdel av 1930-tallet. I 1922 var 750 jøder medlem av fascistpartiet, i 1928 var antallet 1770 og i 1933 var 4800 medlemmer.⁶⁷

Ifølge Nicholas Farrels *Mussolini: A new life* var 10 000 italienske jøder medlemmer av fascistpartiet i 1938. Noe som utgjorde en tredjedel av den voksne jødiske befolkningen i Italia. Mussolini hadde i tillegg en jødisk elskerinne, Margherita Sarfatti som var en sentral ideolog innen fascistbevegelsen og overbevist fascist.⁶⁸ Dette viser at behandling av jøder i det fascistiske Italia var svært forskjellig og frem til 1938 mildere enn i Nazi-Tyskland der det helt fra begynnelsen av Hitler-regimet foregikk systematisk forfølgelse. Vi kan naturligvis ikke dermed konkludere med at fascismen i Italia ikke var antisemittisk, men det er tydelig at den spilte en mindre rolle tidlig i partiets historie og at det var en større toleranse for jøder innen fascismen enn hos de tyske nazistene.

For å belyse forskjellen mellom antisemittismen i Fascist-Italia og Nazi-Tyskland er det nødvendig å se nærmere på forskjeller mellom den antijødiske lovgivningen i begge landene. Raselovene som ble innført i Italia har sterke likhetstrekk med de tyske Nürnberglovene fra 1935. I begge tilfeller ble jøder fratatt statsborgerlige rettigheter og definert ut fra rasemessige kriterier. Den første loven i Italia ble vedtatt 5. september 1938 og definerte i likhet med de tyske lovene, jødene ut fra antall jødisk forfedre. To jødiske foreldre betød i begge tilfeller at personen ble ansett som heljøde, og de som hadde to ikke-jødiske foreldre ble ansett som «ariske». Det ser likevel ikke ut til å ha vært en blandingsrasekategori i den italienske lovgivningen, som gjør at det ble vanskeligere for italienske myndigheter å avgjøre hvem som var av «jødisk rase».⁶⁹ Historikeren Shira Klein skriver at under fascismen ble jøder fortsatt definert fra biologiske kriterier på tross av at de hadde konvertert til katolisismen og praktiserte

⁶⁷ Ledeen, M. (1975). *The Evolution of Italian Fascist Antisemitism* s.4. *Jewish Social Studies*, 37(1), 3-17. Retrieved April 30, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/4466858>

⁶⁸ Farrel 2003 *Mussolini a new life* s.388

⁶⁹ Klein 2018 s.87

katolisismen. De ble likevel ansett som rasemessig jødiske. Lovgivningen besto ytterlige i å frata jøder retten til å ta utdanning og andre statsborgerlige rettigheter. Dette førte til at både jødiske studenter og jødiske akademikere i Italia mistet sine plasser på universitetet. I likhet med Tyskland fikk jøder ikke lov å jobbe innen statsapparatet, også innen det kulturelle liv ble italienske jøder fratatt sin jobb. Også i Italia ble blandingssekteskap mellom jøder og ikke-jøder forbudt ved lov.⁷⁰ De italienske raselovene fremstår dermed som lik de tyske på mange måter. Med små forskjeller.

Vi har sett at i teorien ble jøder også i Italia definert ut fra et rasebiologisk ståsted og utsatt for diskriminerende lovgivning som fratok italienske jøder statsborgerlige rettigheter, som ser ut til å utgjøre et brudd med en relativt tolerant politikk ovenfor jøder frem til midten av 1930-tallet. Kan den økende antisemittismen under fascismen forklares ut fra politiske årsaker? Var den et resultat av et behov for å knytte Italia utenrikspolitisk nærmere Tyskland? Eller var hensikten å skape en nasjonal enhet ved å skape et bilde av en indre fiende?

En vanlig teoretisk tilnærming til dette har vært å se raselovene på jødene som et resultat av en tilnærming til Nazi-Tyskland. Var raselovene kun et pragmatisk trekk for å knytte nærmere bånd til Tyskland, av utenrikspolitiske årsaker? Andre historikere har presentert andre forklaringer, blant annet at raselovene var et resultat av frykt for raseblanding med ikke-europeere som inkluderte svarte afrikanere og jøder. I denne forklaringsmodellen blir dermed den økende rasismen under fascistregimet ikke et resultat av press fra Tyskland, men heller et fenomen som kom innenfra bevegelsen. Blant annet kan erobringen av Etiopia i 1935-36 og frykt for raseblanding mellom italienere og befolkningen i de nylig erobrede områdene ha spilt en rolle. Historikeren Aaron Gillette argumenterer for at Mussolinis syn på rase var frem til midten av 1930-tallet, eugenisk. Etter erobring av Etiopia var Mussolini frustrert over hvor mislykket det eugeniske prosjektet var. Det italienske folk hadde ikke blitt omformet til et folk preget av romerske dyder. Gillette mener at rasismen fungerte som et middel for å gjennomføre overgangen til den romerske krigerkulturen som skulle danne grunnlaget for videre imperiebygging. Rasismen fungerte dermed som drivkraft for å skape det nye fascistiske mennesket.⁷¹

Under andre verdenskrig ser vi likevel forskjeller i situasjonen til jøder under Italiensk okkupasjon og under tysk okkupasjon som bør belyses i korte trekk for å gi et bredere bilde av likheter og forskjeller. I de italiensk okkuperte områdene på Balkan mellom 1940 og 1943 ble jøder generelt beskyttet av italienske styrker og italienske styrker kommandanter nektet å

⁷⁰ Klein 2018 s.87-89

⁷¹ Gillette 2002 s.50-53

deportere jøder. Jøder som befant seg i tysk okkupert sone i Jugoslavia risikerte dermed å bli deportert til tyske konsentrasjonsleirer eller å bli drept av det kroatisk-ustasja-regimet.⁷² Krigshistorikeren Wolfram Wette påpeker at manglende antisemittisme og vilje til å forfølge jøder skapte sinne og frustrasjon hos offiserer i det tyske Wehrmacht. På den annen side var det tusenvis av jøder som ble nektet inngang til de italiensk okkuperte områdene og ble dermed tatt av tyske styrker eller Ustasja.⁷³

Det er likevel en forskjell som er verdt å påpeke. I motsetning til tyske jøder og jøder i tysk-okkuperte områder, overlevde majoriteten av italienske jøder holocaust. Om lag 8000 italienske jøder ble drept i Holocaust ut av en anslått jødisk befolkning på nærmere 43 000 i det tysk-okkuperte Italia, etter den italienske kapitulasjonen i 1943.⁷⁴ Shira Klein mener flere faktorer kan forklare det relativt lave antallet jøder, sammenlignet med andre land under tysk okkupasjon eller fascistisk regime. En av forklaringene er at okkupasjonen av Italia skjedde relativt sent i forhold til andre okkuperte områder. Krigshandlinger førte også til flyktningstrømmer som gjorde det lettere for jøder å skjule seg, det var også muligheter for jøder å flykte over frontlinjen til de allierte styrkene, samt å flykte til Sveits som mottok tusentalls jødiske flyktninger. Dette sto i motsetning til de østlige okkuperte områdene der alle landene rundt var tysk-okkuperte.⁷⁵ Tross diskriminering og propaganda mot jøder var det likevel ingen utryddelsespolitikk som ble ført av det italienske regimet før tyske styrker invaderte Italia. De fleste drapene på jøder skjedde etter den tyske okkupasjonen hadde startet og den såkalte «Salo republikken» ble opprettet under Mussolinis styre, men som en marionettstat under Tyskland.⁷⁶

2.4.2 Motsetninger mellom italiensk og tysk raselære

Vi har sett at det var både betydelige likheter og forskjeller i synet på jødene som gruppe i Italia og Tyskland. Et annet spørsmål som er relevant for oppgavens problemstilling er hvilke raseteorier som gjorde seg gjeldende i det fascistiske Italia og som la grunnlaget for eugenisk politikk i Italia under fascismen.

⁷² Ustasja var en kroatisk fascistisk gruppe ledet av Ante Pavelic som ble innsatt som leder av den såkalte «Uavhengige staten Kroatia», som omfattet mesteparten av Kroatia og Bosnia, etter den tyskleidede invasjonen av Jugoslavia i 1941. Ustasja regimet førte en brutal utryddelsespolitikk mot serbere, jøder og politiske motstandere i områdene de kontrollerte.

⁷³ Klein 2018 s. 101-102. Wette 2006 s.134-138

⁷⁴ United States Holocaust Memorial Museum. "Jewish losses during the holocaust: By country." Holocaust Encyclopedia. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/jewish-losses-during-the-holocaust-by-country>. Lest 1.mai 2021

⁷⁵ Klein 2018 s.130

⁷⁶ Klein 2018 s.108

Det er naturlig at det var forskjellige raseteorier som ble gjeldene i de to statene av åpenbare forskjeller i språk, geografi, demografi og historie. Det var i perioder sterke motsetningsforhold mellom italienske raseteorier og tyske raseteorier, og disse fungerte til tider som motpoler. En fremtredende italiensk raseforsker var Guiseppe Sergi. Sergi publiserte sine raseteorier allerede mot slutten av 1800-tallet og sto i sterk motsetning til teoriene om det nordiske eller ariske herremennesket som var utbredt i Tyskland. Sergi forfektet derimot synspunktet om at det var den «mediterrane rasen» som var den mest kulturskapende rasen. Han delte hevdet at den «hamittiske rase» som hadde sitt opphav i øst-Afrika. I den hamittiske rasen hadde tre hovedgrupper sitt opphav, den nordiske, den mediterrane og den afrikanske.⁷⁷

Den mediterrane raselæren hevdet at den «mediterrane rasen» var opphavet til antikkens store sivilisasjoner, som de hellenske og romerske sivilisasjonene. Dette var den mediterrane rasens skaperverk ifølge Sergi. Sergi hevdet derimot at den germanske eller ariske rasen ikke hadde hatt noen nevneverdig innflytelse på oldtidens høykulturer, det var også i liten grad «nordisk blod» i disse folkegruppene. Videre hevdet han at germanerne og de nordiske folkegruppene hadde vært barbariske stammer som hadde unngått romernes siviliserende innflytelse. Sergi anså «arierne» som en språklig gruppe, fremfor en rase. Den eneste fellesnevneren var at de talte indoeuropeisk språk, språket var dermed også deres eneste innflytelse på den europeiske sivilisasjon. Aaron Gillette hevder at Sergi la vekt på en «spirituell forening» for det italienske folk. Mennesker fra forskjellige folkegrupper kunne forenes spiritielt. Denne spirituelle forening av befolkningen i Italia mente han å kunne spore tilbake til romerne som hadde skapt den «italienske folkesjelen».⁷⁸

Den italienske raseforskeren Nicola Pende studerte raseforhold i Italia og konkluderte med at det var kun et lite antall italienere som var av nordisk opphav. Hans undersøkelse av befolkningen i Liguria der man kunne identifisere 65 prosent etter opphav. Det ble hevdet at 35 prosent tilhørte den alpiske rasen, 27 prosent den mediterrane, 20 prosent den øst-baltiske, 15 prosent var nordiske og 2 til 3 prosent var rent dinariske. Sør for Roma var befolkningen tilhørte befolkningen primært den mediterrane rasen. Pende støttet dermed opp om teoriene til Sergi om den mediterrane rasen. Pende refererte til de mediterrane, alpiske og dinariske rasene, som de «brunhårede raser». Slavere og den nordiske refererte han til som «lyshårede raser». De brunhårede rasene ble ansett for å være nært knyttet til den romerske kulturen.⁷⁹

⁷⁷ Wolff, Elisabetta Cassina 2013 *Biological racism and Antisemitism as intellectual constructions in Italian fascism* s.179, I Weiss-Wendt & Yeomans

⁷⁸ Gillette 2002 s.26-28

⁷⁹ Gillette 2002 s.47

Det er klare gjensidige motsetninger mellom Italienske og tyske raseteorier de første årene etter den nazistiske maktovertakelsen i Tyskland. Den nazistiske ideologen Alfred Rosenberg hevdet et klart motsetningsforhold mellom den nordiske og den mediterrane rase.⁸⁰ Carl Müller Frøland påpeker at Rosenberg anså alle store sivilisasjoner som den nordiske rasens skaperverk. Dette inkluderte alt fra oldtidens India til perserrikene og til de greske og romerske sivilisasjonene. Det var arierne eller den nordiske rasen som hadde skapt høykulturen i disse rikene. Rosenberg forklarte den kulturelle nedgangen i disse høykulturene ut fra «rasemessig degenerasjon».⁸¹ I første halvdel av 1930-tallet var Mussolini en uttalt motstander av den nordiske raselæren hos tyske raseforskere og nazistiske ideologer.

Mussolini latterliggjorde de nordiske raseteoriene ved flere anledninger, ved å hevde at ingen av de som hevdet dette synet selv var av «teutonsk» eller «germansk rase». Gobineau og Lapouge var franskmenn og Chamberlain var engelsk. Mussolini hevdet videre at rase ikke var en realitet, men en følelse og slo fast at han ikke mente det fantes rene raser blant mennesker. Nazistene i Tyskland hevdet på sin side at italienerne var en «blandingsrase» og som følge av det romerske rikets fall var det italienske blodet blitt «forurenset». Mussolini hevdet i denne perioden at den italienske befolkningen tilhørte den latinske eller mediterrane rase, som hadde gitt verden store personligheter som Julius Caesar og Napoleon. Mussolini sto fast på at den nordiske raselæren i Tyskland sto i motsetning til fascismen og det italienske synet på rase så sent som 1937.⁸²

2.4.3 Italiensk rasehygiene

Vi har sett at den tyske rasehygienien i hovedsak var basert på «negativ rasehygiene», da spesielt i forhold til rasehygienien i praksis. Som nevnt tidligere ble rasehygienien satt ut i praksis i form av tvangssterilisering og senere systematisk drap.

Hvordan var de rasehygieniske ideene i Italia under fascismen i forhold til de tyske? Den italienske eugenikken var mer orientert mot en positiv rasehygiene som tok sikte på å øke befolkningen, samt kvaliteten på befolkningen i Italia. Den italienske rasehygienien var likevel rasebasert. Ifølge historikeren Elisabetta Cassina Wolff trodde italienske forskere på biologisk determinerte raser og muligheten for å forbedre befolkningen. Likevel stilte de fleste seg avvisende til negativ eugenikk som ble innført i andre land i Europa.⁸³ Gillette tar utgangspunkt i at fascismens ide om å «regenerere» nasjonen og nasjonal gjenoppstandelse, når han forklarer

⁸⁰ Gillette 2002 s.44

⁸¹ Frøland 2017 s.194-201

⁸² Gillette 2002 s.44-46

⁸³ Cassina Wolff 2013 s.179-180

bakgrunnen for Mussolinis syn på eugenikk. Mussolini anså det som mulig og også «regenerere» den italienske rasen. Han mente at gjennom historien hadde det italienske folket mistet syne gamle romerske dyder, som Mussolini ønsket å avle frem i italienerne.⁸⁴

Flere historikere peker på at Mussolinis ideer om rasehygiene var inspirert av Corrado Gini.⁸⁵ Den rasehygieniske praksisen skulle ikke være basert på sterilisering og segregering, men heller på velferdsprogrammer for mødre, skattelegging av ugifte over en bestemt alder som skulle finansiere fattige familier med mange barn. Det skulle legges vekt på idrettsprogrammer for ungdommer og voksne, samt medisinske tiltak for å bedre den italienske folkehelsen. Gillette hevder at disse tiltakene skulle bidra til å skape «det nye fascistiske mennesket» som Mussolini ønsket å skape.⁸⁶

En ting som er verdt å legge merke til som skiller Italia klart fra Tyskland er som Aaron Gillette påpeker, at de lamarckistiske teoriene om arv utbredte selv under store deler Mussolinis regjeringstid. Dette kan muligens forklares ut fra at miljøpåvirkninger kan ha blitt ansett som en metode for å regenerere den italienske rasen og gjøre italienerne til et romersk krigerfolk igjen. Gillette hevder at dette ble en av grunnpilarene i Mussolinis rasetenkning.⁸⁷ Dette representerer et klart skille mellom den italienske eugenikken og tyske rasehygienikere. Den lamarckistiske læren ble stort sett bekjempet av de mendelske arvelovene, og Weismanns teorier på starten av 1900-tallet.⁸⁸

Tyske raseforskere under nasjonalsosialismen holdt seg derimot strengt til teoriene om at arv determinerte rasens utvikling.⁸⁹ Dette representerer et betydelig skille og om vi ser dette i et større perspektiv mener jeg det er helt klart at Nasjonal Samlings rasehygiene bør i hovedsak ses i sammenheng med den tyske. Som vi skal se i senere kapitler anså NS at arv var det mest avgjørende for rasen. Det blir også naturligvis de nordiske teoriene som gjør seg gjeldene for rasehygiene innen NS i likhet med den tyske rasehygiene. Dette vil jeg derimot utdype videre i kapittel 4 til 6.

2.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist at rasehygiene var et internasjonalt fenomen og at blant annet amerikansk eugenikk og raseforskning hadde stor innflytelse på Tyskland. Jeg har også funnet at det var et stort internasjonalt nettverk av rasehygienikere i Europa og Nord-Amerika som

⁸⁴ Gillette 2002 s.40

⁸⁵ Cassata 2011 s.135. Gillette 2002 s.40

⁸⁶ Gillette 2002 s.40

⁸⁷ Gillette 2002 s.22

⁸⁸ Proctor 1988

⁸⁹ Gillette 2002 s.22

samarbeidet politisk og faglig for å få gjennomslag for en rasehygienisk politikk. Det vi har sett er at amerikanske eugenikere var innflytelsesrike både på tyske rasehygiene og spilte en viktig rolle i å få gjennomslag for en eugenisk begrunnet politikk blant annet i USA. Tross at USA var tidligst ute med eugenisk sterilisering var det i Tyskland den mest ekstreme praksisen av rasehygiene skjedde. Her fikk man et enormt antall tvangssteriliseringer og under andre verdenskrig ble en systematisk drapspolitikk utført mot sinnslidende og arvelige syke. Sammenliknet med det fascistiske Italia finner vi både slående likheter og betydelig forskjeller både i synet på jødene og på rasehygiene. I Tyskland begynte forfølgelsen av jøder med det samme Hitler kom til makten og ble gradvis mer ekstrem. I Italia var jødene en akseptert og integrert minoritet som tok aktivt del i fascistbevegelsen. Derimot har vi sett at jødene ble stadig utsatt for økende diskriminering utover 1930-tallet. I begge landene ble diskriminerende raselover mot jøder som definerte jøder ut fra biologiske betingelser fremfor religiøs tilhørighet. Likevel har vi sett at under den italienske fascismen fikk også jøder til tider beskyttelse mot Nazi-Tysklands utryddelsespolitikk i italienskokkuperte områder.

I forhold til rasehygiene var den tyske i hovedsak en negativ rasehygiene som tok sikte på å redusere de «mindreverdige raseelementene», som ble utført ved sterilisering og avliving av pasienter. Den italienske eugenikken tok derimot sikte på «regenerere» befolkningen. I praksis skulle dette bety en «positiv rasehygiene». Mussolini trodde det var mulig å avle tilbake de gamle romerske dyder ved en positiv befolkningspolitikk. Om vi skal sammenlikne raseteoretisk utgangspunkt er det naturligvis sterke forskjeller. I Tyskland trodde man på den «nordiske rase» eller den «ariske rase». Denne raselæren ble i starten sterkt kritisert i Italia, som kan forklares ut fra at den i stor grad var anti-Italiensk. Den italienske raseidentiteten under fascismen var derimot «mediterran» eller «middelhavsrase», men man gikk etter hvert mer i retning en tysk raselære basert på den «ariske». Et rasehygienisk tiltak i Italia var derimot lover som forbød «raseblanding» med svarte afrikanere og jøder. I forhold til det vitenskapelige grunnlaget var det også en forskjell. I Tyskland var raselæren utelukkende basert på arv, i hovedsak Mendel og Weismanns arvelære. Italienske raseforskere holdt derimot lenge på lamarckistiske teorier om arv.

3.Rasetenkning og rasehygiene i Norge

Dette kapittelet skal undersøke utbredelsen av rasebiologisk antisemittisme i det norske samfunnet i mellomkrigstiden, og undersøke hvor utbredt ideene om den nordiske rasen var. Som nevnt i oppgavens innledning er årsaken til at hovedvekten blir lagt på den rasebiologiske antisemittismen at det er denne formen som er mest gjeldende innen Nasjonal Samling. Videre skal jeg se nærmere på hvilken påvirkning raseteorier hadde på steriliseringsloven som ble innført i Norge i 1934. Var for eksempel tatere utpekt som en målgruppe for tvangssterilisering på grunn av raseteorier, eller siktet loven mer mot individer med arvelige sykdommer som man fryktet ville være skadelig for samfunnet på grunn av sosialpolitiske årsaker? Hensikten er å danne grunnlag for senere sammenlikning med Nasjonal Samlings raseteorier og deres rasehygieniske ideer og praksis. Grunnlaget for denne undersøkelsen er i hovedsak forskningslitteratur og avisartikler fra den aktuelle tidsperioden.

3.1 Rasebiologisk antisemittisme i Norge

Den formen for antisemittisme som man finner innen Nasjonal Samling og nasjonalsosialismen generelt er en biologisk antisemittisme som bærer sterkt preg av et konspiratorisk verdensbilde. Ifølge historikeren Kjetil Braut Simonsen betegner den antisemittismen som var gjeldende under okkupasjonen som en «ideologisk-propagandistisk» antisemittisme, som utgjorde en drivkraft i forfølgelses- og diskrimineringspolitikken.⁹⁰ Terje Emberland hevder at den rasebaserte antisemittismen var relativt beskjeden, og mener det var en latent og situasjonsbasert antisemittisme som var mest vanlig i Norge i mellomkrigstiden.⁹¹ Også Braut Simonsen mener den rasebaserte antisemittismen var marginal i denne tidsperioden.⁹² Med unntak av NS, så utgjorde ikke antisemittiske organisasjoner mer enn 2000 medlemmer på sitt største.⁹³ Likevel er den rasebiologiske antisemittismen tilstedeværende i Norge i denne perioden, og det er den som vektlegges i dette kapittelet.

I 1910 ble en av de første rasebiologiske antisemittiske verkene utgitt. Dette var boken *Jøder og Gojim* skrevet av høyesterettsadvokat Eivind Saxlund. Braut Simonsen betegner denne boken som en blanding av religiøs antisemittisme, rasebiologiske oppfatninger og konspiratoriske forestillinger. Jødene ble skildret som en biologisk determinert gruppe, og beskyldt for å stå bak ondssinnede sammensvergelses. Videre ble de beskyldt for å være drivkraft bak internasjonal kapital. Jødene ble ansett som en rotløs «rase» som drev verden i en

⁹⁰ Braut Simonsen 2020 s.22, I Sørensen & Simonsen

⁹¹ Emberland 2009 s.401, I Eriksen et.al

⁹² Braut Simonsen 2020 s.26, i Sørensen og Simonsen

⁹³ Emberland 2009 s.401, I Eriksen et al.

liberalistisk og materialistisk retning. En forestilling som også vi senere skal se ofte kom til uttrykk i NS-pressen. Boken ble generelt avvist i arbeiderpressen, men en del kristne og konservative aviser, så positivt på bokens innhold.⁹⁴

En annen antisemittisk publikasjon var Mikal Syltens *Nationalt Tidsskrift* som ble først utgitt i 1916. Sylten bedrev hets mot individuelle jøder som var bosatt i Norge, og lagde lister over jøder i Norge, eller personer Sylten antok var jødiske. Disse ble brukt til registreringen av jøder under okkupasjonen. Hensikten med tidsskriftet var å avdekke jødisk virksomhet og skjult innflytelse i Norge.⁹⁵ Terje Emberland skriver at rasebiologien ga en pseudovitenskapelig begrunnelse for antisemittismen og bidro til en radikaliserings.⁹⁶ Dette er noe vi finner igjen i dette tidsskriftet. *Nationalt tidsskrift* la også vekt på rasehygienens i forhold til «jødespørsmålet». Raseforskeren Jon Alfred Mjøen ble hyllet i tidsskriftet mot slutten av 1920-tallet, og det ble også hevdet at kjennskap til jødespørsmålet forutsatte kunnskap om rasehygienens.⁹⁷ Tidsskriftet ser derimot ut til å ha vært misfornøyd med Nasjonal Samlings innstilling. Nasjonal Samling ble generelt lite nevnt før slutten av 1930-tallet. Dag Bruknapp skriver at NS ble først omtalt i 1937 og Quisling ble ikke omtalt før i 1938 i tidsskriftet. Derimot ble tidsskriftet Ragnarok hyllet, Sylten hyllet i tillegg det nazistiske «Der Sturmer» og en rekke andre aviser med antisemittisk innhold.⁹⁸ Som jeg skal vise til senere skjer det en utvikling av antisemittismen innen NS rundt 1937 til 1938.

En mulig forklaring kan være at *Nationalt Tidsskrift* først visste interesse for NS et at tidsskriftet så antisemittismen i NS for å være for forsiktig frem til 1937 og 1938. Ragnarok kretsen som var et miljø av nyhedenske nasjonalsosialister som forfektet en mer klart definert rasebiologisk antisemittisme, som brøt tidlig med NS på grunn av uenigheter om hvilken rolle antisemittismen skulle ha i partiet. Dette blir omtalt mer utdypende i neste kapittel.

Dette mener jeg viser at den rasebiologiske antisemittismen som vi har sett i *Nationalt Tidsskrift* og som man ser hos nazistiske aktører som Ragnarok-kretsen og som jeg vil vise senere i forhold til NS, utgjør et avvik fra den som var vanlig i det norske samfunnet. Den ekstreme rasebiologiske antisemittismen følger da i større grad et tysk mønster.

⁹⁴ Braut Simonsen 2020 s.26-27, Emberland 2009 s.412-413

⁹⁵ Emberland 2009 s.414

⁹⁶ Emberland 2009 s.411

⁹⁷ Bruknapp 1972 s.34

⁹⁸ Bruknapp 1972 s.35. (*Der Sturmer* var et tysk nazistisk og antisemittisk tidsskrift som ble publisert av redaktøren Julius Streicher, som også var Gauleiter i Franken under Hitler-regimet).

3.2 Raseforskning i Norge. En vitenskapelig disiplin eller pseudovitenskap?

Allerede på slutten av 1800-tallet begynte norske antropologer å kartlegge «raseforhold» i Norge. Sentrale aktører var militærlegen Carl O.E Arbo og Andreas M. Hansen. Studiene tok utgangspunkt i skallemålinger og delte den norske befolkningen inn i kortskaller og langskaller som begge hadde forskjellige fysiske og mentale egenskaper. Ifølge Arbo fantes det en korrelasjon mellom skalleformer og dialekter. Han hevdet at det eksisterte en blond og langskallet rase og en mørk kortskallet rase i Norge. Kortskallene ble antatt å være mest representert i de norske kyststrøkene på Vestlandet. De blonde langskallene var mest representert på Østlandet og i indre fjellbygder og dalstrøk. Den teorien som etter vår tids standard muligens vil høres ut som den mest absurde og pseudovitenskapelige raseteorien, er Andreas M. Hansens teori om raser og valgresultat. Hansen forklarte valgresultater ut fra raseteorier, han mente å kunne bevise at kortskaller stemte Høyre, og langskallene stemte på venstre. Dette ble begrunnet med at langskallene sto for fremskritt, mens kortskallene på Vestlandet var konservative, trangsynte og tilbakestreverske. Raseinndelingen til Hansen ble delt i «nor» og «gor», men disse rasene ser ut til å ha samsvart med typene som Arbo hevdet eksisterte.⁹⁹

Jon Alfred Mjøen var den kanskje mest fremtredende rasehygienikeren i Norge i mellomkrigstiden og før første verdenskrig, i hvert fall innen den formen for eugenikk som hadde utgangspunkt i ideen om den nordiske rasen. Han grunnla i 1906 et rasebiologisk forskningslaboratorium på Vinderen, der han drev sin virksomhet som raseforsker frem til sin død i 1939. Mjøen delte rasehygiene inn i tre forskjellige typer som han benyttet seg av i hele sin virksomhet. Den positive rasehygiene, den negative rasehygiene og den profylaktiske rasehygiene.

I 1914 ga Jon Alfred Mjøen ut boken *Rasehygiene*. I 1915 ble boken tema for en sterk debatt i norske aviser. Etablerte norske vitenskapsfolk fra forskningsmiljøene på universitetet gikk hard ut mot Mjøens bok. De mest fremtredende av Mjøens kritikere var Otto Lous Mohr som senere ble professor i anatomi, zoologen Kristine Bonnevie som var Norges første kvinnelige professor og professor Kristian Schreiner.¹⁰⁰ Kritikken var i hovedsak rettet mot Mjøens vitenskapelige grunnlag, men ikke mot rasehygiene eller raseteorier som ideer. Historikeren Jon Kyllingstad skriver at ingen av Mjøens kritikere tok avstand fra rasehygieniske ideer.¹⁰¹ Kristine Bonnevie understreket at det ikke var rasehygiene i seg selv hun kritiserte,

⁹⁹ Kyllingstad 2004 s.47-53

¹⁰⁰ Roll Hansen 1980 s.266-267

¹⁰¹ Kyllingstad 2004 s.84-85.

som hun mente reiste viktige problemer. Hun understreket derimot at rasehygieniske tiltak måtte ha en solid vitenskapelig forankring.¹⁰² Mjøens kritikere viste til psykiateren Ragnar Vogts bok *Arvelighetslære og Rasehygiene* som et alternativ til Mjøens bok. Boken til Vogt delte også menneskeheten inn i et rasehierarki der mennesker ble klassifisert i raser på grunnlag av hudfarge, hårfarge og skalleform. I Vogts bok ble menneskeheten delt inn i «fargede raser» og «hvite raser». Den hvite rasen ble delt inn i «den nord-europeisk», «middelhavsracen» og den «bredskallede rase».¹⁰³ Dette understreker at debatten ikke handlet om en avvisning av raseteorier.

Helge Pedersen tolker i sin hovedoppgave om Mjøen, at striden handlet om mer personlige årsaker, samt politiske årsaker. For det første ble Mjøen sett på som en mulig trussel mot deres akademiske stilling. Spørsmålet om å opprette et institutt for arvelighetsforskning ble diskutert, og hvis Mjøens ideer fikk gjennomslag kunne Mjøen være en aktuell kandidat til en lederstilling.¹⁰⁴ Mjøen var også aktiv venstremann og hadde gode kontakter innen norsk politikk, helt opp til regjeringnivå.¹⁰⁵ Derfor kan et motiv ha vært å stemple Mjøens rasehygieniske ideer som diletantisk og uvitenskapelig, for å sikre sin egen akademiske posisjon. Kyllingstad skriver at striden kan forklares som en blanding mellom konkurranse om statlige forskningsmidler og vitenskapelig legitimitet. Mjøen hadde innflytelse også i utlandet, derfor må han ha blitt oppfattet som en konkurrent mot det etablerte forskningsmiljøet.¹⁰⁶ Denne striden førte til at Mjøen ble holdt utenfor det etablerte fagmiljøet rundt arvelighetsforskning. Avvisningen av Mjøens teorier betød imidlertid ikke at Mjøens ideer var ansett som utdatert. Han fikk en rekke støttespillere både i tiden rundt debatten i 1915 og i mellomkrigstiden. En rekke fremtredende personligheter sluttet opp om Mjøen. Blant disse var tidligere stortingsrepresentant og avisredaktøren Alfred Eriksen, sosialøkonomen Wilhelm Keilhau, botanikeren Nordal Wille. I «Den rådgivende norske komité for Rasehygiene» samlet Mjøens støttespillere seg. Her ble også senere militærlegen Halfdan Bryn medlem, som selv drev med raseforskning.¹⁰⁷ Mjøen fikk dermed en rekke støttespillere blant norske vitenskapsmenn i andre forskningsdisipliner, men generelt lite støtte innen det profesjonelle fagmiljøet.

¹⁰² Roll Hansen 1980 s.267

¹⁰³ Vogt, Ragnar 1914 s.121

¹⁰⁴ Pedersen, Helge 2003 s.53

¹⁰⁵ Kyllingstad 2004 s.84. Roll-Hansen 1980(HT) s.269-271. Pedersen 2003 s.53

¹⁰⁶ Kyllingstad, Jon 2014 *Measuring the master race* s.102

¹⁰⁷ Roll-Hansen 1980 s.271

Hvis Mjøen ble holdt utenfor det akademiske miljøet i Norge, ble hans innflytelse naturligvis begrenset. Det betyr imidlertid ikke at hans ideer eller liknende ideer ikke fikk en betydelig innflytelse innen enkelte deler av det norske samfunnet i mellomkrigstiden. Flere fremtredende vitenskapsmenn i mellomkrigstiden i Norge, forsket aktivt på rase. Dette inkluderer flere av Mjøens mest uttalte kritikere. Halfdan Bryn var en anerkjent vitenskapsmann innen fysisk antropologi både i Norge og internasjonalt. Bryns forskning tok utgangspunkt i kefalindeksen. En av Bryns teorier var at den trønderske befolkningen kunne deles inn i en langskalletype og en kortskalletype. Bryn utførte en studie av befolkningen i Troms fylke, ved denne studien var raseblanding mellom samer, kvener og nordmenn. Bryn konkluderte ut fra en undersøkelse av de «lappiske», finske og norske folk, at ingen av disse var «rene raser». Han mente dermed at disse gruppene alle var sammensatt av de samme «raseelementene». Bryn konkluderte med at befolkningen i Troms var 66 prosent nordisk, 30 prosent alpinsk og maksimum fire prosent lappisk rase. Han mente også at det var et større «lappisk» folkeelement enn et «lappisk raseelement», med andre ord var samer en blandet rase som resultat av betydelig «raseblanding» mellom nordmenn og samer.¹⁰⁸ Bryn utga også i 1925 en bok der han delte inn mennesker i overlegne og underlegne rasetyper.¹⁰⁹ Halfdan Bryn gjorde seg også bemerket som talsmann for ideen om at den nordiske rasen utgjorde en «eliterase» og han var av oppfatning at kultur var rasedeterminert.

Gjennom 1920-tallet hadde Halfdan Bryn et nært samarbeidsforhold med ekteparet Schreiner. Kristian Schreiner var som tidligere nevnt en uttalt kritiker av Mjøen under debatten om *Racehygiene* i 1915 og sammen med hans kone Alette Schreiner forsket de på raseforskjeller på hodeskaller fra arkeologiske funn for å undersøke spørsmålet om innvandringshistorien til nordmenn og samer.¹¹⁰

Mjøen fikk stor innflytelse internasjonalt og var en sentral aktør innen den internasjonale bevegelsen for eugenikk. Mjøen stiftet i 1920 tidsskriftet *Den nordiske race*, et rasebiologisk tidsskrift.¹¹¹ En rekke kjente internasjonale raseforskere og rasehygienikere bidro til dette tidsskriftet. Blant dem var lederen for Statens institut för rasbiologi i Sverige, Hermann Lundborg og arvelighetsforsker Hermann Nilsson-Ehle. Nils Roll-Hansen beskriver disse to som faste skribenter i tidsskriftet. Den danske genetiker Wilhelm Johannsen var også en fast medarbeider.¹¹² Også de tyske rasehygienikerne Fritz Lenz og Edwin Baur skrev artikler i

¹⁰⁸ Kyllingstad 2004 s.95-99

¹⁰⁹ Bryn, Halfdan 1925

¹¹⁰ Kyllingstad 2004 s.130-157

¹¹¹ Bruknapp 1972 s.22. Pedersen 2003 s.68

¹¹² Roll-Hansen 1980 s.272

tidsskriftet.¹¹³ Mjøen var en aktiv deltaker på internasjonale kongresser for eugenikk. Disse kongressene ble dekket i norsk presse. I 1921 publiserte Dagbladet to artikler av Jon Alfred Mjøen om den internasjonale kongressen for rasehygiene i New York.¹¹⁴ På kongressen ble Mjøen hyllet av kongressens president Henry Fairfield Osborn.¹¹⁵ Mjøen pekte på at hans eget rasehygieniske program samsvarte med Leonard Darwins ideer. Dette innebar sterilisering og segregering av forbrytere.¹¹⁶ Dette viser at Mjøen både hadde innflytelse i den internasjonale rasehygienebevegelsen, men at hans ideer også var utbredt internasjonalt. *Nationen* var også en avis som viste sterk interesse for Mjøens arbeid som vi kan se på en rekke hyllester Mjøen, gratulasjoner og ikke minst gode anmeldelser av hans utgivelser.¹¹⁷

I forhold til Halfdan Bryn og ekteparet Schreiner bør det også nevnes at deres samarbeid tok slutt utover slutten av 1920-tallet. Ekteparet Schreiner tilhørte de som tok avstand fra nazismen og distanserte seg fra den dogmatiske raselæren. Som jeg viste til i forrige kapittel var dette et tidspunkt der vitenskapsmenn internasjonalt begynte å sette spørsmålsteget ved raselæren og rasehygienens vitenskapelighet. Derfor bør dette anses som et resultat av internasjonale vitenskapelige strømninger fremfor nødvendigvis bare en personlig konflikt. Jeg velger derfor å støtte opp om Jon Kyllingstads fremstilling at tross personlig vitenskapelige uenigheter, så må dette ses som en del av en nyorientering i fagmiljøene i samtiden.¹¹⁸ Som Kyllingstad også påpeker mistet Bryn sin prestisje, men hans arbeid fikk økende interesse hos tyske raseforskere.¹¹⁹

Jeg vil derfor argumentere for at dette skillet understreker et brudd innen norsk vitenskap med den tradisjonelle raselæren. Dette kan derfor antyde at den rasetenkningen jeg viser til innen NS i senere kapitler utgjør et betydelig avvik fra det som var vanlig i Norge i NS sin samtid.

3.3 Jon Alfred Mjøen og Johan Scharffenberg. Rasisme eller sosialpolitikk?

I tillegg til Jon Alfred Mjøen, gjorde legen og psykiateren Johan Scharffenberg seg bemerket i debatten om rasehygiene i mellomkrigstiden. Scharffenberg var en aktiv samfunnsdebattant og skrev på begynnelsen av 1930-tallet en rekke kronikker der han tok til orde for en rasehygienisk steriliseringspolitikk.

¹¹³ Lavik 1998 s.37–38

¹¹⁴ *Dagbladet* 16.november 1921, «Rasekongressen I»

¹¹⁵ Lavik 1998 s.38

¹¹⁶ *Dagbladet* 18.november, «Rasekongressen II»

¹¹⁷ *Nationen* 19.november 1921 Raseblandingen fører til kulturens fordærv. *Nationen* 20 mai 1927. Amerikansk hyllest til Mjøen

¹¹⁸ Kyllingstad 2004 s.182-183

¹¹⁹ Kyllingstad 2004 s.170-171

For å gjøre en sammenlikning mellom de eugeniske ideene til Mjøen og Scharffenberg skal jeg først ta utgangspunkt i deres definisjon av rasehygiene eller eugenikk, og ut fra det se på forskjeller og likheter. Som vi har sett besto Mjøens rasehygieniske program av tre former positiv (økning av høyverdige elementer), negativ (reduksjon av mindreverdige elementer) og profylaktisk rasehygiene (Beskyttelse av det ufødte barn). Johann Scharffenberg benyttet seg av ordet «slektshygiene» for å beskrive sine eugeniske ideer. I en artikkel *Kongsvinger Arbeiderblad* fra 1929 forklarer Scharffenberg hvorfor han benytter «slektshygiene» fremfor «rasehygiene». Scharffenberg hevdet at rase i seg selv var et upresist begrep og uttrykket «rasehygiene» passet best på motarbeiding av «raseblanding» mellom hvite og svarte slik man hadde i enkelte amerikanske stater. Betegnelsen slektshygiene rammer bedre meningen og bør derfor foretrekkes, med mindre man ønsket å bruke Galtons ord «eugenik» som måtte forklares. Videre hevdet han at slektshygienens grunntanke var at de misforhold menneskene led under ikke bare skyldtes dårlige ytre forhold, men også dårlige arvelige anlegg.¹²⁰ Vi ser dermed at Scharffenberg forsøker å distansere seg selv fra rasebegrepet og raseteoriene, og for ordens skyld benytter seg av ordet slik at forklaring av ordets betydning ikke skal være nødvendig. I Mjøens program for rasehygiene kommer det klart frem at hans program i stor grad er biologisk betinget og baserer seg på å verne den nordiske rasen, som Mjøen fremhever som det mest kulturskapende og mest fremstående folk gjennom historien.¹²¹

Scharffenberg skrev en rekke artikler på begynnelsen av 1930-tallet der han argumenterte for behovet for en steriliseringslov. Hvilke begrunnelsen hadde Scharffenberg for sitt ønske om en steriliseringslov? Scharffenbergs kronikker hevder økonomiske årsaker som en viktig begrunnelse, men dette utgjør ikke den viktigste begrunnelsen. Den viktigste begrunnelsen hevdet han var den skade de arvelige belastede påførte samfunnet, men økonomiske kostnader disse forårsaket utgjorde likevel en viktig faktor. De økonomiske årsakene bestod i offentlige kostnader som pleie av såkalte «åndssvake» og «sinnsyke» påførte staten. Scharffenberg la vekt på at en del arvelige lidelser, men også prostitusjon og kriminalitet skyldtes dårlige arveanlegg.¹²² Scharffenberg benyttet seg av en kvantitativ analyse med utgangspunkt i antall innleggelser som følge av sinnssykdommer og hevdet at Norge hadde størst grunn til å gå radikalt frem da statistikken viste at Norge var det skandinaviske land med flest åndssvake og sinnslidende.¹²³ Scharffenbergs begrunnelser hadde store likhetstrekk med

¹²⁰ *Kongsvinger Arbeiderblad* 15.juni 1929, «Litt om slektshygiene»

¹²¹ Mjøen 1932 s.13-14

¹²² *Arbeiderbladet* 10.oktober 1932, «Trenger Norge en steriliseringslov I»

¹²³ *Arbeiderbladet* 11.oktober 1932, «Trenger Norge en steriliseringslov II»

Mjøens begrunnelser for rasehygiene. Utenom Mjøens ideer om den nordiske rasen, var han opptatt av problemer med kriminalitet og oppga også økonomiske begrunnelser for rasehygiene. Mjøen var også av oppfatning at «åndssvakhet» førte til prostitusjon og kriminalitet, og at å holde disse individene i fengsler og sinnssykehus utgjorde en stor unødvendig kostnad for samfunnet. I tillegg begrunnet han sitt punkt om en biologisk kontroll med innvandring, med utgangspunkt i økonomiske kostnader som innvandrere med arvelige lidelser eller «åndssvakhet» utgjorde.¹²⁴

Scharffenberg hadde vist interesse for eugenikk så tidlig som 1911, men på det tidspunktet mente han at arvelighetsforskningen ikke var kommet langt nok til å kunne sette i gang et rasehygienisk program, og uttalt seg så tidlig som 1905 om at han mente at ikke alle burde sette barn til verden. Ifølge historikeren Per Haave mente Scharffenberg fra slutten av 1920-tallet at kunnskapen om var tilstrekkelig, selv om det i mange tilfeller ville være vanskelig å anslå arvets betydning.¹²⁵ Det kommer tydelig frem i Scharffenbergs kronikker om «omstreiferondet» fra 1930 og «trenger Norge en steriliseringslov» fra 1932 at han på dette tidspunktet ønsket å gå aktivt inn for en negativ eugenisk politikk som tok sikte på å sterilisere mennesker som ble ansett for å være arvelig belastet.¹²⁶ I *Det norske program for Rasehygiene* fra 1932 omfatter Mjøens «negative rasehygiene» tvungen segregering av forbrytere i arbeidskolonier og frivillig sterilisering av mindreverdige raseelementer. Mjøen mente at segregeringen måtte anvendes ovenfor individer som var farlige for sine omgivelser. Segregerete personer kunne gis adgang til å få tilbake sin frihet ved å gå med å bli sterilisert.¹²⁷ Scharffenberg hevdet at:

«Alle avledyktige åndssvake bør steriliseres; åndssvake med tøilesløs kjønnsdrift bør helst kastreres. Ofte vil valgt stå mellom(sic) internering og kastrasjon og hvis vedkommende ellers er uskadelig og brukbar til enkelt arbeid, er kastrasjon den både billigste og humane forhåndsregel».¹²⁸

En annen sentral del av Scharffenbergs rasehygieniske forslag er hans syn på tatere. I 1930 skrev han kronikkserien *Omstreiferondet* i Arbeiderbladet. Kronikkserien er for omfattende til at det er plass til en detaljert analyse, likevel bør den oppsummeres i korte trekk. Scharffenberg omtalte det han anså som et problem med omstreifere. Med omstreifere refererte

¹²⁴ *Dagbladet* 16.november 1921, «Rasekongressen I». Mjøen 1932 s.16-20.

¹²⁵ Haave, Per 2000 *Sterilisering av tatere* s.28. Sjøbye, Espen 2010 *En mann fra forgangne århundrer* s.247

¹²⁶ *Arbeiderbladet* 25.november 1930 «Omstreiferondet IV». *Arbeiderbladet* 11.oktober 1932, «Trenger Norge en steriliseringslov II»

¹²⁷ Mjøen 1932 s.32

¹²⁸ *Arbeiderbladet* 11. oktober 1932, «Trenger Norge en steriliseringslov II»

han stort sett til tatere og Sigøynere(romfolk). Scharffenberg la sterk vekt på kriminalitet blant tatere, som han underbygde med kriminalitetsstatistikk og sine egne undersøkelser. Som Nils Johan Lavik påpeker i boken *Rasismens intellektuelle røtter*, var Scharffenberg generelt sett ikke en rasist.¹²⁹ Likevel beskriver Scharffenberg taterne og omstreiferne på et rasebiologisk vis som vi i vår tid nok vil anse som grovt rasistiske uttalelser og som i dag ville vært svært kontroversielt. Samt presenterte han eugeniske tiltak som løsning på «Omstreiferondet», selv om han ikke presenterer dette som et «rasespørsmål» i seg selv. Et eksempel på dette er hans beskrivelse av Sigøynere: «Blant våre omstreifere er en del av fremmed rases: *Sigøinerne*, dette merkelige vandrefolk som i middelalderen trengte inn i vår verdensdel, og spredte sig i alle land, så det nu teller hundretusener, navnlig i syd-og mellem-Europa». Videre hevdet Scharffenberg at et karakteristisk utseende som mørkt hår, brune øyne og gulbrun hud vitnet om en «orientalsk herkomst».¹³⁰ Scharffenberg gjør klart rede for at han mener «omstreiferes» tilbøyeligheter til kriminelle handlinger skyldes arv, og ikke kun miljø.

Ved å vise til «omstreiferslekter» der mange var enten sinnsyke, åndssvake eller dømt for kriminalitet understreket han hvorfor han mente «omstreifere» utgjorde et problem.¹³¹ Kyllingstad skriver at Scharffenberg fremstilte taternes vandrelyst, som rasebetinget på grunn av deres sigøynersblod.¹³² Scharffenberg skrev at «økonomiske hensyn, men ennå mer kriminalpolitiske og slektskygieniske hensyn, samt humane hensyn til barnene selv, gjør en radikal innskrenking av fruktbarheten i denne ulykkelige klasse nødvendig. Scharffenberg refererer med andre ord til økonomiske hensyn, et ønske om å begrense kriminalitet ved å innskrenke fruktbarheten til omstreifere som ha hevder ofte får mellom 10 og 20 barn per familie, men han ytret også et ønske om å hindre omstreiferne i å sette «abnorme» og sinnsyke. Scharffenberg mente det mest effektive middelet for å hindre at omstreiferne satte nye «defekte og forulykkede individer» til verden, var sterilisering og internering, men interneringen måtte kjønns segregeres for ikke å være det han kalte en «avlstasjon. Han mente at fengsler burde få rett til å tilby sterilisering som betingelse for å prøveløslate fanger. Etter hvert foreslo han å gå over til tvungen sterilisering».¹³³

Jon Alfred Mjøen hevdet i *Det norske program for rasehygiene* at tatere var en gruppe som forårsaket en mengde «bryderi» i nordiske land. Han beskrev taterne som et folk som var svært raseblandet og som hadde alle kjennetegn på «bastardens mangel på balanse». Han

¹²⁹ Lavik 1998 s.39

¹³⁰ *Arbeiderbladet* 11.november 1930, «Omstreiferondet II»

¹³¹ *Arbeiderbladet* 12.oktober 1930, «Omstreiferondet I»

¹³² Kyllingstad 2004 s.87

¹³³ *Arbeiderbladet* 25.november 1930, «Omstreiferondet IV»

beskrev taterne som vagabonder, tiggere, løsgjengere og forbrytere som fylte opp landets fengsler og asylers. Det bemerkelsesverdige med Mjøens betraktninger om taterne er at han refererer til Scharffenbergs kronikker om «omstreiferondet» for å understreke at «innvandrede tater-og sigøinerslekter konstant bidrar til å rekruttere vår forbryterverden».¹³⁴

Det er som vi har sett svært mange likhetstrekk mellom de eugeniske tankene som både Mjøen og Scharffenberg gir uttrykk for. Deres syn på eugeniske metoder som sterilisering og segregering er relativt like, deres bekymring for at «mindreverdige» elementer i befolkningen formerer seg raskere enn «verdifulle individer» og det er i stor grad de samme gruppene de ønsker å sette inn eugeniske tiltak mot. Til tider kan Scharffenbergs «slektshygiene» fremstå som enda mer radikalt enn Mjøens ideer. Hovedforskjellen ser derimot ut til å ligge i ideologiske utgangspunkt.

Per Haave viser til en todeling av rasehygienens i en tradisjonell rasehygiene (mainline eugenics) og en reformeugenikk (reform eugenics). Dette skillet beskriver han som et skille som gjør seg særlig tydelig fra 1930-årene. Dette skillet hviler på flere kriterier som knyttes til et forhold mellom biologisk vitenskap og et sosialpolitisk program, forståelsen av rasebegrepet og forestillingen av genetiske forskjeller mellom etniske grupper. Andre kriterier var klasseperspektiver og i hvilken grad tvang skulle anvendes som eugenisk virkemiddel. Et skille som også er blitt trukket er at den tradisjonelle rasehygienens hvilte på et pseudovitenskapelig grunnlag, og reformeugenikken var vitenskapelig begrunnet. Nyere forskning har derimot kritisert denne inndeling, blant annet på grunn av at fremstående vitenskapsmenn i samtiden var tilhengere av den tradisjonelle rasehygienens. Per Haave viser til Stefan Kühl, som mener at rasebegrepet heller ikke er et velegnet grunnlag for å skape ulike definisjoner, da all eugenikk handlet om å kategorisere mennesker etter biologisk kvalitet.¹³⁵ Dette er derfor muligens ikke snakk om et skille mellom en tradisjonell rasehygiene og en reformeugenikk, da både metodene som Mjøen og Scharffenberg ønsker å benytte, samt det idemessige grunnlaget er svært likt i forhold til syn på personer med arvelige lidelser og konsekvensene disse hadde på samfunnet. Jeg mener likevel at begrepet til en viss grad er fruktbart i sammenlikningen mellom disse to. Mjøen sto for et klart rasedeterminert syn, Scharffenberg tross rasemessige beskrivelser tok likevel generelt sett avstand fra raselære.

En viktig skillelinje mellom de rasehygieniske tankene til Mjøen og Scharffenberg er synet på den nordiske rasen. Johan Scharffenberg ga som vi har sett rasebiologisk betraktninger om omstreiferne, men hans utgangspunkt var ikke å holde den nordiske rasen ren fra

¹³⁴ Mjøen 1932 s.22

¹³⁵ Haave 2000 s.24

«fremmede raseelementer». I Jon Alfred Mjøens arbeid sto tanken om den nordiske rase som herrefolket, samt kampen mot raseblanding sentralt. Scharffenberg var en kritiker av den nordiske raselæren. I en kronikk fra mars 1935 som omhandlet Jon Alfred Mjøens foredrag i Tyskland, beskrev Scharffenberg den nordiske raselæren som «Den forvrøvlede og uvidenskapelig dyrkelse av den nordiske rase, som menneskehetens adel, den eneste egentlige kulturskapende rase, og det skremmes at den trues med undergang, navnlig gjennom jødene». Videre hevdet Scharffenberg at Mjøens påstander om den nordiske rasen også falt utenfor den «eksakte arvelighetsforskningens område». Scharffenberg avsluttet artikkelen med å hevde at norsk vitenskap ville overleve om Nazi-Tyskland valgte å beholde Mjøen.¹³⁶

En av hovedmotivene til Mjøen var å beskytte den nordiske rasen mot fremmede raselementer. Derfor måtte man ha biologisk kontroll med innvandringen. I *Det norske program for rasehygiene* la Mjøen vekt på at den nordiske rasen var den kulturskapende eliten i mange av oldtidens sivilisasjoner. Mjøen understreket raseblandingens farer ved å vise til USA som han mente var et resultat av den nordiske rasens skaperkraft, var på grunn av ukontrollert innvandring truet av degenerasjon fra det han kalte «bunnfallet fra syd- og Østeuropa».¹³⁷ Helge Pedersen påpeker at Mjøen hevdet at den arabiske befolkningen i Nord-Afrika hadde degenerert som følge av blanding med det han kalte «laverestående negre». Dette brukte han som argument for at raseblanding med fremmede raseelementer ville degenerere den nordiske rasen. Derfor måtte Norden stå sammen i kampen mot innvandring fra laverestående raser.¹³⁸ Liknende synspunkter om degenerasjon som følge av raseblanding har jeg ikke funnet eksempler på fra Scharffenberg, i artiklene jeg har undersøkt.

Scharffenberg hevdet ikke den nordiske rasens overlegenhet, og hans eugeniske tanker var ikke orientert mot å verne den nordiske rasen. I en artikkel i *Arbeiderbladet* fra 1936 hevdet han at begrepet «den ariske rase» var ment å bety «den nordiske rase». Her slo Scharffenberg fast at det ikke eksisterte en «arisk rase».¹³⁹ Nasjonal Samlings omtale av Scharffenbergs ideer viser at NS ikke oppfattet Scharffenberg som en tilhenger av slike ideer. Scharffenberg ble generelt anklaget i NS-pressen for å mene at rase ikke eksisterte eller for å drive propaganda for raseblanding.¹⁴⁰

Vi har her sett at Scharffenbergs rasehygieniske ideer var på mange områder svært like Mjøens, og muligens kan Scharffenberg tolkes som enda mer radikal i forhold til ønske om

¹³⁶ *Arbeiderbladet* 8.mars 1935, «Dr.Jon Alfred Mjøen ved Streichers side»

¹³⁷ Mjøen 1932 s.13-14

¹³⁸ Pedersen 2003 s.70

¹³⁹ *Arbeiderbladet* 13.mars 1936, «Er vitenskap preget av forskernes rase»

¹⁴⁰ *Fritt Folk* 1.april 1936, «Kvinnehat, raseliga og Scharffenberg»

tvangssterilisering. Om det ikke var noen nevneverdig forskjell i deres syn på metoder og deres syn på eugeniske tiltak ovenfor åndssvake, sinnssyke, arvelig belastede og forbrytere, ser vi derimot en klar forskjell deres syn på rasebegrepet. Mjøen forfektet ideene om det nordiske herrefolk, dette var en raselære som Scharffenberg avviste. Mjøens rasehygieniske ideer la vekt på å verne den nordiske rasen fra innblanding. Johan Scharffenberg la vekt på taterne som rase til en viss grad, frykt for raseblanding var derimot ikke hans motiv da han tok til orde for sterilisering av «omstreifere». Snarere ser det ut til at hans eugeniske tanker la vekt på en ide om at taterne var en gruppe der det fantes et uproporsjonalt antall arvelige belastede som førte til kriminalitet, store økonomiske kostnader og en videreføring av arvelige lidelser. Hos Mjøen var alle disse motivene i tillegg til frykt for raseblanding begrunnelser for hans rasehygieniske program. Hovedskillet mellom deres former for eugenikk må derfor ligge i deres syn på den nordiske rasen.

3.4 Steriliseringsloven av 1934: Raselovgivning eller sosialt begrunnet?

Steriliseringsloven fra 1934 blir ofte forbundet med en rasistisk politikk ovenfor taterne som folkegruppe. Praksisen med tvangssteriliseringer blir ofte fremstilt som noe som ble rettet mot taterne som folkegruppe. Det er utvilsomt riktig at aktører som Johan Scharffenberg pekte ut taterne eller «omstreifere» som en plage i samfunnet, beskrev dem på et rasebiologisk vis og oppfordret til systematisk sterilisering og segregering av disse. Spørsmålet som da oppstår, er om steriliseringslovgivningen var en rasistisk motivert lov som tok sikte på å frata bestemte etniske grupper muligheten til å formere seg.

I undersøkelsen om steriliseringen av taterne konkluderer historikeren Per Haave med at det ikke finnes grunnlag for å konkludere med at taterne ble pekt ut som en egen målgruppe for en målbevisst steriliseringspolitikk av norske myndigheter før eller etter andre verdenskrig. Haave skriver at likevel var et uproporsjonalt antall steriliseringer av taterkvinner, noe som muligens kan ha hatt å gjøre med fordommer mot taterne som gruppe i samfunnet. Steriliseringslovgivningen var derimot ikke rasebiologisk orientert mot taterne som gruppe.¹⁴¹ Det er muligens mer relevant å snakke om åndssvake, sinnslidende og mennesker som ble ansett for å «være arvelig belastet» som målgruppe for steriliseringsloven, fremfor bestemte etniske grupper. Et spørsmål som også må besvares er om hva grunnlaget for sterilisering skulle være. Var loven i hovedsak en lov om eugenisk sterilisering som tok sikte på hindre «arvelige belastede» i å føre slekten videre? Loven ser ikke ut til å ha basert seg i hovedsak på tvang, men frivillig sterilisering. Nils Roll-Hansen skriver at den likevel åpnet for

¹⁴¹ Haave 2000 s.389-391

tvangssterilisering av åndssvake, sinnssyke og sedelighetsforbrytere under visse omstendigheter. Loven var delvis sosialt betinget, men også til dels eugenisk.¹⁴²

Ifølge loven skulle tillatelsen til å foreta sterilisering, gis av medisinaldirektøren. Hvis saker angikk mindreårige som var sinnssyke eller «mangelfullt utviklede sjelsevner» skulle avgjørelsen bli tatt av et sakkyndig råd som skulle ledes av medisinaldirektør og fire andre medlemmer. Blant medlemmene skulle det være minst en kvinne, en dommer og 2 leger. Det skulle med andre ord være en omfattende vurderingsprosess om sterilisering skulle foretas.¹⁴³ Det ble likevel åpnet for at en tvangssterilisering kunne gjennomføres i de mest alvorlige tilfeller av sinnssykdom, der pasienten selv ikke var i stand til å ta en avgjørelse for egen situasjon, og i tilfeller det var fare for at vedkommende ikke ville være i stand til å forsørge seg og sitt avkom eller at sinnssykdommen eller en alvorlig arvelig lidelse ville bli videreført til barnet. I et slikt tilfelle skulle avgjørelsen for sterilisering tas av en verge. Noe som da i praksis ville kunne anses som en tvangssterilisering. Ingen rasemessige betingelser for sterilisering kommer frem i lovteksten.¹⁴⁴

Historikeren Bjørn Westlie skriver at det var sosialpolitiske og arvehygieniske argumenter som lå til grunn for steriliseringslovgivningen. Han understreker dessuten at loven ikke skulle tvinge noen til sterilisering, selv om dette kunne gjøres med verge i de mest alvorlige tilfeller. Legen Karl Evang som senere var helsedirektør i perioden 1938 til 1972, og som støttet opp om steriliseringsloven skrev i 1934 boken *Rasepolitikk og reaksjon*. Evang forkastet teoriene om den nordiske rase og fordømte på det sterkeste nazismens rasepolitikk. Han kritiserte det han hevdet var reaksjonære krefters misbruk av rasehygien, og hvordan raselæren ble brukt til å legitimere undertrykking. Evang fordømte derimot ikke rasehygien prinsipielt. Han var som Nils Roll-Hansen påpeker mindre biologisk deterministisk enn det Scharffenberg var. Likevel aksepterte han en vitenskapelig basert rasehygiene. Rasehygien skulle likevel spille en viktig rolle i et sosialistisk plansamfunn. Å begrense dårlige arvebærere var ifølge Evang en rasjonell tanke sosialismen alltid hadde gått inn for. Evang var kritisk til enkelte deler av steriliseringsloven, men mente at den måtte hilses med glede og representerte et fremskritt.¹⁴⁵

Selv om lovteksten ikke åpnet for systematisk tvangssterilisering eller utpekte noen spesifikke grupper var det likevel aktører som argumenterte for Mjøens rasehygieniske ståsted.

¹⁴² Roll-Hansen 1980 (HT) s.278

¹⁴³ Haave 2000 s.392

¹⁴⁴ Haave 2000 s.392–393. Kyllingstad 2004 s.86. Roll-Hansen 1980(HT) s.278–279. Westlie 1995 s.59

¹⁴⁵ Evang 1934 s.129-135 & 145-148. Kyllingstad 2004 s.87. Roll-Hansen 1980 (HT) s.279.

Erling Bjørnson fra Bondepartiet var saksordfører og ytret ønske om en lov som var mer orientert mot Mjøens rasehygiene. Roll-Hansen påpeker at Bjørnson ønsket en lov som var mer lik den tyske steriliseringsloven og hyllet i sine uttalelser Dr. Mjøen og den norske rådgivende komité for Rasehygiene. Som Roll-Hansen understreker så er det ikke grunnlag for å hevde at Mjøen hadde æren for at loven ble vedtatt.¹⁴⁶ Mjøen og den rådgivende komité for rasehygiene var likevel involvert i debatten omkring sterilisering. I 1931 og i 1933 sendte komiteen inn et forslag til Sosialdepartementet om en rasehygienisk lovgivning. Komiteens forslag la hovedvekten på å hindre forbrytere, åndssvare og andre «arvelige belastede» og dro ikke frem den nordiske rasen eller forslag om lover rettet mot «mindreverdige raser». Internering i fengsler eller asyler ble ansett som et like kraftig inngrep som sterilisering og kastrering. Det ble også understreket at komiteen så segregasjon som et lite effektivt inngrep.¹⁴⁷

I 1931 hevdet komiteen at segregasjon burde være tvungen og at sterilisering måtte være frivillig. Komiteen så tvungen segregasjon som nødvendig ovenfor individer som på grunn av «abnormitet» hadde gjort seg skyldig i straffbare handlinger. Segregerte personer skulle derimot ha muligheten til å bli løslatt på betingelsen at de samtykket til å bli sterilisert. Tillatelsen for å sterilisere vedkommende måtte innhentes av medisinalstyrelsen. Komiteen argumenterte for at sosialpolitikere ikke hadde tatt nok hensyn til biologiske faktorer. Videre ønsket de at politikken skulle ta sikte på «suksessiv regenerasjon av samfundslegemet» ved å hindre at defekte i å formere seg.¹⁴⁸ I forslaget fra 1933 hadde komiteen formulert forslag til paragrafer. Sterilisering ble forslått som metode for å hindre sinnssyke, åndssvake, epileptikere eller liknende betydelig sjelelig sykdom. Personer over 18 skulle også ha mulighet til å be om sterilisering både på eugenisk og sosialmedisinsk grunnlag. Kastrering skulle kun anvendes mot forbrytere som hadde hatt seksuell omgang med mindreårige. Også personer over 21 skulle ha mulighet til å søke om å bli kastrert når de er ute av stand til å beherske sin kjønnsdrift. Komiteen stilte seg dessuten kritisk til at lovforslaget til straffelovkommisjonen ikke skilte mellom sterilisering og kastrering.¹⁴⁹

En omfattende og detaljert analyse av alle aktørene og alle lovforslag og prosesser som førte til steriliseringsloven i 1934 er ikke mulig å foreta med tanke på oppgavens omfang og er heller ikke nødvendig for den relevante problemstilling. Her har jeg tatt for meg et lite utvalg

¹⁴⁶ Roll-Hansen 1980(HT) s.279-280

¹⁴⁷ Gubrandsdølen 23.oktober 1931, «Får vi en lov om uskadeliggjørelse av abnorme forbrytere». *Tidens Tegn* 9.august 1933, «Seksual-operasjoner for å uskadeliggjøre mindreverdige personer».

¹⁴⁸ *Gubrandsdølen* 23.oktober 1931, «Får vi en lov om uskadeliggjørelse av abnorme forbrytere»

¹⁴⁹ *Tidens Tegn* 9.august 1933, «Seksual-operasjoner for å uskadeliggjøre mindreverdige personer». *Fremtiden* 12.august 1933, «Nytt lovforslag om sterilisering av forbrytere».

av aktører som var sentrale i steriliseringsdebatten for å belyse hvilke ideer om rasehygiene som lå til grunn. Jeg har ikke funnet noe som antyder at ideene om den nordiske rasens overlegenhet lå til grunn for lovgivningen. Det finnes som Haave påpeker, ikke noe grunnlag for å hevde at lovgivningen pekte ut tatere som en målgruppe for sterilisering.

Lovteksten og uttalelser fra sentrale aktører i debatten om rasehygiene danner heller ikke noe grunnlag for å konkludere at det lå noen rasisme eller forfølgelse av utpekte etniske grupper til grunn for lovgivningen, ut fra det kildemateriale jeg har benyttet. Det som derimot ser ut til å være tilfelle er at man ønsket hovedsakelig å unngå spredning av arvelige lidelser og det man så på som forbryterske anlegg, som ble antatt å være arvelig. Det kan da fastslås at Steriliseringsloven ikke var en raselov eller en lov som tok sikte på å frata spesifikke etniske grupper muligheten til å forplante seg. Vi har også sett at også Mjøen og den rådgivende komiteen for rasehygiene lar hovedvekten på å begrense spredningen av arvelige lidelser og hindre spredning av kriminelle anlegg. Det blir da muligens mer riktig å betegne steriliseringslovgivningen som et sosialpolitisk og helsepolitisk tiltak. I hvert fall i teoretisk forstand bygde lovgivningen på et prinsipp at sterilisering skulle være frivillig utenom i de mest ekstreme tilfeller, da en verge eller sakkyndig person.

3.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist til forskjellige ideer innen norsk vitenskap og politikk rundt rasehygienene i fra rundt første verdenskrig og frem til 1930-tallet. Vi har sett at den ekstreme rasebiologiske antisemittismen som var vanlig i Tyskland var et relativt lite fenomen i Norge. I Norge var det en mer latent antisemittisme som var utbredt. Rasebiologisk antisemittisme var mer sjeldent, og begrenset til mer nasjonalsosialistiske og radikale miljøer som *Nationalt Tidsskrift*, Ragnarok-kretsen og liknende bevegelser med minimal oppslutning.

Raseforskningen var vanlig blant norske vitenskapsmenn og mottakelsen av de norske representantene for den nordiske raselæren var blandet. Jon Alfred Mjøen ble generelt sett holdt utenfor det etablerte miljøet for arvelighetsforskning og antropologi. Derimot viser Halfdans Bryns deltakelse i fagmiljøet og nære samarbeide med prominent vitenskapsfolk som ekteparet Schreiner viser at ideen om det nordiske herrefolk ikke ble totalt avvist som uvitenskapelig. Vi skal likevel ikke trekke forhastede konklusjoner ut fra dette. Mjøen var i en internasjonal kontekst en anerkjent forsker med et stort nettverk av anerkjente vitenskapsmenn og en sentral aktør i den internasjonale rasehygiene bevegelsen. Mjøen hadde likevel en del støtte utenom fagmiljøet, men ser ut til å ha hatt en meningsfelle i Bryn angående den nordiske raselæren. Som følge av vitenskapelige uenigheter og en internasjonal kritikk.

Steriliseringslovgivningen i Norge var ikke basert på en rasebasert rasehygiene. Mange sentrale aktører som Karl Evang og Johan Scharffenberg var skarpe kritikere av den nordiske raselæren tross at de ikke avviste eugenikken som konsept. Scharffenbergs rasehygieniske ideer var i forhold til forslag av metoder og målgrupper radikalt, selv sammenliknet med Mjøen. Mjøens komité la derimot hovedvekten på åndssvake og arvelige belastede i deres innlegg i debatten om sterilisering. Det som derimot er en betydelig forskjell mellom Scharffenberg og Mjøen i synet på den nordiske rasen og et rasehierarki. Scharffenberg forfektet ikke et rasedeterminert samfunnssyn, slik Mjøen gjorde. Evang ser ut til å konsekvent ha fordømt et slik syn. Steriliseringsloven var derfor sosialt og økonomisk betinget og baserte seg i stor grad på frivillighet og hadde ingen rasemessige betingelser for sterilisering. Målgruppene som kunne tvangssteriliseres var de mest ekstreme tilfellene av åndssvakhet.

4.Nasjonal Samling 1933-1935

4.1 Quisling og synet på rase før stiftelsen av Nasjonal Samling

For å gjøre en analyse av Vidkun Quislings personlige holdninger i forhold til rase og antisemittisme kan det trekkes frem to eksempler. Quislings bok *Russland og vi* som ble publisert først som avisartikler i *Tidens Tegn* og i 1931 i bokform.¹⁵⁰ Nordisk folkereising som ble stiftet av Vidkun Quisling og flere senere sentrale medlemmer av NS i 1931, er også relevant for å belyse Quislings utgangspunkt i forhold til «rasespørsmålet».

I *Russland og vi* drøftet Quisling rasebiologiske tanker og delvis rasehygiene. Quisling hevdet at den russiske revolusjonen i enda større grad enn den franske, var karakterisert av at undertrykte raser reiste seg mot og gjorde slutt på en «degenerert overklasse som han bemerket var i hovedsak av «nordisk opprinnelse. Han mente at revolusjonen i Russland ødelagt intelligens og middelstand, og at bolsjevismen tok sikte på å ødelegge de befolkningslag med høyt utviklet arvemateriell. Quisling beskrev dette slik: «Man behøver ikke være raseforsker for å se forskjell på mennesketypene, for eksempel i Moskva, nu og før revolusjonen. Særlig påtagelig hvorledes det asiatiske og orientalske blod er blitt fremherskende.»¹⁵¹ Videre kritiserte Quisling det han hevdet var en marxistisk ide om at mennesker ble formet av miljø og at mennesker var likeverdige fra naturens side. Quisling mente dette var feil ifølge vitenskapen. Han hevdet at det utryddelse av det høyt utviklede arvestoff var et uopprettelig tap, en politikk han karakteriserte som «nasjonalt selvmorderisk». Quisling hevdet videre at revolusjonen i noen grad hadde ødelagt «mindreverdige» elementer i samfunnet og kriminelle. Men han bemerket: «Men denne negative rasehygiene monner lite sammenliknet med tapet ved desimeringen av de duelige individer». Quisling mente at det eneste som kunne redde Russland fra å ende opp som en «halvkoloni» lik India og Kina var å frembringe verdifullt menneskemateriell. Videre hevdet han at de fleste som kjente Russland så dette som usannsynlig, men han mente at man i russiske landsbyer kunne støte på mennesketyper som minnet om «våre beste fjellbønder. Quisling uttrykte en tro på at den russiske bonden kunne være en kilde til rasemessig fornyelse som det russiske folks fremtid var avhengig av.»¹⁵²

Quisling tar for seg bolsjevismens «rasegrunnlag». Her beskrev Quisling ideer, religion, språk, vitenskap, kunst og institusjoner som et uttrykk for «raseånden». Quisling definerte «rasen» som: «menneskenes nedarvede fysiske og åndelige konstitusjon- er og også til en viss

¹⁵⁰ Dahl, Hans Fredrik, Hagtvat, Bernt & Hjeltnes, Guri. 1982 s.34

¹⁵¹ Quisling, 1930 s.18-19

¹⁵² Quisling 1930 s.20-21

grad bærer av en bestemt livsoppfatning». Quisling hevdet at et eksempel på dette var at protestantismen var utbredt i hovedsak der hvor «den nordiske rase» var utbredt. Han refererte videre også til teoriene om kortskaller og langskaller. Quisling hevdet at «socialismen» utenom jødisk intelligens, var mest utbredt blant den kortskallede alpiske rasen, som også underklassen i sentral og Øst-Europa tilhørte. Videre hevdet han at bolsjevismen var mest utbredt, der det «finsk-asiatiske» blod var mest utbredt i den slaviske befolkningen. Quisling beskrev bolsjevismen som følgende: «Man kunde si at bolsjevismen er en asiatisk-slavisk bevegelse ledet av jødiske hjerner». Land med liknende finsk-asiatisk «raseunderlag» hadde ifølge Quisling hatt større tendens til bolsjevikrevolusjon som i Ungarn, Bulgaria, og Finland, men også Tsjekkoslovakia. Dette mente han delvis satt i blodet, men som ikke satt dypt i det nordiske folk. Quisling understreket at hverken «socialisme eller kommunisme ligger for vår nordiske egenart med dens særegne individualistiske legning».¹⁵³

Quisling hevdet Russland fremstilte seg som et land der nordisk og asiatisk vesen siden de eldste tider hadde kjempet om herredømmet. Han hevdet at:

«Denne kamp er nu ført over også til vårt hjemlige folk og til våre egne sinn. Ja, man kan med en viss rett si at de største motsetninger i verden i våre dager, og i vårt land i særdeleshet, reduserer sig til en tvekamp mellem det nordiske-europeiske prinsipp og det asiatisk-orientalske prinsipp som er bolsjevismen».¹⁵⁴

Quisling hevdet at marxismen rykket frem på en bred front med en fullt utarbeidet og altomfattende verdensanskuelse. Han hevdet dette var en religion der troen på jordiske utopier erstattet troen på himmelen. Quisling mente at for å få «vårt folk» vekk fra denne «kortskallereligion» og forhindre marxismens gjennomslag var det nødvendig med et omfattende opplysningsarbeid. Quisling beskrev det på følgende vis:

«Vårt folk må bringes til å forstå at dets livsgivende grunnlag og dets nordiske avstamning og egenart virkelig religiøs og ansvarsbevisst livsoppfatning. Som et hvert annet samfund der vil redde sig fra en alvorlig krise, må det finne tilbake til sitt grunnlag, og på dette grunnlag utfolde sine krefter.»¹⁵⁵

I boken forfektet Quisling også ideene om at det var den nordiske rasen som la grunnlaget for antikkens kulturer. Romerrikets «civilisatoriske arbeide» var på grunn av det nordiske folks innsats. Arierne, hellenerne og italikerne mente han hadde trengt ned til «sollandene» fra snelandene» og etablert seg som en herskerklasse over de folkeslag de støttest på. Også den

¹⁵³ Quisling 1930 s.107- 108

¹⁵⁴ Quisling 1930 s.108

¹⁵⁵ Quisling 1930 s.109

tradisjonelle raseinndelingen for den «europiske rasen» ble benyttet av Quisling. Ved siden av nordiske rasen var middelhavsrasen «den annen store rasefaktor» i kulturutviklingen. Romas kulturverdier og ekspansjonskraft hadde forsvunnet etter hvert som det nordiske blod gikk tapt. Dette tyder på at Quisling sluttet seg til ideen om at kultur var noe som var betinget av rase. Videre mente Quisling at det var den gamle middelhavskulturen, samt «friske hele middelalderen, etter de «nordiske germaner» hadde slått det romerske rike i stykker. Den nyere sivilisasjon hadde deretter utbredt seg til andre verdensdeler båret av europeiske nasjonalstater som Quisling hevdet var «nordiske statsdannelser». Quisling skrev at det «civilisatoriske arbeidet rasemessig skjedde under ledelse av det han kalte «de to egentlig europeiske raser» som var den nordiske rasen og middelhavsrasen. Den russiske revolusjon hadde vært resultat av en internasjonal reaksjon mot kapitalisme, men også en «raseopstand» i sivilisasjonen. Dette var en naturlig reaksjon på utvikling delvis fordi de «kortskaledede europeisk-asiatiske rasene» utgjorde hovedmassen av befolkningen, og delvis fordi motsetningene var størst og motstandsevnen svakest.¹⁵⁶

Mellom 1931 og 1933 satt Quisling som forsvarsminister i regjeringene Kolstad og Hundseid. Før Quisling gikk inn i regjering hadde han opprettet en fascistisk inspirert bevegelse, Nordisk Folkereisning i 1931. Flere sentrale aktører i folkereisningen var sentrale opprettelsen av Nasjonal Samling, blant annet Fredrik Prytz og Johan Bernhard Hjort. Nordisk folkereisning var en kortvarig organisasjon som aldri ble realisert i praksis. Historikeren Hans Olav Brevig forklarer dette med at Quisling gikk inn i regjeringen Kolstad i mai 1931 og derfor kunne påvirke politikken fra en regjeringsposisjon.¹⁵⁷ Det interessante med denne organisasjonen er ikke organisasjonen i seg selv, med de ideologiske retningslinjene som ble lagt for folkereisningen kan belyse hvordan ledende medlemmer så på «rasespørsmålet». Ifølge Fredrik Prytz var organisasjonens formål å bygge en politisk doktrine avledet fra det han kalte «vårt folks rasemessige egenart».¹⁵⁸

Det kommer klart frem i Folkereisningens retningslinjer at ideene om den nordiske rase står sentralt. Nordmenn ble beskrevet som kjernen i den nordiske rasen som representerte det mest verdifulle «raseinnslag» og var den mest kulturskapende rasen. Ifølge retningslinjene skulle den nye politiske orientering bygge på «rase og åndelig livssanskuelse», som ble beskrevet som en forbindelse mellom den nordiske tanke og en åndelig og moralsk oppfatning. Den historiske utviklingen ble også sett på som determinert. Tross raseblanding som hadde

¹⁵⁶ Quisling 1930 s.176-179

¹⁵⁷ Brevig & Figueiredo 2002 s.19-31

¹⁵⁸ Dahl, Hans Fredrik 1991 s.160

skjedd, skulle folkereisningen forme en rasebevissthet i det norske folk. Rasen skulle være den samlede faktoren. Likevel ble det understreket at det var viktig å ikke overvurdere sin egen rase, og ikke undervurdere det felles menneskelige.

Programmet var også sterkt anti-marxistisk. Som et alternativ til marxismens klassekamp skulle en felles rasebevissthet være den samlede faktoren. Staten skulle organiseres som «nasjonal og sosial folkestat på individualistisk grunnlag».¹⁵⁹ Det ble også hevdet at en utenrikspolitisk linje basert på samarbeid med andre nasjoner av nordiske rase. Dette inkluderte Holland, Flamlend, Storbritannia, Tyskland, USA og andre land der man anså at «den nordiske rase» var fremherskende. Begrunnelsen for dette var at «verdenscivilisasjonen» var båret frem av den nordiske rase og nordisk innslag i andre folkegrupper, samt at de mindreverdige rasenes «kulturbedbrytende bevegelser». Om krisen skulle løses måtte de nordiske folk finne hverandre og samarbeide for en fredelig utvikling.¹⁶⁰ Nordisk folkereisning fikk minimal tilslutning.

Hans Olaf Brevig beskriver organisasjonen som en typisk autoritær gruppe, som ikke ser ut til å ha vært tenkt som politisk parti, men som en bevegelse med kjennemerker fra nazisme og fascisme, som uforsonlig kamp mot marxisme, anti-demokratisk målsetting og understreking av et rasistisk element.¹⁶¹ Det bemerkelsesverdige med folkereisningen er at rasebiologen Jon Alfred Mjøen var medlem.¹⁶² Med utgangspunkt i dette kan det stilles spørsmål om Mjøen var med i håp om å få politisk gjennomslag for sine rasehygieniske ideer, eller om han ble invitert med for å gi raseteoriene et «vitenskaplig» grunnlag. Om raseteoriene som kom frem i programmet var inspirert fra Mjøens arbeid har jeg ikke funnet kilder som kan gi et svar på. Under et foredrag i 1930 uttalte Fredrik Prytz at alle sivilisatoriske fremganger de siste hundre år skyldtes den nordiske rase, som han mente 80 prosent av skandinaver tilhørte.¹⁶³ Ifølge Terje Emberland og Matthew Kott tyder mye på at Quisling og den nordiske folkereisning identifiserte seg med ideene til Hans Günther og Richard Walter Darré, og så seg som den nordiske tankens talerør i Norden.¹⁶⁴

Med utgangspunkt i *Russland og Vi* og retningslinjene til Nordisk Folkereisning eksisterer det ingen tvil om at tankene om den nordiske rase, samt at teoriene om kortskaletede og langskaletede menneskeraser som herskere og undersåtter og et rasebasert livssyn står sentralt

¹⁵⁹ Redegjørelse for nordiske folkereisnings retningslinjer 1931

¹⁶⁰ Redegjørelse for nordiske folkereisnings retningslinjer 1931

¹⁶¹ Brevig & Figueiredo 2002 s.22

¹⁶² Dahl 1991 s.164

¹⁶³ Emberland & Kott 2012 s.62

¹⁶⁴ Emberland & Kott 2012 s.62

i ideene til Quisling og flere ledende aktører i NS i denne perioden. Det som derimot fremstår som mer uklart er hvilke raseteoretikere som hadde direkte innflytelse på Quisling og hans nærmeste krets.

Vi har sett at Vidkun Quisling og hans nærmeste medarbeidere som ble sentrale i NS ga sterkt uttrykk for å forfekte raseteorier som baserte seg på måling av hodeskaller, som kortskaller og langskaller. Quisling gikk også langt på vei i å antyde at kommunismen og den russiske revolusjonen var styrt av jødene. Og vi kan dermed se klare tendenser til holdninger som kommer mer tydelig til uttrykk senere i partiets historie, som jeg skal vise til i de neste kapitlene. Historikeren Hans Fredrik Dahl skriver at en generell raselære må forutsette en teori med en forklarende kraft, noe han mener Quisling ikke gir uttrykk før 1930. Dahl antar at dette rasebiologiske synet er noe Quisling plukket opp under sitt opphold i Russland. En annen mulig inspirasjonskilde er Hans F.K Günther, som var bosatt i Norge og var gift med en gammel bekjent av Quisling, som introduserte Günther for Quisling. Dahl skriver videre at Quisling satte seg inn i Günthers litteratur, men at det er en overdrivelse å hevde at Quislings ideer kom fra Günther. Sannsynligvis satt han seg mer inn i kildene til Günther som raseforskerne og eugenikerne William Ripley, Madison Grant og Lapouge, samt Gobineus kjente verk om rasenes ulikhet.¹⁶⁵

4.2 Ideologisk utgangspunkt? Fascisme, Nasjonalsosialisme eller norsk nasjonalisme?

Hva slags parti var Nasjonal Samling? Var partiet en norsk kopi av det tyske NSDAP? Var den mer lik den italienske fascismen? Eller forfektet NS en form for norsk nasjonalisme uavhengig av Tyskland og Italia? Vidkun Quisling redegjorde for partiets stiftelse og grunnlag i *Tidens Tegn* 16.mai 1933. Quisling hevdet at Nasjonal Samling ikke skulle være et vanlig politisk parti, men en bevegelse som skulle som skulle stå utenfor partiene, med å skape en samling mellom bønder, arbeidere og borger. Videre hevdet Quisling at stammen til denne nye bevegelsen var Nordisk Folkereisning.¹⁶⁶ Han la sterk vekt på den økonomiske situasjonen og arbeidsledigheten og fremhevet særlig fem hovedpunkter: «1.Et nasjonalt riksstyre, 2. statspolitisk fornyelse», 3.«orden i pengestellet og de offentlige finanser», 4. «Organisasjonen av det solidariske samfund, klassekampens ophør». 5. «En bestemt nasjonal vilje i vår handelspolitikk og vår utenrikspolitikk og i vårt forsvar». Artikkelen gir ikke et klart inntrykk av en nazistisk politikk, men fremstår mer i retning en antimarxistisk og antiparlamentarisk

¹⁶⁵ Dahl 1991 s.157-159

¹⁶⁶ *Tidens Tegn* 16.mai 1933, «Nasjonal Samling»

politikk og økonomisk organisering som minner om korporativismen som var en sentral del av den italienske fascismen.¹⁶⁷ Det som derimot peker i mer retning nasjonalsosialistisk politikk er punktet «Vern om folkætten» som ga uttrykk for ønske om å benytte både positiv og negativ rasehygiene, for å reise «folkets åndelig, moralske og fysiske kraft». De rasemessige aspektene kommer også til uttrykk i den utenrikspolitiske delen av programmet, der Quisling ønsket å opprette et «nordisk forbund». Måten han formulerer seg på kan gi inntrykk av at Quisling ønsket noe som kan minne om vår tids frihandelsavtaler og europeiske samarbeidsavtaler, men det kommer likevel klart frem at det er «folkeætt» som utgjør grunnlaget for hans «nordiske forbund». Til denne folkeætten tilhørte Skandinavia, de britiske øyer og det tyske riket. Fremfor et nordisk samarbeid i forstand av et geografisk område, er det her snakk om et samarbeid mellom medlemmene av «den nordiske rase». Likevel kom ingen direkte antisemittiske uttalelser til uttrykk. I artikkelen fremstår det som om Quisling først å fremst ønsket å samle det norske folk under den nye bevegelsen.¹⁶⁸

Hvordan så NS seg selv? NS var et programløst parti i over et halvt år. Det første partiprogrammet ble vedtatt i begynnelsen av 1934.¹⁶⁹ Partiprogrammet ble publisert i partiavisen *Nasjonal Samling* i mars 1934. Flere av punktene i programmet berørte rasespørsmål. Punkt 21 i programmet omhandlet rasehygiene, som *Nasjonal Samling* kalte «vern om folke-ætten». Det ble utdypet med å hevde at vaneforbrytere, sinnsyke og sterkt arvelige belastede burde berøves forplantningsevnen. Strengere kontroll med utlendingers oppholdstillatelse og innvandring ble også ansett som nødvendig. Punkt 30 i programmet var: «Utenrikspolitikken skal søke tilknytning til rase, kultur- og interessebeslektede folk verden over for særlig på denne fellesgrunn å gjøre vår innsats i folkenes verdensfelleskap». Dette punktet har slående likheter med punktet i *Nasjonal Samling* om å søke utenrikspolitiske relasjoner med nasjoner som tilhørte «den nordiske rase». Heller ikke her var det noen konkrete antisemittiske punkter. Ut fra dette kan vi konkludere med at *Nasjonal Samling* baserte på programmet sitt på rasehygieniske tanker og raseteorier i en viss grad, men dette kan ikke anses som tilstrekkelig for å stemple NS som en kopi av den tyske nasjonalsosialismen eller som et nasjonalsosialistisk parti på dette tidspunktet. Punktene i programmet som omhandlet den statlige organiseringen minner derimot sterkt om den korporative staten i det fascistiske Italia.¹⁷⁰

¹⁶⁷ *Tidens Tegn* 16.mai 1933, «Nasjonal Samling»

¹⁶⁸ *Tidens Tegn* 16.mai 1933, «Nasjonal Samling»

¹⁶⁹ Bruknapp 1976 s.9, i Danielsen & Ugelvik Larsen

¹⁷⁰ *Nasjonal Samling* 15.mars 1934. «Program for Nasjonal Samling»

I samme nummer av *Nasjonal Samling* ble artikkel trykt som viste til en uttalelse fra Quisling til tysk presse, som understreket at Nasjonal Samling var en norsk nasjonal bevegelse som ikke måtte oppfattes som en kopi av den tyske nasjonalsosialismen, selv om den bygde på samme «åndelige utviklingsgrunnlag». ¹⁷¹

Partiets symbolikk tok åpenbart inspirasjon fra norsk middelalderhistorie og vikinghistorie. Olavskorset eller solkorset ble brukt som partiets symbol, fremfor hakekorset. Likevel ble partiet bygd opp etter mye av den samme modellen som det italienske fascistpartiet og det tyske NSDAP. Hirten ble opprettet i 1934 som et uniformert ordensvern som hadde som oppgave å beskytte partimøter, men også som en politisk skolert styrke som skulle tjene som partiets spydspiss, en tydelig kopi av Hitlers SA og de Italienske «svartskjortene. Navnet «Hirten» var åpenbart inspirert fra de norske middelalder kongenes livvakt og krigsfølge. ¹⁷² Partiets hilsen som liknet på den nazistiske hilsenen, besto av en utstrakt arm og et «Heil og Sæl» rop. Dette ble i partiet fremstilt som en gammeldags norsk hilsen fra middelalderen, fremfor en vanlig nazistisk eller fascistisk hilsen. ¹⁷³ Det ble understreket i en artikkel i *Nasjonal Samling* at Quisling selv hadde erklært at partiet var en norsk bevegelse, samt at partiets olavskors og «norske hilsen» fjernet enhver tvil om at partiet var et norsk parti. ¹⁷⁴ Selv om partiet fremsto som en kopi av de tyske nazistene, så tyder alt på Vidkun Quisling og partiet forsøkte å fremstå som en særnorsk bevegelse som ikke var basert på italiensk eller tysk modell.

Tross de sterke likhetstrekkene med nasjonalsosialismen i Tyskland, eksisterte flere ideologiske retninger innen partiet som alle ønsket å trekke partiet i sin retning. Historiker Dag Bruknapp har identifisert tre hovedgrupperinger i partiets første år: En fascistisk, en nasjonalsosialistisk og en kristen del av partiet. Quisling selv tilhørte den mer fascistisk orienterte delen av partiet. Bruknapps mener forklaringen på de interne splittelsene i partiet, ligger i holdningene til «rasespørsmålet». Den nasjonalsosialistiske delen i partiet hadde i stor grad bakgrunn fra NNSAP (Norges Nasjonal-socialistiske Arbeidparti), denne gruppen ønsket at Nasjonal Samling skulle bli et nasjonalsosialistisk parti etter tysk modell. Den kristne bevegelsen var representert ved en rekke kjente sogneprester med Garnisonsprest Kjeld Stub i spissen. ¹⁷⁵ Sannsynligvis ønsket ikke Quisling å trekke partiets ståsted over til noen av disse, men ønsket at NS på dette tidspunktet skulle fremstå som en norsk nasjonal bevegelse.

¹⁷¹ *Nasjonal Samling* 15.mars 1934, «NS er en nasjonal norsk bevegelse».

¹⁷² Brevig & Figueiredo 2002 s.50-51. Dahl 1991 s.315-316

¹⁷³ Hamre, Martin Kristoffer (2019) "Norwegian Fascism in a Transnational Perspective: The Influence of German National Socialism and Italian Fascism on the Nasjonal Samling, 1933-1936"

¹⁷⁴ *Nasjonal Samling* 22.mars 1934, «N.S program og Hans P.Lødrup»

¹⁷⁵ Bruknapp 1976 s.9-11. Dahl, Hagtvedt & Hjeltnes s.67

Bruknapp mener at Quisling representerte en generell fascistisk linje, selv om denne var noe diffus og uklart definert.¹⁷⁶

Den italienske diktatoren Benito Mussolini prøvde å starte en fascistisk internasjonal, basert på samme modell som Komintern i 1934. Quisling deltok her, i likhet med representanter fra en rekke fascistinspirerte bevegelser i Europa. I denne italiensklede organisasjonen ble det vedtatt en resolusjon mot raseteoriene, og forkastet dermed den nasjonalsosialistiske ideologien til fordel for den italienske korporative modellen.¹⁷⁷ Men dette må likevel ses i sammenheng med en ideologisk rivalisering mellom Tyskland og Italia i denne perioden. Et internasjonalt fascistisk samarbeid måtte bygge på samarbeid og forståelse mellom de nasjoner og raser som sluttet seg opp om fascismen. I denne ideologiske rivaliseringen sto rasespørsmålet sentralt. Den italienske fascismens prinsipper var på dette tidspunktet uforenlig med nazismens lære om den germanske rase som herrefolk og den ekstreme antisemittismen.¹⁷⁸

4.3 Antisemittisme: hets mot politiske motstandere? Eller Sentralt ideologisk aspekt?

I forhold til hvordan partiet så på jødene, er det nødvendig å se hvilke forestillinger om jødene som kom til uttrykk i partiet i denne perioden. Vi har sett at partiet ikke hadde noen programfestet antisemittisme, men likevel har vi også sett at Quisling og ledende aktører gikk langt i retning av å forfekte raseteorier og fremheve den nordiske rasens storhet. En rekke historikere har beskrevet antisemittismen i NS, som en gradvis utvikling. I 1934 kan vi se klare tendenser til antisemittiske holdninger og uttalelser i NS pressen, men utfordringen ligger i å avgjøre hvor representativt uttalelsene er for partiet som helhet.

Antisemittiske uttalelser i *Nasjonal Samling* i 1934 kom i stor grad til uttrykk som hets mot politiske motstandere og kritikere av partiet. Gjennom mye av 1934 var avisen preget av hets mot *Dagbladet* og andre aviser som hadde gitt negativ eller kritisk omtale av NS. Allerede 22.mars ble *Dagbladet* anklaget for å jobbe for jødene. Betegnelsen «liberalistiske trykkfeilsdjevel» ble brukt til å beskrive *Dagbladet* som videre ble beskyldt for å ha jødisk kapital, å motta bidrag fra jødiske menigheter og for å ha forbindelse til jødiske kretser i Danmark og ellers i Europa.¹⁷⁹ Formannen i *Dagbladet* styre skrev en artikkel i *Nasjonal Samling* 19.april der han avviste anklagene om at *Dagbladet* var finansiert av «jødekapital» og

¹⁷⁶ Bruknapp 1972 s.108

¹⁷⁷ Bruknapp 1976 s.13.

¹⁷⁸ Dahl 1991 s. 356. Dahl 2012 s.177

¹⁷⁹ *Nasjonal Samling* 22.mars 1934 «Når trykkfeilsdjevelen blir politiker»

var støttet av jøder, han la til at det ikke fantes en eneste jøde i Dagbladets redaksjon.¹⁸⁰ 1.mai ble Dagbladet anklaget for å være en «fanatisk jødevennlig» avis som spredte løgner om Tyskland, samt unorsk og internasjonaltisk. Det ble videre hevdet at dette var typisk for «internasjonal jødementaltitet». ¹⁸¹ Dagbladet ble 28.juni anklaget for å drive «jødejournalistikk». Videre ble det skrevet: «Man behøver strengt tatt ikke tilhøre rasen for å tilegne seg denne journalistikks negative, nedbrytende og opløsende ånd» Dagbladet ble også anklaget for å være «marxismens snikskytter» og for å kopiere «dansk jødejournalistikk». Videre ble det skrevet at NS ville gjøre «jødebladet» oppmerksom på at det er fullanledning til å angripe NS på saklig basis, men at de derimot skulle gi passende svar på forsøk på å svine til Nasjonal Samlings verdsette idealer. Det skulle også bli svar som også «semittisk tankegang» ville lett oppfatte.¹⁸² Nye antisemittiske karakteristikk ble tilegnet Dagbladet i august 1934, da Nasjonal Samling kalte avisen Nidaros for en avis om ble oppfostret i Dagbladet, som var «jødevenstres hovedorgan» og spredte løgner om NS. Videre ble uttrykket «jødeorganet» brukt for å beskrive avisen. Nidaros ble anklaget for å være «marxistisk løgnpropaganda» og for å ha en «nasjonalfiendtlig innstilling».¹⁸³ Liknende angrep mot Dagbladet fant sted utover 1934. Dagbladet ble videre omtalt som «det jødisk drevne løssalgforetagende Dagbladet» og ble anklaget for å skape et «jødeproblem» i Norge, samt å spre løgnaktigheter om Vidkun Quisling og partiet.¹⁸⁴

Det er flere måter å tolke hetsen mot Dagbladet i 1934. De antisemittiske angrepene mot Dagbladet fremstår i stor grad som kun hets og skjellsord, men likevel bærer de sterkt preg av tradisjonelle anti-jødiske og antisemittiske forestillinger. Det er her snakk om en konflikt mellom Nasjonal Samling, og en avis som er en politisk meningsmotstander. En relevant forestilling i dette tilfelle er forestillingen om at jødene kontrollerer presse, samt de antisemittiske forestillingene om kapitalistjøder og bolsjevikjøder. Forestillingene om «kapitalistjøden» kom til uttrykk i NS-pressen allerede i 1934. Nasjonal Samling publiserte 26.april artikkelen «Til politikerne» der norske politikere ble anklaget for å pantsatte norske verdier til den grad at hele folket blir «slaver under den internasjonale jødekapitals pisk». Videre ble politikerne anklaget for å ha latt marxister og pasifister undergrave «folkets moralske

¹⁸⁰ *Nasjonal Samling* 19.april 1934, «Dagbladet og jødekapitalen».

¹⁸¹ *Nasjonal Samling* 1.mai 1934. «Dagbladets sanne ansikt og terroren».

¹⁸² *Nasjonal Samling* 28.juni 1934. «Dagbladet skal få svar»

¹⁸³ *Nasjonal Samling* 9.august 1934. «Den partipolitiske presse om Stiklestadferden

¹⁸⁴ *Nasjonal Samling* 13.desember 1934 «Et jødeproblem i Dagbladet»

og fysiske styrke». Særlig jødiske og marxistiske åndsretninger fra storbyenes kosmopolitiske heksekjeler, og førte aldri noen aktiv kamp for vår egen eldgamle nedarvede bondekultur».¹⁸⁵ Antisemittiske uttalelser som vektla rase, kom også til uttrykk i 1934. Et eksempel fra NS-pressen der rase vektlegges finner vi i *Nasjonal Samling* 7.juni i et innlegg fra landslederen i NS ungdomsfylking:

«7.juni 1905 var frihetens dag for vårt land. Derfor skal 7.juni være vår dag. NS ungdommens dag fordi vi vil frihet. Vi vil frihet fra internasjonal storkapitalisme. Vi vil frihet fra internasjonal revolusjonspolitik og fra det åndstyranni som er fiendtlig mot vår rase og alt som er nasjonalt. Vi vil et fritt Norge for frie nordmenn. 7.Juniånden skal igjen samle alle nordmenn. 7.juni skal bli frihetens dag igjen. NS har reist frihetens fane og landets ungdom fylker sig under den. Der går en storm over landet. Frihet».¹⁸⁶

Dette innlegget kan belyse en rekke interessante aspekter ved *Nasjonal Samling*'s ideologiske grunnlag. Vektleggingen av jubileet unionsoppløsningen i 1905 kan antyde at *Nasjonal Samling* forsøkte å fremstå som en nasjonal bevegelse, fremfor en kopi av det tyske NSDAP eller den italienske fascismen. Det er også interessant å se på ordene «internasjonal storkapitalisme», «internasjonal revolusjonspolitik» og fra det «åndstyranni som er fiendtlig mot vår rase og alt nasjonalt». Selv om det ikke uttrykkes direkte så er det svært sannsynlig at disse formuleringene sikter til jødene. Det kommer klart frem et fiendebilde av kapitalisme og internasjonal revolusjonspolitik og åndstyranni mot rasen. Det er åpenbart at det med «rase» betyr den «nordiske rasen» som grunnlag for den norske nasjon. Ideen om Jøden som kapitalist, marxistisk revolusjonær og som en motsetning til den nordiske rasen, er klassiske konspiratoriske forestillinger om jødene. Derfor kan vi også si at dette innlegget gir uttrykk for konspirasjonsforestillinger om jødene. Forestillingen om jødekapitalister kom også til uttrykk i april 1934 i *Nasjonal Samling* der «internasjonal jødekapital» der det ble hevdet at «internasjonal jødekapital» oppfordret til å styrte regimet i Tyskland.¹⁸⁷

I nr2. av *Nasjonal Samling* i 1935 ble marxismens situasjon i Japan omtalt. Det ble hevdet at marxistene styrt fra Moskva forsøkte å agitere i Japan og undergrave landet. Tusener av marxister var ifølge artikkelen arrestert. Årsaken til at marxismen hadde mislykkes i Japan ble forklart ut fra rasemessige forutsetninger. Det ble antatt at en av grunnene var at Japan kunne se tilbake på en gammel rasebetonet og nasjonal tradisjon. Japanerne hadde en usedvanlig sterk nasjonalfølelse og følelse for sin egen rase. Denne rasefølelsen hadde bygget

¹⁸⁵ *Nasjonal Samling* 26.april 1934, «Til politikerne»

¹⁸⁶ *Nasjonal Samling* 7.juni 1934 «Den nasjonale ungdom slår ring om 7.juni»

¹⁸⁷ *Nasjonal Samling* 5.april 1934. «Flertallet i Tyskland ønsker ennu nazi-styret»

bro mellom klassene og skapt samhold i det japanske samfunnet. På grunn av dette passet ikke marxismens klassekamp og klassehat for japanerne. Videre ble det hevdet at på grunn av japanernes rasemessige innstilling hadde jødene mislykkes i å vinne innpass i Japan. Det ble til slutt hevdet at det jødene som sto bak «det røde evangelium».¹⁸⁸ Denne artikkelen gir uttrykk for forestillingen om at det er jødene som står bak marxismen, men fremstiller også «rasebevissthet», nasjonalfølelse og «rasefølelse» som botemiddel mot jødebolsjevismen.

26.September 1935 publiserte *Nasjonal Samling* en artikkel med tittelen «jødespørsmålet». I artikkelen ble det hevdet at det var en allminnelig oppfatning at det ikke var noe jødeproblem i Norge. Det ble videre skrevet at problemet ikke var like aktuelt i Norge som i land som har vært «oversvømt av jøder», dette refererte til land som hadde vært under «jødisk-marxistisk styrte» som Tyskland, eller land som var fullstendig under jødisk ledelse som Sovjetunionen. Det ble slått fast at jødeproblemet var like aktuelt i Norge, men i mindre målestokk. Dette ble forklart med hevde at det var innlysende at det ville automatisk oppsto konflikter hvis et folk av fremmed rase og mentalitet, med annen moral og skikker enn det folk som bor i landet, ikke vil la seg assimilere. Videre i artikkelen refereres det til angivelige sitater fra kjente personer med jødisk bakgrunn. Sitatene er angivelige uttalelser fra jøder om at jødene er et folk som lever segregert og i motsetning til arierne og germanerne, og at de anså seg som jøder fremfor en del av befolkningen i landet de var bosatt i. Det blir i artikkelen slått fast at jødespørsmålet ikke er et spørsmål om religion, men om rase og nasjonalitet: «En jøde forblir en jøde selv om han skifter tro, på samme måte som hans jødedom er uavhengig av hans statsborgerskap». Resten av artikkelen legger vekt på jødenes angivelige pengemakt og det blir påstått at «jødene er verdens rikeste folk». Artikkelen hevder videre at det sentrale med jødeproblemet er at det innenfor jødedommen jobbes mot en jødisk verdensstat. Det blir hevdet at verdenskommunismen er skapt av jøder og søker en verdensomspennende sovjetstat under jødisk diktatur. Deretter blir det hevdet at jødiske kommunistførere jobber sammen med «finansjødene». Resten av artikkelen er en redegjørelse for hvordan det antas at jødene kontrollerer norsk presse og jobber i det skjulte for å undergrave nasjonale krefter. Artikkelen avsluttes med:

«At den evige jødes problem ikke kan løses ved fanatisk og blindt rasehat vil alle tenkende og rettenkende mennesker være enige om. Men den jødiske verdenssammensvergelse er et så avgjørende spørsmål i tiden, kanskje det mest avgjørende at en hver forplikter å sette sig inn i disse ting og ta standpunkt til dem».¹⁸⁹

¹⁸⁸ *Nasjonal Samling* 10.januar 1935. «Marxismen utryddes i Japan»

¹⁸⁹ *Nasjonal Samling* 26.september 1935. «Jødespørsmålet».

31.oktober 1935 ble en kort artikkel med tittelen «Forsvaret mot jødedommen» publisert. Artikkelen tar stilling til en uttalelse fra E.M.H som NS antar er «Hambro Jr.», om en bok om «jødespørsmålet» der det «ortodokse jødehat» kalles for det latterligste i «vår tid» som dessverre har fått fotfeste i Norge gjennom «vår komiske nazibevegelse». Svaret fra NS var at forfatteren av denne omtalen var avskåret fra å forstå den «nasjonale sak» i Norge.

«Det han burde forstå er imidlertid at det sålangt fra har vært preket noe jødehat her hjemme. Det er det nasjonalt nødvendige og alment retferdige forsvar mot den eksklusive jødedom og pengejødernes utbytning av Europa som er iverksatt. Det er ikke vi som har reist jødespørsmålet, men jødene selv. Det burde litteratormelderen i det nasjonale folkepartis organ i grunnen skjønne meget bedre enn oss».¹⁹⁰

I november ble del 2 av «jødespørsmålet» publisert. Årsakene til at «jødespørsmålet» var aktuelt i alle land var: 1.Jødene assimilerte seg ikke, og innførte ekteskapsforbud med ikke jøder og vernet sin kultur og rase mot ikke-jøder. 2.Jødernes undergravingsarbeid som var styrt fra Moskva, med hensikt å etablere en jødisk verdensstat. Det ble vist til en rekke aktører innenfor det sovjetiske systemet som hadde jødisk bakgrunn, eller som angivelig hadde jødisk bakgrunn. Hensikten med dette var å forklare hvordan jødene styrte Sovjetunionen. Det sovjetiske slavesystemet hadde gjort alle unntatt jødene til ufrie mennesker og slaver under «statskapitalismens åk». Det ble hevdet at gjennom kamouflerte organisasjoner i komintern, ble det jobbet for en verdensomspennende sovjetstat.

Dette ble beskrevet som et stormangrep på «vår kultur og vår eksistens» som jødisk finanskapital, jødiske frimurerorganisasjoner med millioner av medlemmer og ubegrensede pengemidler, ved siden av Kominterns underavdelinger og dekkorganisasjoner. Artikkelen hevdet at alle fire internasjonaler var skapt og ledet av jøder og alle arbeiderbevegelser var offer for marxismen og arbeidet ubevisst for jødene. Artikkelen fremstiller det som en tvekamp mellom nordisk og orientalsk kultur. Quisling hadde hevdet at denne utviklingen kom fra «det materialistiske livssyn», liberalismen hadde banet vei for marxismen. Det ble også pekt på at Quisling i sin bok om Russland hadde pekt på denne tvekampen mellom den jødisk-marxistiske livsanskuelse og den «nordisk inspirerte europeiske sivilisasjon». Denne sivilisasjonen ble ansett som truet av marxismen. Artikkelen avsluttes med følgende kommentar:

«Det er ovenfor disse skjebnesvangre kjennsgjerninger at vi står i dag. Det nytter ikke å si at problemet ikke er der. Det er der i den grad at vår kultur og hele vårt folks være eller ikke være er avhengig av dets løsning».¹⁹¹

¹⁹⁰ *Nasjonal Samling* 31.oktober 1935. «Forsvaret mot jødedommen».

¹⁹¹ *Nasjonal Samling* 7.november 1935. «Jødespørsmålet II»

14. november ble to artikler som er interessante for å belyse «rasespørsmålet» publisert i Nasjonal Samling. Den ene het «Pan-Europa drømmen» og omtalte Grev Coudenhove Kalergis angivelige plan om et «Pan-Europa». Dette ble beskrevet som en fremtidsdrøm med sammenslutning av stater «i samhold og fordragelighet uansett rase, religion og kultur». Artikkelen omtalte grevens angivelige plan om å gjøre fremtidens menneske til en «bastard». NS beskrev dette som en «europaisk-negroid fremtidsrase». «Tanken om en slik uhyrlig rasegrøt kan vel neppe opstå hos andre enn dem som selv er resultatet av en skjebnesvanger blodsblending. Kalergi er selv blanding av østerriker, jøde og japaner.» Det ble hevdet at Kalergi hadde uttalt at «førerne» skulle være jøder som skulle fungere som en ny «adelsrase av guds nåde».¹⁹²

I den andre artikkelen ble rasebiologien omtalt. Artikkelen skrev at NS-folk deltok på et foredrag om rasebiologi av Jon Alfred Mjøen, og med stor interesse. Om foredraget kommenterte NS: «Til slutt holdt fru Hagh en kort tale med sterk appel til nasjonalfølelsen og våre forpliktelser overfor etten og vår nordiske kultur». Mjøen ble i artikkelen beskrevet som en fremragende og interessant forsker.¹⁹³

4.4 Rasehygiene

Rasemessige og rasehygieniske betraktninger av jødene kom også til uttrykk i 1934. 28.juni ble nødvendigheten av rasehygiene understreket i *Nasjonal Samling*. En russisk jøde med navn Lemkow ble beskrevet som en «mindreverdige utlending». I tillegg ble han beskrevet som en «parasitt» som kunne fritt boltre seg. Artikkelen avsluttes med:

«Jøden Lemkow er nu nordmann i juridisk henseende og vårt land skal slepe på hans mindreverdige person og i tilfelle på hans avkom. Tilfellet er derfor ikke enestående. Derfor vern om folkeætten».¹⁹⁴

I august ble det hevdet at «arvesunde» familier fikk i gjennomsnitt færre barn enn «åndssvake» og «arvelig mindreverdige» per ekteskap.¹⁹⁵ Ideen om at såkalte «åndssvake» formerte seg mer enn sunne familier er en ide som var utbredt blant eugenikere. Denne ideen ble forfektet både av Mjøen og Scharffenberg. Den eugeniske ideen om at de «arvelig belastede» formerte seg fortere enn personer av sunn slekt er noe man kan se både i Jon Alfred Mjøens rasehygieniske ideer og i Johan Scharffenbergs kronikker om sterilisering.¹⁹⁶

¹⁹² Nasjonal Samling 14.november 1935. «Pan-europadrømmen»

¹⁹³ Nasjonal Samling 14.november 1935. «NS medlemmer studerer rasebiologien»

¹⁹⁴ *Nasjonal Samling* 28.juni 1934. «fremmedkontrollen»

¹⁹⁵ *Nasjonal Samling* 30.August 1934. «Vern om folketten».

¹⁹⁶ Mjøen 1932 s.5. Se også Johan Scharffenbergs kronikker «Trenger Norge en Steriliseringslov» fra oktober 1932 i *Arbeiderbladet*.

I august 1935 publiserte *Nasjonal Samling* en artikkel fra Halldis Neegaard Østbye, som senere ble redaktør i avisen *Fritt Folk*, og på dette tidspunktet var partiets propagandaleder.¹⁹⁷ Her omtalte Østbye rasebegrepet, rasehygienens og raseblanding. Ifølge Østbye hadde rasebegrepet en dårlig klag og hun hevdet at «å ta hensyn til de skjebnesvangre følger av raseblanding» ble forvekslet med rasehat og rasehovmot. Østbye hevdet det eksisterte to mektige krefter som hadde interesse omkring «den grenseløse forvirring omkring og voldsomme opinionen mot rasehygienens». Dette gjaldt både den som skulle hindre forplantning av mindreverdige individer og den som skulle forebygge raseblanding. Disse forkjemperne mente hun var internasjonal marxisme og jødisk storfinans. Hun mente at «internasjonalismen» var en faktor som hadde sammenheng med raseblanding, som var en forutsetning for at storfinansens kunne operere på tvers av landegrenser. Videre ga hun sterkt uttrykk for antisemittiske konspirasjonsforestillinger om jødisk makt. Østbye hevdet marxismen hadde seiret på en sjettedel av verdens overflate og at den jødiske finans eide og kontrollerte det meste av verdenspressen, forlag og telegrambyråer. Derfor mente hun jødene hadde sterk nok makt til å påvirke opinionen rundt sine formål og profitere på begrepsforvirring som eksisterte rundt rasespørsmålet. Østbye beskrev jødene på følgende måte:

«Legg merke til hvordan det jødiske handelsfolk holder sin egen rase sterk, ved å rendyrke sin egenart bl.a ved forbud mot ekteskap mellom jødene og ikke-jødiske piker. Ingen har nogensinne falt på å beskyldt jødene for rasehat av den grunn. Når derimot folk av annen rase vil beskytte seg mot opplanning bl.a. med orientaler(jøder) skries der straks op om jødehat og rasehovmod».¹⁹⁸

Ifølge Østbye beskrev videre i artikkelen at «dominerende makter» hadde tatt i sin tjeneste en falsk humanisme der samfunnet næret mer omsorg ovenfor forbrytere og «abnorme» enn de levedyktige. Denne falske toleransen mente hun hadde skaffet «profesjonelle moralødeleggere, og samfunnets fiender en nesten ubegrenset handlefrihet. Hun henviste til rasebiologer som hadde uttalt at verden var blitt et stort drivhus for åndssvake og arvelige belastede forbrytere. Humanisme hadde ført til at hvert tiende barn som ble født ble «åndelig forkrøplet». Østbye viste spesifikt til den amerikanske rasebiologen Harry Laughlin som hadde hevdet at USA hadde over 10 millioner «åndelige forkrøplede» som fylte opp fengslene. Ifølge Østbye var dette årsaken til at marxismen spredte seg rundt om i verden. Hun hevdet at resultatene av raseblanding og forplantning av arvelige belastede var vitenskapelig fastslått og derfor var bi inkludert i den sosiale lovgivningen. Med raseblanding var det naturligvis ikke

¹⁹⁷ Bruknapp 1972. s.59. Østbye hadde siden 24. April 1935 vært propagandasjef i NS.

¹⁹⁸ *Nasjonal Samling* 15. August 1935, «Hvad rasespørsmålet gjelder»

blanding med andre europeere det var snakk om, men mellom «negre, kinesere og hvite». Østbye hevdet også at «de farvede raser» hadde tatt avstand fra internasjonalisme og raseblanding. Det var også en ulykke for de andre «rasene» å bli raseblandet. Hun slo fast: «resultatet kan ikke bli annet enn bastarder- de mest ulykkelige og uharmoniske vesener på jorden». Hun avsluttet med å hevde at dette ikke var tyske ideer, men ideer som Vidkun Quisling hadde arbeidet for siden 1918 og at Nasjonal Samlings program var bygget på den nordiske rasens egenart. Hun mente at «rasespørsmålet» måtte alle land som ville berge seg ut av «det nåværende kaos» ta stilling til og ta inn i sin sosialpolitikk.¹⁹⁹

Halldis Neegaard Østbyes innlegg belyser en rekke sentrale og viktige aspekter ved rasehygiene og synet på jødene. Østbyes syn er sterkt preget av det Emberland og Dyrendal kaller «Systemiske konspirasjonsteorier», med andre ord ideer om en ondsinnet sammensvergelse som i dette tilfellet handler om at jødene konspirerer om å ta kontroll over systemet.²⁰⁰ I senere kapittel skal jeg se videre på hvordan Østbyes uttalelser belyser NS sitt syn på rasehygiene og på jødene som gruppe. I denne artikkelen legitimerer hun også sine uttalelser om rasehygiene ved å vise til teoriene til en amerikansk rasebiolog. En annen forestilling som kommer til uttrykk som er verdt å legge merke til er forestillingen om at jødene utgjør en rase som anklages for å være svært «rasebevisste», men som prøver å undergrave andre nasjoner. De blir dermed fremstilt som en «motrase» til den nordiske rasen som Østbye hevder NS baserer seg på.

28.November 1935 omtalte en artikkel i *Nasjonal Samling* rasehygiene. I denne artikkelen ble det hevdet at jødiske marxister ignorerer fullstendig «farene ved raseblanding» og at de går inn for å begrense fødsler uten tanke på arvelig sett verdifulle individer. Det ble hevdet at uhindret adgang til abort og gjennom seksualopplysning i skolene ikke ble tatt hensyn til at «åndssvake, idioter, degenererte og forbrytere» fortsatte å formere seg. Artikkelen fremhevet professor Otto Lous Mohr som representant for dette.²⁰¹ Mohr hadde vært Jon Alfred Mjøens krasseste kritiker i rasehygienedebatten i 1915.²⁰² J.A Mjøens sønn, Fritjof Mjøen og Arvid Brodersens brosjyre *Herodes* ble derimot fremhevet som lærerik og nyttig. Med referanse til denne ble det hevdet at befolkningsveksten gikk tilbake, samtidig som produksjonen gikk opp. Med referanse til Galton-laboratoriet i England ble det lagt vekt på at «åndssvake og kriminelle hadde en langt høyere fødselsrate enn «intellektuelle». Det ble hevdet at: «vår tid er

¹⁹⁹ *Nasjonal Samling* 15.August 1935, «Hvad rasespørsmålet gjelder»

²⁰⁰ Emberland & Dyrendal 2019 s.24

²⁰¹ *Nasjonal Samling* 28.november 1935. «Samfundets beste individer utryddes»

²⁰² Roll-Hansen, Nils. 1980. Den norske debatten om rasehygiene i *Historisk tidskrift* 1980 (nr.3) s.266-267

vidne til at samfundets beste er iferd med å ophøre å leve, idet de setter ingen barn i verden eller få til å sikre slekten bestandig i landet». Deretter så ble det antatt at de minst verdifulle skulle overlates til å befolke landet. I artikkelen ble det hevdet at rasebiologene hadde regnet ut at mødrehygienekontorer har forhindret mellom 20 og 40 000 fødsler fra arvelig godt skikkede foreldre. Artikkelen ble avsluttet med å fremheve nødvendigheten med å gjøre rasehygien til en statlig politikk som skulle forebygge raseblanding og forplantning av artsfremmede raser.²⁰³ Som vi også tidligere har sett, blir det i denne artikkelen lagt vekt på ideen om at befolkningen var truet av degenerasjon, som følge av at sinnssyke og arvelige belastede fikk flere barn enn de som ble ansett for å være godt arvelig anlagt. Dette var sentral ide innenfor både den rasistisk og den «ikke-rasistiske» eugenikken. Det som derimot plasserer de eugeniske tankene som blir lagt frem i artikkelen innenfor den rasistiske eugenikken er måten «raseblanding» blir fremhevet som en degenererende faktor.

I 1933 ser rasehygieniske synspunkter, antisemittisme og rasisme å ha spilt en relativt beskjeden rolle i partiets ideologi. På dette tidspunktet var NS dessuten et programløst parti. Programmet ble først vedtatt i begynnelsen av 1934.²⁰⁴ Som vi har sett ble interessen for rasespørsmål uttrykt i flere punkter i partiprogrammet. Punkt 21 i programmet om folkehelsen og vern om folkeætten og punkt 30 der det sto at man skulle søke utenrikspolitiske forbindelser med rasebeslektede land. Ingen antisemittisme ble nevnt i programmet. Dette er eksempel på at rasehygieniske tanker og ideen om den nordiske rase allerede var sentrale ideer innen NS. Tankene om forbindelser med rasebeslektede folk er noe vi finner igjen i Nordisk Folkereisning som ble stiftet av Quisling og andre sentrale aktører i Nasjonal Samling. Dette antyder at raselære og rasetenkning var ideen som disse allerede forfektet før stiftelsen av NS.

Et annet punkt i programmet som kan belyse synet på rase var ideen om en nasjonal bondepolitikk. Dag Bruknapp skriver at det i *NS-ungdommen* i 1934 ble uttrykt frykt for degenerasjon. Dette var angivelig den største faren som truet det norske folk. Fraflytting fra landsbygdene fra landsbygdene var den viktigste årsaken til degenerasjonen. Det ble hevdet at fraflytting førte til at bondestandens antall ville avta. Dette var på grunn av at bøndene var i besittelse av de beste raseegenskapene og som sto for rekrutteringen av gode raseanlegg.²⁰⁵ Bruknapp beskriver at bondestanden sto sentral i NS lære om den nordiske rase. Disse ble sett på som hovedkjernen i den nordiske rase både rasebiologisk og nasjonalt.²⁰⁶ Ideene om bøndene

²⁰³ Nasjonal Samling 28.november 1935. «Samfundets beste individer utryddes»

²⁰⁴ Bruknapp 1972 s.100

²⁰⁵ Bruknapp 1972 s.25

²⁰⁶ Bruknapp 1972 s91

som bærere av gode raseegenskaper var ikke særegen for NS. Dette kan man også finne hos Jon Alfred Mjøen. Han mente at bondestand var den mest verdifulle representant for den nordiske rasen. Bondegården var ifølge Mjøen: «vår rases beste vern og feste».²⁰⁷ Ideene om byen som degenererende for rasen finner vi også igjen hos SS ideologen Richard Walther Darré, som mente at odelsretten var den nordiske rases livskilde. Historiker Terje Emberland skriver at Darre mente odelsrettens positive seleksjon hadde skapt en overlegen blodslinje som utgjorde et herskende sjikt i Europa. Denne blodslinjen var truet av degenerasjon som følge av fremveksten av byer og industrisamfunnet.²⁰⁸ Darre var sterkt inspirert av Günthers nordiske tanke, som begge var medlemmer av «Nordischer ring».²⁰⁹ Det som her er interessant å merke seg, er at Günther var igjen sterkt inspirert av norske raseforskere som Jon Alfred Mjøen og Halfdan Bryn som også var medlemmer av denne organisasjonen. Begge hadde hevdet at i Gudbrandsdalen var der den nordiske rasen eksisterte i sin reneste form, noe som skapte interesse hos tyske raseforskere.²¹⁰ Det kan derfor argumenteres for at det eksisterte en gjensidig påvirkning mellom tyske rase-ideologer og norske raseforskere.

4.5 Rasespørsmålets påvirkning innen partiet

For å belyse partiets syn på rasetenkning og antisemittismen kan vi se på hvilken påvirkning rasespørsmålet hadde innen partiet i denne perioden. Vi har sett at i antisemittiske holdninger og rasehygieniske ideer kom til uttrykk i partiavisen *Nasjonal Samling*. Dette kom mer beskjedent til uttrykk i avisen i 1934, men i 1935 kan vi se en klar utvikling i en mer åpen antisemittisk holdning i partiet. Vi har sett de tre bevegelsene innen partiet som Bruknapp viser til. Det sentrale spørsmålet er på hvilken måte rasespørsmålet påvirket partiet. Partiet var et programløst parti i mer enn et halvt år.²¹¹ Men punktene som Quisling fremførte i oppfordringen til *Nasjonal Samling* i 1933 er i stor grad mye av det man kan finne igjen i det offisielle partiprogrammet fra 1934. Vi har også sett at Vidkun Quisling i stor grad forfektet raseteorier i boken *Russland og vi*, samt at Nordisk Folkereisning la sterk vekt på teoriene om den nordiske rasen.

Det utviklet seg gradvis en økende ideologisk konflikt mellom den kristne og den mer uttalt nasjonalsosialistiske fløyen i partiet. Åpenbare årsaker som skapte splid, var den nasjonalsosialistiske fløyens nyhedendom som utvilsomt var uforenlig med de kristenkonserverte verdiene til den kristne fløyen. I tillegg var synet på rasene en avgjørende

²⁰⁷ Bruknapp 1972 s.24

²⁰⁸ Emberland, Terje (2009) «Å stjele godt bondeblod». I *Fortid* 2 2009 nr.2. s.20-22

²⁰⁹ Frøland 2017 s.207

²¹⁰ Emberland & Kott 2012 s.64,74

²¹¹ Bruknapp 1972 s.100

faktor. Nasjonalsosialistene i partiet forfektet en klar nazistisk antisemittisme og ønsket å drive partiet i retning av den tyske nazismen. Terje Emberland understreker at likevel så var det en skepsis til jødene hos de kristne.²¹² Ifølge Emberland var hovedtrekkene i den kristne fløyen konservativ og tradisjonell kristendom, blandet med en nasjonalisme som oppfattet arbeiderbevegelsen og kulturradikalisme som en trussel mot de kristne verdiene, samt at de mente at borgerlig liberalisme representerte forfall. De antijødiske tankene i denne kretsen, kommer til uttrykk i form av en tradisjonell kristen anti-judaisme, fremfor den rasebiologiske antisemittismen som nasjonalsosialistene forfektet.²¹³ Sognepresten Martin Tvetter fra Vadsø uttalte da han forlot partiet i 1935 at han mente det nazistiske folkefellesskapet ikke var forenlig med troen på gud, som han hevdet elsket alle mennesker uansett rase.²¹⁴

Det bemerkelsesverdige er at «jødespørsmålet» og de antisemittiske ytringene i partiet bidro til at både den nasjonalsosialistiske retningen og den kristelige fløyen meldte seg ut av partiet. Som Bruknapp viser til meldte den nasjonalsosialistiske fløyen seg ut i 1934-35 fordi de ikke fikk tilstrekkelig gjennomslag med sine forsøk på å drive NS i en tysk nazistisk retning.²¹⁵ Mange medlemmer kristne fløyen meldte seg ut av partiet i løpet av 1935 og 1936 på grunn av at rasespørsmålet ble for sentralt i partiet.²¹⁶ Etter dette tidspunktet står rasismen og antisemittismen sentralt i NS.²¹⁷

Quisling ser ut til å ha holdt seg relativt nøytral til rasespørsmålet og antisemittismen i den første perioden og stått mest på siden til de kristne i NS. Dag Bruknapp mener en mulig forklaring på dette kan være at Quisling oppfattet «jødespørsmålet» som et brennbart emne som kunne sette emosjoner i den uensartede sammensatte medlemsstokken i avisen dette året.²¹⁸ Antisemittismen i Nasjonal Samling har av flere norske historikere blitt karakterisert som en gradvis utvikling. Ifølge Oddvar Høidal kom den til uttrykk som spredte tegn til antisemittisme i NS-pressen i 1934, men partiet ble konsekvent antisemittisk i 1935.²¹⁹ Hans Olaf Brevig hevder at NS viste en tydelig tendens til antisemittisme lenge før, men ikke ble et konsekvent antisemittisk parti før 1935.²²⁰ Braut Simonsen mener at det utvilsomt var utbredt med klare antisemittiske holdninger i NS fra grunnleggelsen, men at antisemittismen ble sterkere fra 1935 og utover. I 1935 begynte Quisling å komme med antisemittiske uttalelser offentlig, ved en

²¹² Emberland, i Eriksen, Harket & Lorenz 2009. s.415

²¹³ Emberland, Terje 2003 s.259-260

²¹⁴ Emberland, Terje 2003 s.260

²¹⁵ Bruknapp 1976 s.13-15

²¹⁶ Bruknapp 1976 s.19-38

²¹⁷ Bruknapp 1972 s.133

²¹⁸ Bruknapp 1972 s.51

²¹⁹ Høidal 1988 s.155

²²⁰ Brevig & Figueiredo s.54-55

anledning beskrev han politikken som en tvekamp mellom «det nordiske» og det «jødiske prinsipp».²²¹ Ut fra min egen undersøkelse av *Nasjonal Samling* i 1934 og 1935 er min mening at antisemittismen i utgangspunktet hadde et godt grunnlag i partiet og at det hele tiden var stor takhøyde for antisemittiske uttalelser og forestillinger i pressen. Hetsen mot Dagbladet i 1934, mener jeg i stor grad fremstår som fornærmelser som benyttes som motangrep mot Dagbladets kritikk av partiet, men likevel bærer disse antisemittiske uttalelsene et sterkt preg av stereotypiske antisemittiske forestillinger om jøder, som blant annet jødene som kapitalister, marxister og aktører som kontrollerte pressen. Dette tyder på hetsen mot Dagbladet var del av en bredere konspiratorisk antisemittisme. Quislings antisemittiske antydninger fra *Russland og vi*, samt at programmet til Nordisk Folkereisning gikk langt i å understreke den nordiske rasens overlegenhet mener jeg tyder på at det lå til grunn en antisemittisk tendens i partiet fra partiets grunnleggelse, på tross av at ingen antisemittisme var programfestet.

Det er likevel mulig å tolke partiprogrammets punkt om vern om folkeætten, i en antisemittisk retning. Det er mulig at formuleringen «Strengere kontroll med utlendingers oppholdstillatelse og innvandring» refererer til jødisk innvandring. Artikkelen fra 1934 som jeg har vist til som omhandler «jøden Lemkow» tyder også sterkt på at jødisk innvandring var uønsket innen NS. Nordisk Folkereisning som ble ansett som forløperen til NS av partiet selv, ga ingen direkte antisemittiske punkter, men om vi tolker formuleringene i programmet som et mer kodet språk og ser dette i sammenheng med holdningene Quisling ga uttrykk for i *Russland og Vi*, kan vi også her tolke at den nordiske rasen skal fungere som et vern mot «kulturbedbrytende bevegelser», som etter stor sannsynlighet refererer til «jødisk innflytelse». Folkereisningens uttalte antimarxisme i seg selv gjør det ikke til en antisemittisk bevegelse, men en tolkning med utgangspunkt i Quislings uttalelser og de vanlige forestillingene om «bolsjevikjøden» kan det argumenteres at folkereisningen og Nasjonal Samling i utgangspunktet hadde en sterk underliggende antisemittisme. Terje Emberland mener at folkereisningen hadde en innbakt antisemittisme. Den nordiske rasen som representerer de gode egenskapene, forutsetter en «motrase» som representerer alt det dårlige. Denne «motrasen» er jødene. Emberland hevder at Quislings inspirasjon for folkereisningen var Hans F.K Günther. Utgangspunktet er dermed rasisme, med en innbakt antisemittisme. Dette mener han også går under punktet vern om folkeætten.²²² Med dette utgangspunktet kan vi konkludere at partiet

²²¹ Braut Simonsen 2020 s.30 i *Simonsen & Sørensen*

²²² Terje Emberland, HL-senteret foredrag 4.april 2016. Foredrag tilgjengelig på HL-senterets youtube-kanal «HL-Senteret». Link: <https://www.youtube.com/watch?v=rCrgd-mgHgU>. (Uttalelsen som refereres til er fra 48:54 til ca. 51:48 i videoforedraget).

hadde et antisemittisk utgangspunkt i programmet selv om det ikke står direkte programfestet. Ut fra min egen undersøkelse kommer det klart frem at jødene er den folkegruppen som står mest sentralt i denne perioden i forhold til «rasespørsmålet». Jeg har ikke funnet noen referanse til samer, kvener eller andre minoriteter i Norge, i avisen *Nasjonal Samling* i 1934 og 1935, og velger derfor å ikke spekulere i om disse er inkludert i «vern om folkeætten» i dette kapitlet. Punktet «Vern mot folkeætten» fra partiets partiprogram understreker at rasehygiene og eugenikk var en sentral del av partiet fra grunnleggelsen. Dette punktet refererte spesifikt til sinnssyke, «vaneforbrytere» og arvelig belastede personer, ikke til jødene eller spesifikke etniske grupper, men som vi har sett var også en streng rasemessig kontroll på innvandringen til Norge en del av dette punktet.²²³ Likevel kommer synspunktet på rasehygieneen beskjedent til uttrykk i 1934

Hva var årsakene til den økende antisemittismen i partiet fra 1935? Vi har sett at den nasjonalsosialistiske fraksjonen som forfektet de mest radikale antisemittiske synspunktene forlot partiet allerede i 1934-35. Hvorfor ble likevel antisemittismen mer sentral etter denne gruppens frafall? Muligens kan både individuelle aktører i partiet og innflytelse utenifra ha spilt en avgjørende rolle i den utviklingen.

Det er vanskelig å oppgi en enkel hendelse eller person som førte partiet i en sterkere antisemittisk retning. Likevel kan dette muligens ses i sammenheng med en rekke aktører internt i NS og hendelser og aktører utenfra. Bruknapp skriver at mer enn noen annen bidro Halldis Neegaard Østbye til å drive partiet i en rasistisk retning.²²⁴ I løpet av 1930-tallet gjorde hun seg bemerket som kanskje den mest uttalte og mest radikale antisemitten i partiet, dette skal jeg komme tilbake til og gå nærmere inn på i neste kapittel. Antisemittismen til Østbye kan beskrives som en biologisk antisemittisme som bar sterkt preg av konspiratoriske forestillinger om en jødisk verdenssammensvergelse. Hun overtok rollen som propagandasjef etter Walther Fürst som forlot partiet i 1935.²²⁵ Det er sannsynlig at hennes inntreden som propagandasjef bidro sterkt til en økt antisemittisme innen partiet. En rekke hendelser som kan ha bidratt til en radikaliserings av antisemittismen i partiet fant sted i 1935. Det første er arbeiderpartiets maktovertakelse, i tillegg kom spørsmålet om Norge skulle motta 5000 jødiske flyktninger, samt at den russiske revolusjonæren Leon Trotskij ble innvilget politisk asyl i Norge. Partiet hadde et sterkt anti-marxistisk utgangspunkt, samtidig kom forestillinger om «jødebolsjevisme» til uttrykk i partiet. For NS var arbeiderpartiet marxismens fremste

²²³ Punkt 21 i NS partiprogram publisert i *Nasjonal Samling* 15.mars 1934.

²²⁴ Bruknapp 1976 s.23

²²⁵ Bruknapp 1976 s.15, 23

representant. Bruknapp foreslår som en mulig årsak at Arbeiderpartiet gikk bort fra et revolusjonært program, samt at deres politikk ikke innebar en kommunistisk revolusjon og dermed gjorde NS sin hets mot arbeiderpartiet utdatert og irrelevant.²²⁶ Muligens så NS behov for et nytt fiendebilde. Trotskijs nærvær i Norge stimulerte ifølge Oddvar Høidal også til en økt antisemittisme, Trotskijs asyl ble fremstilt som bevis på at Arbeiderpartiet samarbeidet med en internasjonal jødisk sammensvergelse.²²⁷

I 1935 ble også flyktningsspørsmålet brukt flittig i NS-pressens propaganda. Det ble hevdet at 5000 jøder til Norge vill føre til jødisk undergravningsarbeid. Dette inkluderte å utkonkurrere «ariske forretninger» i byene, men også pornografisk smusslitteratur og revolusjonær virksomhet.²²⁸ Dette spørsmålet bidro til en aktualisering av «jødespørsmålet» innen partiet.²²⁹ En annen mulig årsak til radikaliseringen av partiets antisemittisme er rent politiske motiver. I 1934 inngikk NS forhandlinger med en rekke borgerlige partier.²³⁰ Det er sannsynlig at antisemittismen ble lite omtalt for å ikke skremme vekk mulige samarbeidspartnere, men også for å unngå splittelse innen partiet, som på dette tidspunktet hadde en uensartet sammensetning.²³¹ Tross at partiet konsekvent benektet en tysk innflytelse på partiets politikk, er det sannsynlig at Nürnberglovene i Tyskland i 1935 hadde innflytelse også på nasjonal samlings syn på jødene, men mer utgangspunkt i uttalelser tidligere kan vi anta at det ikke var nødvendig med import av tysk antisemittisme for å skape et antisemittisk parti. Min mening er at antisemittismen må ha stått sentralt i partiet fra starten hos hovedaktører som Quisling, Prytz og Hjort, men av politiske årsaker ikke ble fremhevet før i 1935. Det er derimot ingen tvil om at raseteorier og den nordiske tanke allerede før stiftelsen var en del filosofien til Quisling.

4.6 Oppsummering

I *Russland og vi* ga Vidkun Quisling allerede sterkt uttrykk for et rasedeterminert verdenssyn og gikk langt i å forfekte den nordiske rasens overlegenhet. Quisling ga uttrykk for forestillingen om at den sovjetiske staten var ledet av jøder, som styrte over den kortskallede befolkningen. Han omtalte også en kamp mellom det nordiske og det asiatisk-orientalske prinsipp, som var en kamp mellom to livsanskuelser.

Nordisk folkereisning var en forløper til NS, og var en organisasjon som baserte seg

²²⁶ Bruknapp 1976 s.27-28

²²⁷ Høidal s.156

²²⁸ Bruknapp 1972 s.64

²²⁹ Bruknapp 1976 s.29

²³⁰ Brevig & Figueiredo s. 61-75 Høidal s. 135-137

²³¹ Bruknapp 1972 s.51

på den nordiske tanken. Programmet var sterkt anti-marxistisk og søkte utenrikspolitiske bånd til rasebeslektede nasjoner. Allerede i 1931 forfektet altså Quisling og flere i hans nærmeste krets et rasedeterminert og biologisk verdenssyn. Mulige innflytelser på Quislings syn på rase er Hans F.K Günther, Madison Grant og andre internasjonale raseforskere i samme tidsperiode.

Politisk ga Nasjonal Samlings program uttrykk for å være sterkt inspirert av den korporative statsordningen i det fascistiske Italia og det nasjonalsosialistiske Tyskland. Rasehygiene og rasebasert utenrikspolitikk var programfestet. Tross de ideologiske likhetene med Italia og Tyskland, forsøkte partiet å fremstille seg selv som en norsk nasjonalisme som skulle samle folket på tvers av samfunnsklassene. Flere ulike fløyer forsøkte å trekke partiets ideologiske standpunkt i forskjellige retninger. Antisemittismen var tilstedeværende fra begynnelsen, men kom mer beskjedent til uttrykk. Fra 1935 var partiet et åpent antisemittisk parti som forfektet et stadig mer konspiratorisk og biologisk syn på jødene. Det såkalte «jødespørsmålet» skapte polarisering i splittelse innen partiet som førte til at både den nasjonalsosialistiske og den kristenkonserverve delen forlot partiet i løpet av denne perioden.

Antisemittismen ser likevel ut til å ha vært tilstedeværende, men mer nedtonet i begynnelsen av partiets historie. Raseforskning og rasehygiene ble derimot lite omtalt i pressen i denne perioden. Artiklene jeg har funnet som omtaler rasehygiene er i hovedsak fra 1935. Rasehygiene er heller sjeldent nevnt i NS-pressen frem til 1935. Likevel er det klart at Nasjonal Samlings syn allerede i denne perioden legger vekt på den nordiske rasens overlegenhet.

5.Nasjonal Samling 1935-1940

Dette kapittelet skal ta for seg NS i perioden 1935 til 1940 og skal se på hvordan utvikling av antisemittismen og den raseideologiske utviklingen i partiet i denne perioden. Sentrale spørsmål i denne perioden er om det i forhold til antisemittismen skjedde en ytterligere radikaliserings i denne perioden. Siden NS avisene også omtaler andre folkegrupper enn kun den nordiske rasen og jødene i denne perioden skal det også undersøkes hvordan disse blir fremstilt i NS perioden. I denne perioden blir samer og kvener omtalt, samt tatere og romfolk. Det er derfor relevant å belyse partiets syn på disse gruppene. I denne perioden viser NS også mer interesser for raseforskning og rasehygiene. De viktigste spørsmålene som jeg skal forsøke å besvare om rasehygiene er hvilke ideer er gjeldende, hvilke målgrupper er utpekt som «mindreverdige raseelementer» og hvilke aktører inspirerte partiets eugeniske ideer i denne perioden.

5.1 Nasjonal Samling, partiet blir en «sekt»

I forrige kapittel har vi sett at Nasjonal Samling i perioden 1933-35 ikke utgjorde en homogen gruppe i ideologisk forstand. Nasjonalsosialister og kristenkonserverne kjempet om å definere partiets ideologiske utgangspunkt, samtidig som Quisling involverte seg i Mussolinis plan om en fascistisk internasjonal. Spørsmålet om rase og synet på jødene utgjorde som Dag Bruknaap har vist til en sterkt splittende faktor i partiets ideologiske utvikling. Partiet hadde utvilsomt klare likhetstrekk og organisering med fascistene i Italia og det tyske NSDAP, på tross av et diffust ideologisk standpunkt som tiltrakk seg en rekke grupper, som etter hvert i stor grad forlot partiet på grunn av ideologiske uenigheter med partiledelsens ideologiske utvikling. I denne perioden fant ytterligere splittelser innen NS sted. I 1936 førte et elendig valgresultat og en konflikt mellom Vidkun Quisling og Johan B. Hjort, til at Hjort forlot partiet. Partiet var dermed omgjort til en liten gruppe av lojale Quisling tilhengere og partiet var blitt marginalisert.

5.2 Antisemittismen

I denne perioden de ledende aktørene partiet mer engasjerte i det såkalte jødespørsmålet som på dette tidspunktet kan beskrives som en sentral del av partiets ideologi. Johan B. Hjort skrev i 1936 en rekke artikler og holdt en rekke foredrag om «jødespørsmålet». I en artikkel i avisen *Fritt Folk* som avløste *Nasjonal Samling* som partiavis i 1936, ble et foredrag Hjort holdt i Eidsvoll gjengitt. Hjort hevdet en rasebiologisk motsetning mellom jødene og den nordiske rase. Det ble understreket at det nordiske folk utgikk fra bondestanden og at de derfor var dypt bundet til sin familie, sin gård, sin grunn, sitt folk og sitt land. Motsetningen var jødene som Hjort karakteriserte jødene som «de semitiske vandrefolk», som videre ble beskrevet som nomadefolk som ikke var bundet til noe og som flyttet fra sted til sted ettersom det passet. Hjort

benyttet disse motsetningene for å hevde at grunnlaget for den friheten det nordiske folk verdsatte var at «man hver innen sitt område skal være herre i eget hus og i eget yrke» som sto i motsetning til jødernes frihetsideal som han hevdet var «avskaffelsen av alle bånd». Dette kunne man ifølge Hjort se på hvordan samfunnet ble delt opp i klasser, familier i sine enkelte medlemmer, om bøndenes frigjøring, frihandel og til slutt om internasjonale sammenslutninger i form av Pan-Europa eller Sovjetunionen. Dette kalte han for «et oppløsende frihetstanke». Hjort knyttet disse tankene opp mot jødene førte til «Psykoanalyse, mentalhygiene og seksuallforskning som frigjør kompleksene, men dreper mennesket akkurat som klassekampen frigjør klassene, men dreper samfunnet». Hjort konkluderte med at Norge ikke var et fritt land på grunn av disse oppløsende ideene.²³² En mer omfattende artikkel om jødespørsmålet ble publisert der de påståtte rasemessige motsetningene mellom jødene og nordiske folk kom til uttrykk. Hjort anklaget jøder for hykleri og hevdet at det var jødernes egen «arrogante overlegenhet» som var skyld i jødehat. Han hevdet at jødene anklaget andre for rasehat, men selv praktiserte rasehat. Dette mente han kom klart frem i protestene som Nürnberglovgivningen, som han hevdet var lik det jødene selv hadde praktisert i over 2000 år. Videre ga Hjort klart uttrykk for forestillinger om at jødene søkte herredømme med sin pengemakt. Ifølge Hjort kunne heller ikke jødene bli en del av Norge slik andre folk ble, da de alltid holdt døren åpen for den internasjonale jødedom. Han avsluttet med å omtale rasehygiene med referanse til den engelske rasebiologen Galton som hadde uttalt at rase og rasehygiene måtte bli et uttrykk for et fromt sinnelag. Hjort hevdet at skaperen hadde skapt alle livsformer, og at det var alle formers oppgave å verne om sin egenart. Videre gikk han lenger i å sette jødene som motsetningen til den nordiske rasen, da han hevdet at såkalte «rasehatforeninger» bidro til en nedbrytning av den nordiske rasens egenart og innførelse av «jødisk kommunisme». Hjort avsluttet med å understreke Quislings idealer fra Nordisk Folkereisning måtte realiseres, slik at jødene kunne drive med sitt kjøpmannskap til de hadde fått sitt eget land.²³³

I *Fritt Folk* ble det referert til et foredrag av Hjort om «jødespørsmålet». Hjort refererte til en mulig innvandring av 5000 jødiske flyktninger som en «invasjon av orientalere» og hevdet at det alltid hadde vært konflikter mellom jøder og ikke-jøder på grunn av deres tro, rase og folk. Han beskrev «den jødiske raselov» som strengere enn de tyske Nürnberglovene. Hjort begrunnet sin påstand om at jødene ikke passet inn i Norge på grunn av at de «jobbet internasjonalt». Det måtte forhindres at det oppsto et jødespørsmål i Norge. Hjort hevdet

²³² *Fritt Folk* 31.mars 1936, «Er Norge et fritt land»

²³³ *Nasjonal Samling* 5.mars 1936. «Hvem har rasehat?»

viktigheten av «vern om folkeætten og understreket at hver stamme måtte arbeide for seg selv fremfor å bastardisere seg. En planmessig politikk for vern av «stammen» skulle gjøre slik at det ikke fantes beite for «semitter» i landet og man kunne unngå spørsmål om invasjon. Hjort avsluttet med uttalelsen «Vårt utvalgte folk er det norske og det hellige landet vårt er Norge».²³⁴

Hjorts utrykte som vi har sett en rekke kjente konspirasjoner og forestillinger om jøder. Kort oppsummert gir han sterkt uttrykk for et motsetningsforhold mellom «den nordiske rase» og jødene, som han beskriver som et orientalsk nomadefolk. De rotløse jødene står i motsetning til den nordiske rasen som er bofast og er sterkt bundet til gården og jorden. Dette antyder at Hjort understreker «blod og jord» tanken som vi finner i den tyske raselæren. Jødene forfektet ifølge Hjort nedbrytende ideer som kommunisme, internasjonalisme, psykoanalyse og seksualforskning som var skadelig for samfunnet. Han mente det eksisterte et hykleri blant jødene som angivelig selv sto for et sterkt rasehat og hadde raselover som var strengere enn Nürnberglovene, men som selv klaget når den «nordiske rasen» forsøkte å bevare sitt folk. Vern om folkeætten skulle ifølge Hjort bidra til å hindre denne jødiske innflytelsen.

Vidkun Quisling uttalte seg også i denne perioden antisemittisk. En av de fremste ideene han uttrykte var ideen om en «jødisk verdensrepublikk». Allerede i 1935 hadde Quisling uttalt seg antisemittisk. Han hadde både omtalt en tvekamp mellom «det nordiske» og «det jødiske prinsipp», samt snakket om en jødisk verdensrepublikk. I 1936 holdt Quisling en lang tale der han ytret et ønske å samle nordiske nasjoner til et såkalt «Nordisk fredssamband», naturligvis var det nasjoner som besto av den nordiske rasen. Disse nasjonene var nordmenn, svensker, dansker, islendinger, færøyinger, briter, tyskere, nederlendere og flamlendere. Det kom klart frem at det fredssambandet skulle fungere som en beskyttelse mot Stalins «bolsjevisering» og hadde som mål å ødelegge nasjonale krefter og «tenne revolusjonens brand». Revolusjonsarbeidet var ifølge Quisling styrt av mørke krefter som ønsket å tvinge verden i retning en «universalrepublikk» under jødisk diktatur. Quisling mente at marxismen og internasjonalismen var jødiske nasjonalisme og imperialisme. Han hevdet at sivilisasjonen som den nordiske rase hadde skapt og båret var truet av kulturødeleggende bevegelser styrt av artsfremmede folk. Den jødiske verdensrepublikk skulle ifølge Quisling føre til at folkenes indre samhold skulle bli bytte for folk som levde spredt over hele jorden som parasitter.²³⁵ Quislings uttalelse understreker en kontinuitet i tanken om den nordiske rasen som en kulturskaper vi har sett siden *Russland og vi*. Han gir også klart uttrykk for en systemisk konspirasjonsteori om jøder som arbeider for verdensherredømme.

²³⁴ *Fritt Folk* 8.mai 1936 «Vi må forhindre at vi får noe jødespørsmål i Norge»

²³⁵ *Fritt Folk* 29.juni 1936. «Et nordisk verdenssamband».

5.2.1 «Jødeinvasjonen»

En sak som fikk stor oppmerksomhet i NS-pressen i 1936 var spørsmålet om Norge skulle gi asyl til 5000 jødiske flyktninger. Saken ble omtalt mye i NS-pressen og en eventuell innvandring av 5000 jøder til Norge ble sett på som en trussel, og førte til stort engasjement mot den jødiske innvandringen. Denne mulige innvandringen ble karakterisert som en «invasjon» i NS-pressen. Fritt folk skrev i april 1936 en protest mot forslaget. Arbeiderbladet ble anklaget for å drive agitasjon for at Norge skulle ta imot et visst antall jødiske flyktninger fra Tyskland. Protesten ble begrunnet med uttalelsen: «Ingen som har det minste kjennskap til jødiske mentalitet og smartness vil være i tvil om at en slik strøm av jøder vil gjøre minst likeså mange nordmenn eksistensløse». Dette var en referanse til arbeidsløshet som måtte komme om 5000 jøder ble sluppet inn. Et annet argument som ble benyttet var at marxistenes omsorg for jødiske politiske flyktninger viste en tydelig sammenheng mellom jødene og marxismen. NS foreslo at disse jødene burde heller emigrere til Sovjetunionen, siden Sovjetstaten allerede var styrt av jøder og var styrt av «jødiske diktatorer» som styrte over en sjettedel av verden. I en artikkel 7.mai ble det hevdet at «NS arbeidsløses forening» hadde sendt en protest til Stortinget mot at «en sådan invasjon av jøder» skulle finne sted. Det ble hevdet at en slik invasjon ytterligere ville øke arbeidsledigheten.²³⁶ Johan Scharffenberg ble i forhold til denne saken et hatobjekt i NS-pressen. En av anklagene var at Scharffenberg agiterte for raseblanding. 25.juli ble Scharffenberg anklaget for å agitere for «blodsblending med jøder, hottentotter og buskmenn».²³⁷

5.2.2 Ytterligere radikaliserings av «jødospørsmålet»?

I forrige kapittel så vi at det ble en stadige krassere retorikk mot jøder, og antisemittismen fikk en sentral rolle i partiet i 1935 enn tidligere, selv om det er sterke indikasjoner på at partiet i utgangspunktet hadde sterke antisemittiske undertoner. I 1936 ser vi at omtalen av jødene i NS-pressen er svært krass og bærer sterke preg av stereotypiske og konspiratoriske forestillinger om jøder som en motsetning til den nordiske rasen, et folk som holder sin egen «rase» ren, men ønsker å nekte andre dette, som revolusjonærer og kulturnedbrytende aktører. Hvilke faktorer bidro eventuelt til å radikaliserer synet på jødene innen partiet?

Kjetil Braut Simonsen mener det er flere grunner til at antisemittismen fikk en sterkere posisjon i denne perioden. En av dem er en økende kontakt med regimet i Tyskland, ideologisk og politisk. Det skjedde også en utvikling innen partiet som bidro til økt antisemittisme.²³⁸

²³⁶ *Fritt Folk* 7.mai 1936, «Protestmøtet i aften mot jødeinvasjonen»

²³⁷ *Fritt Folk* 25.juli 1936, «Arbeiderbladet undervurderer sine lesere»

²³⁸ Simonsen & Sørensen 2020 s. 30

Historikeren Ivo de Figueiredo tar utgangspunkt i partiets marginalisering etter det elendige valgresultatet i 1936. Figueiredo mener at årsaken til den ideologiske utviklingen er å finne mellom stortingsvalget i 1936 og kommunevalget i 1937. Dette kuttet båndet til det tradisjonelle partisystemet og det politiske liv, som førte til at NS ble en relativt homogen gruppe som kunne kritisere samfunnet uten å ta ansvar for sine uttalelser. Tidligere måtte NS ta hensyn til fraksjoner innen partiet, andre partier og velgere. Etter disse hendelsene var NS redusert til en liten sekt som besto av Vidkun Quislings nærmeste krets. I løpet av 1937 forlot også Johan B. Hjort partiet. Figueiredo beskriver utviklingen som en omlegging fra masseparti til en revolusjonær eliteformasjon, en omlegging som førte til en «totalisering» og «polarisering». Nasjonal Samlings fiendebilde fikk et mer totalt preg som var preget av antisemittisme, antimarxisme og antiliberalisme. Disse elementene ble ansett som trusler mot Europas eksistens. Partiets forfektet et apokalyptisk og deterministisk historiesyn der man så for seg et sammenstøt mellom det gamle og det nye system. På den ene siden sto «jødebolsjevismen» og de borgerlige demokratier, på den andre siden sto «nasjonale bevegelser» som skulle etablere en ny samfunnsform i Europa.²³⁹ Braut Simonsen tar utgangspunkt i Figueiredos analyse av denne utvikling når han hevder Antisemittismen kom enda sterke til uttrykk fra 1937.²⁴⁰ Terje Emberland skriver at partiet ble redusert til en lite politisk sekt førte til at de gjenværende medlemmer henfalt til «konspirasjonsparanoiske» forestillinger for å redde sitt selvbilde. Forklaringen på partiets mislykkethet kunne vel ikke skyldes NS sin politikk? Det måtte dermed være på grunn av en jødisk sammensvergelse som hadde forårsaket partiets nederlag. Denne alternative forklaringen på partiets nederlag, samt antisemittiske aktører i NS, som forfektet et antisemittisk verdensbilde må dermed ha vært en sentral faktor i radikaliseringsprosessen av partiets antisemittisme.²⁴¹

Det er nødvendig med en videre utdypelse av hva Nasjonal Samlings fiendebilde innebærer. Figueiredo betegner Nasjonal Samlings fiendebilde som et «trehodet uhyre». De tre hodene er marxisme, liberalisme og jødedom som er tilknyttet «materialismen» som utgjør kroppen. Materialismen representerte egoisme, prioritering av særinteresser fremfor fellesskapet. NS anså seg selv som motpolen til materialismen, og hevdet de representerte et idealistisk livssyn. Ivo de Figueiredo skriver at liberalismen og marxismen ble fremstilt som jødiske ideologier og som ledd i en verdensomspennende jødisk konspirasjon.²⁴² Den muligens

²³⁹ Brevig & Figueiredo 2002 s.127-128

²⁴⁰ Sørensen & Simonsen 2020 s.30

²⁴¹ Emberland 2009 s.416. I Eriksen, Harket & Lorenz

²⁴² Brevig & Figueiredo 2002 s.130-138

mest uttalte og aggressive antisemitten i Nasjonal Samling i denne perioden var Halldis Neegaard Østbye, som Dag Bruknapp beskriver som den aktøren innen partiet som bidro mest til å gjøre NS til en rasistisk organisasjon.²⁴³ I 1938 utgav hun boken *Jødeproblemet og det løstning*. Denne boken gir et bilde av et altomfattende antisemittisk verdenbilde som er både rasebiologisk orientert og som er betinget av et bilde av en stor altomfattende jødisk sammensvergelse. De fleste av forestillingene om jødene vi har sett i partipressen og i uttalelser fra ledende medlemmer finnes igjen i dette grovt antisemittiske verket.

I rasebiologisk forstand hevdet Østbye at jødene ikke var noen egentlig rase. Jødene sto biologisk i særklasse. De hadde ifølge Østbye vært gjenstand for sterk blanding mellom forskjellige «orientalske, forasiatiske og vestiske» folkegrupper som var blandet med «negre» og «hamitter», og de har også et «svakt nordisk islett». Denne bastardiseringsprosessen ble derimot stanset av profeten Esra omkring 500 år f.kr. Denne forestillingen samsvarer med de rasebiologiske betraktningene til Günther om jødene som vist til i kapittel 2.²⁴⁴ Østbye hevdet at «jødespørsmålet» ikke bare er et religiøst problem. Det var et spørsmål om blod og rase. En jøde var fortsatt en jøde om han konverterte til kristendommen. Løsningene på jødespørsmålet ble drøftet i en rasebiologisk kontekst. Østbye anså emanispasjon som utelukket på grunn av hun mente det prinsipielt var galt at folk av fremmed rase og mentalitet skulle likestilles med landet egne innbyggere. Hun avviste assimilasjon av jøder på grunnlag at den moderne rasehygiene hadde bevist hvor farlig blanding mellom artsfremmede raser. Raseblanding var ifølge Østbye en stor ulykke for alle «raser». Et fredelig samarbeid med jøder kunne heller ikke tenkes, da jødedommen fant det fortjenestefullt å bedra folk som ikke var av ens stamme. Forslaget om dissimilasjon som løsning på «jødeproblemet» begrunnet hun rasebiologisk. Det var nødvendig med lover mot ekteskap mellom nordmenn og jøder, et forbud mot jødisk innvandring fra alle raser som den «moderne biologi» kunne bevise var skadelige for folkeætten om blanding skulle oppstå, artsfremmede folk kunne heller ikke tillates å bli norske borgere og embetsmenn. Dette måtte gjennomføres konsekvent så nordmenn kunne bevares fra nasjonal utslettelse. Det måtte også opprettes et eget jødisk hjemland som kunne romme alle verdens jøder. Palestina var uaktuelt på grunn av begrenset landsområde. Østbye mente Ny Guinea, Madagaskar, Kypros eller Birobidsjan passet bedre.²⁴⁵

Kampen mellom det nordiske og det jødiske ble fremstilt som en kamp mellom to livsanskuelser. Den nordiske representerte en idealistisk verdensanskuelse og den jødiske

²⁴³ Bruknapp 1972 s.59

²⁴⁴ Østbye 1938 s.10

²⁴⁵ Østbye 1938 s.95-100

representerte en materialistisk verdensanskuelse. Østbye satte disse to opp som klare motsetninger. Hun hevdet at den jødiske livsanskuelsen var det den som hadde penger og makt som styrer, i motsetning til den nordiske verdensanskuelsen la vekt på «nordiske retts- og æresbegreper som ærlighet, moralsk mot, idealisme, offervilje, hederlighet, ansvarsfølelse, fedrelandskjærlighet, forsvarsvilje og selvdisciplin. Den jødiske «mammondyrkelsen» var ifølge Østbye helt fremmed for det nordiske folk. Bolsjevismen ble beskrevet som en sjelstilstand som hadde til hensikt en forberede befolkningen for bolsjevismen. Skulle bolsjevismen lykkes i nordiske land ville disse land gå til grunne. Dette kunne forebygges ved å erstatte materialismen, med idealismen. Folkefellesskapet skulle erstatte denne «falske lære». Det norske folk måtte ta et oppgjør med marxismen eller å lide samme skjebne som andre land.²⁴⁶ Hun avsluttet boken med følgende uttalelse:

«Vi har verdens vakreste land, vi har noe av det beste menneskemateriale i verden, vårt folk tilhører verdens høieststående kulturskapende rase. Og så skulde vi ikke lenger være villige til å kjempe for vår nasjonale eksistens -og til og med forsvare oss mot den internasjonale sammensvergelse, som har til må og gjøre alle frie nordmenn til slaver for orientalske despoter?»²⁴⁷

Den mest ekstreme uttalelsen i boken er Østbyes påstand om at Adolf Hitlers maktovertakelse i praksis reddet tusener av jøder og hindret pogromer og voldelige utskielser mot jødene som følge av raseri mot jødene på grunn av deres undergravende virksomhet. Hun konkluderte med å hevde at «Antisemittisme er ikke rasehat, med Selvforsvar».²⁴⁸

Vi så i forrige kapittel at antisemittiske konspirasjonsforestillinger ble en integrert del av partiets ideologi allerede i 1935 og kom allerede til uttrykk i 1934. I denne perioden ble disse uttalelsene og forestillingene enda mer systematiske og kom hyppigere til uttrykk i 1936 enn tidligere. I 1937 etter partiet var blitt en marginal faktor i norsk politikk og i praksis ble en liten sekt av lojalister, ble denne antisemittismen enda mer styrket. I 1938 kom Østbyes antisemittiske bok ut, som ga uttrykk for alle de konspiratoriske forestillingene vi har sett om jødisk pengemakt, og deres skjulte innflytelse i internasjonal politikk. I boken hevdet Østbye en rasebiologisk antisemittisme, en systemisk konspirasjonsteori som omfatter det «trehodede uhyret» som Figueiredo viser til i denne perioden og en ide om en kamp mellom to motstridende livsanskuelser sammensatt til et altomfattende antisemittisk verdensbilde. Om vi går ut fra at

²⁴⁶ Østbye 1938 s.106-112

²⁴⁷ Østbye 1938 s.112

²⁴⁸ Østbye 1938 s.90-91

Østbyes antisemittiske verdensbilde er representativt for NS som parti tyder dette på at partiet gikk gjennom en sterk radikalisering i synet på jøder, i forhold til i 1935.

Kan Østbyes antisemittiske verdensbilde ses på som representativt for NS? Det er naturligvis umulig å avgjøre hva hvert enkelt medlem mente om Østbyes antisemittisme, derfor vil jeg se dette i forhold til tidligere uttalelser fra ledende aktører og i NS-pressen. Det rasebiologiske synet som Østbye beskriver, kom i stor grad til uttrykk i Hjorts uttalelser og foredrag som jeg har vist til i 1936 om jødene som «orientalere» og som en motsetning til den nordiske rasen. Den jødiske verdensrepublikken som Vidkun Quisling omtalte kommer også til uttrykk. Ideer som NS anså som skadelig og som en del av et materialistisk verdenssyn ble også tilegnet jødene. Det «trehodede uhyret», marxismen, jødedommen og liberalisme» som utgjorde den materialistiske verdensanskuelsen sto i motsetning til den idealistiske nordiske livsanskuelsen. Jødene ble også fremstilt som et rasebevisst folk som ikke blandet seg med andre, men som samtidig kritiserte andre som ville bevare sin «rase», i likhet med Hjorts uttalelser i 1936. Derfor kan det argumenteres for at Østbyes bok er en mer sammenfattet fremstilling av alle forestillingene om jødene som tidligere har kommet til uttrykk, og som dermed blir satt sammen til et omfattende verdensbilde.²⁴⁹ Jeg har ikke hatt tilgang til nok kilder til å gi et konkret svar på hvor representativt Østbye var for NS. Men ut fra tidligere forskning er det rimelig å anta at Østbye hadde en betydelig innflytelse innen partiet. Hun hadde en sentral rolle innen Nasjonal Samlings propaganda. Hun avløste Walter Fürst som propagandsjef i partiet i 1935.²⁵⁰ I tillegg ble hun i praksis redaktør for *Fritt Folk* i 1937 og var en nær medarbeider til Vidkun Quisling i denne perioden.²⁵¹ Det er derfor sannsynlig at Østbyes innflytelse på antisemittismen i partiet var betydelig. Jeg vil også påstå at i lys av det vi har sett fra partiet i denne perioden, er nok Østbyes bok en relativt god representasjon av den antisemittiske raseideologien i 1938.

5.3 Syn på andre «raser»

5.3.1 Samer og kvener

I 1936 ble samene og kvenene omtalt i *Fritt Folk* i forhold til rasespørsmål. En artikkel fra mai 1936 som omtalte opprettelsen av samisk ungdomsskole i Nord-Norge, ble samene beskrevet som et folk som ikke danner noen enhet, men allikevel en egen rase som har sitt eget språk, eget eiendommelige levesett. Den samiske ungdomsskolen skulle bidra til å la samene dyrke sin egen utvikling så langt dette faller innenfor samfunnets ramme. Samene måtte få utvikle og

²⁴⁹ Nasjonal Samling 5.mars 1936. *Fritt Folk* 8.mai 1936. *Fritt Folk* 29.juni 1936. Østbye 1938

²⁵⁰ Bruknapp 1976 s.23.

²⁵¹ Brevig & Figueiredo 2002 s.161

dyrke sin egenart så langt dette lot seg gjøre innenfor «vårt statsapparat».²⁵² 18.juni skrev major Peter Th.Viken en artikkel med navnet «Rase- og grenseproblemer i Nord-Norge». Viken hevdet at det ikke fantes et grenseproblem i Norge, men at det like gjerne kunne oppstå på et senere tidspunkt hvis man ikke var fremsynt. Han skrev at flere tusen kvadratkilometer av norsk land lå slik til at det har lettere samband med Finland enn med resten av Norge. Ut av en befolkning på 150 000 innbygger, utgjorde 40 000 samer, finner og personer av blandet opphav. Han hevdet at byene besto av 23 000 for det meste av «ren norsk rase». Kvenen ble betegnet som den sterkeste og seigeste typen, også rasemessig sett. Det ble hevdet at kvenen hadde vanskelig for å feste rot i fremmed jord selv om hans nærmeste forfedre hadde norsk borgerskap. Det ble også redegjort for planer i enkelte kretser i Finland om et Stor-Finland som skulle omfatte deler av Norge. Major Viken spekulerte i hvilken lojalitet kvenen ville ha i tilfelle en finsk besettelse i nordlige områder. Artikkelen var en bokanmeldelse av Arthur Ratches *Finsk fare for Finnmark*.²⁵³ Disse viser ingen antydninger til fiendtlig holdninger til samer.

5.3.2 Tatere/romfolk og andre «raser»

Som Bruknaapp viser til ble raseblandingens farer omtalt i NS-avisene *NS-ungdommen*, *Hedemark Fylkesavis* og *Vår Kamp*. Artikkelen slo fast at raseblanding mellom nordmenn og sigøynere var skadelig for den nordiske rasen. Rasespørsmålet ble betegnet som det viktigste spørsmålet i menneskets liv. Det ble hevdet at Sigøynere var i «moralsk og sædelig henseende» på «dyrestadiet». Dette ble ansett som et faktum som skolebarn ikke ble opplyst om da de ble oppdratt til å tro at alle raser var like verdifulle. Blandingsekteskap mellom nordmenn og fremmede raser ble forklart ut fra uvitenhet om raseblandingens farer. Hvilke grupper var så disse laverestående raser? Sigøyner, polakker, grekere, kinesere, «negre» og naturligvis jøder ble beskrevet som mindreverdige raseelementer. Medlemmer av den nordiske rasen måtte dermed unngå raseblanding med disse. Disse avisene henviste til Jon Alfred Mjøens uttalelser om at Sigøynere var en meget raseblandet gruppe som hadde alle kjennetegn på bastarden. Mjøen hadde hevdet at disse fylte opp fengsler og asyler.²⁵⁴ Koblingen til kriminalitet viser også likhetstrekk med Johan Scharffenbergs analyse av «omstreiferondet».

5.4 Økende interesse for raseforskning og rasehygiene

Artikkelen i 1936 viser en økende interesse for rasehygiene og raseforskning. Dette kommer klart frem i NS som hyppig omtaler rasehygiene i 1936. Den amerikanske eugenikeren Henry Fairfield Osborn ble 27.mai 1936 hyllet for sin innsats for rasehygiene. Den rasehygieniske

²⁵² *Fritt Folk* 12. Mai 1936. «Skolen for den samiske ungdom»

²⁵³ *Fritt Folk* 18.juni 1936. «Rase- og grenseproblemer i Nord Norge»

²⁵⁴ Bruknaapp 1972. s.85-86

bevegelsen ble hevdet å ha utviklet seg fra en beskjeden bevegelse til en bevegelse av verdensdimensjoner. Osborn ble hyllet som en av rasehygienens pionerer som en stor vitenskapsmann. Vacher de Lapouge, Jon Alfred Mjøen og Leonard Darwin ble også hyllet i artikkelen som refererte til en uttalelse fra Osborn om at Norge tok ledelsen innen rasehygien. Videre ble Osborn betegnet som en «nobel og rakrygget» mann. Det ble også lagt vekt på at Osborns slekt stammet fra Norge.²⁵⁵ Lapouge ble igjen hyllet i en artikkel for sin innsats for rasehygien. I artikkelen ble det påstått at ingen bevegelse hadde møtt like stor motstand som eugenikken, som ble beskyldt for å være uvitenskapelig, en ødeleggelse av personlig frihet og et utidig inngrep i naturens orden. På grunn av dette hadde eugenikere blitt hindret i sine reformer. Lapouge ble videre beskrevet som en mann som jobbet for sine landsmenn om de farene ved avfolkningen, differensielle fødselstall, industrialisering og landeflukten, samt bondebefolkningens desimering og innvandring av fremmed blod. Lapouges verker ble avslutningsvis omtalt som noe som gikk imot liberale ideer, som beskyttet de «udugelige» på bekostning av høyt begavede. Som vi tidligere har sett er en sentral ide innen rasehygien.²⁵⁶

Disse artiklene viser at det innen Nasjonal Samling var en sterk interesse for amerikanske og franske eugenikere som hadde vært aktive innen den internasjonale bevegelsen for eugenikk. Det ble også viet oppmerksomhet til steriliseringslovgivningen i Norge. Steriliseringsloven ble hyllet, men likevel kritisert for å ikke være streng nok. Det ble hevdet at Norge var på vei til å innta en ledende stilling i forhold til den «moderne rasehygiene». Loven ble beskrevet som «den nye lov om rasehygiene» som til slutt ble vedtatt av stortinget. Likevel ble det lagt vekt på at den hadde store mangler på grunn av at frivillighet skulle utgjøre grunnlaget for sterilisering. Fritt Folk mente at en mer systematisk tvangssterilisering måtte til. Mer gunstig var steriliseringslovene i California, samt steriliseringslovgivning i Tyskland og Italia, der store antall individer ble tvangssterilisert. Tvangssterilisering ble rettferdiggjort slik:

«Man forferdes over noe så barbarisk som tvangssterilisasjon. Man må imidlertid være klar over at man i de fleste tilfeller har å gjøre med defekte og kriminelle mennesker, som må ansees å være uten ansvarsfølelse over sitt avkom og samfundet. Dernest er det mere barbarisk å fortsette med å tillate at der settes inn i verden individer, som allerede fra fødselen av på grunn av dårlig arv er forutbestemt til et ulykkelig liv»²⁵⁷

²⁵⁵ *Fritt Folk* 27.mai 1936. «Norge tar ledelsen i verdens rasehygiene»

²⁵⁶ *Fritt Folk* 29.mai 1936. «En forkjemper for rasehygien».

²⁵⁷ *Fritt Folk* 22.juni 1936. «Rasehygien».

Artikkelen ble avsluttet ved at det med påstanden om at en effektiv steriliseringspolitikk ville føre til at fengsler og asylter sto praktisk talt tomme om 50-60 år.²⁵⁸

Norsk raseforskning ble også hyllet i NS-pressen. Et referat av et foredrag av Jon Alfred Mjøen på en kongress for nasjonalister ble publisert 10. August 1936. I Foredraget uttalte Mjøen at «verdifulle» og «verdiløse» mennesker ikke opptrådte som tilfeldigheter uten organisk sammenheng. I familier som vesentlig besto av «åndssvake, forbryterske, livsudyktige individer» som disse elementene oppsto. Det var også familier der kunstneriske evner, administrativ dyktighet og politisk begavelse var fremherskende. Ifølge Mjøen var det alltid biologiske årsaker til at mindreverdige individer oppsto i en god stamme. Her kan vi altså se at Mjøen hevder det som var vanlig blant de eugenikerne som hadde et rasebiologisk standpunkt. Det var avgjørende at folkets åndelige og legemlige nivå kunne formere seg sterkere enn de dårligere. Han mente «morone, åndssvake og vanartede» ble samlet i offentlige anstalter og deretter sluppet ut så de kunne spre sine dårlige arvestoffer i gode slekter. Avtakende fruktbarhet som resultat av kvinnens frigjøring og flukt fra hjemmet, samt industrialisering og landsflukt, store folkeforskyvninger og derav raseblanding og en falsk lære om likhet. Mjøen hevdet at steriliseringslovene som var innført i USA og flere europeiske land et viktig skritt mot et rasehygienisk reformarbeid og redegjorde for rasetyper han hadde observert på sine reiser. Mjøens foredrag ble omtalt som noe som ga et levende inntrykk av biologisk kontroll med innvandringen ville være i det nordiske folks interesse, som hadde alt å tape på «blodsblending».²⁵⁹ I Samme nummer ble det henvist til en kongress i Haag for «International federation of eugenic organisation». På kongressen ble det diskutert at «den nye stat» måtte skjerpes på biologisk grunnlag. Viktigheten av arvelære, slektsdyrkelse og livskunnskap ble understreket som noe som måtte inn i undervisningen. Mjøens kjente uttalelse «Vi må skjelne mellom retten til å leve og retten til å gi liv» ble brukt for å oppsummere hva den «biologiske stat» innebar.²⁶⁰

Tyske raseforskere og rasehygienien i Tyskland fikk også betydelig oppmerksomhet i 1936. Johan B. Hjort uttalte seg om rasehygienien i september 1936. Denne artikkelen var en omtale av det tyske tidsskriftet «rasse» som ble utgitt av tyske raseforskere, deriblant Hans F.K Günther. Hjort omtalte tidsskriftet som noe som inneholdt verdifulle artikler og bilder om raseproblemer og «den nordiske rase», som han anbefalte alle NS-folk å lese. Arbo, Andreas M. Hansen og Halfdan Bryn ble også hyllet for sitt bidrag til raseforskning. Hjort mente likevel

²⁵⁸ Fritt Folk 22.juni 1936. «Rasehygienien».

²⁵⁹ *Fritt Folk* 10.August 1936. «Den nye stat på biologisk grunnlag»

²⁶⁰ *Fritt Folk* 10.August 1936 «Rasehygiene et middel til fred»

at det norske folk var sløvt i forhold til raseforskning. Det norske folk nektet å innse eksistensen av raser og arvelige forskjeller blant nordmenn, følte de medlidenhet med de «mindreverdige» til den grad at man ville senke seg til deres nivå. Hjort understreket viktigheten av å verne sine gode raseelementer, også av hensyn til mindre gode, da de mindre gode opprettholder de mindre gode. Han plasserte dette i et religiøst perspektiv der han hevdet skaperen hadde skapt mennesker forskjellig etter en plan. Det var derfor en handling mot skaperverket å nekte å innse at forskjeller eksisterte. Forskjellene måtte man heller handle i overenstemmelse med.²⁶¹

Günthers tanker om den nordiske/germanske rase ble omtalt med stor interesse. I april 1936 ble en av Günthers bøker omtalt. I Boken forsøkte Günther å kartlegge om germanernes fromhet var «beskaffen» før innføringen av kristendommen. Günther hadde studert forskjellig «indogermanske» stammers livsanskuelse med utgangspunkt i deres diktning og religiøse liv.

Han skilte mellom det som var nordisk og indogermanernes religiøsitet, og det som han mente stammet fra middelhavslandene og Indias urbefolkning. Han mente å kunne påvise typisk norsk fromhet i tiden fra Homer til Pindaros. Günthers bok ble omtalt som interessant, velskrevet og innholdsrik.²⁶²

Günthers teorier om germanernes opphav og den nordiske rase ble også omtalt i samme nummer av *Fritt Folk*. Günther mente at germanerne var opprinnelig en langskallet rase som hadde oppstått ved en sammensmelting av den nordiske og den dalisk/fæliske rase som begge hadde en høy kultur ved begynnelsen av bronsealderen. Artikkelen hevdet at språkvitenskap regnet germanerne som en mer omfattende folkegruppe som ble kalt «indogermanere». Ifølge Günther hadde alle indogermanske stammer vært nordiske bønder, eller «adelsbønder». Han mente at hypotesen om at germanerne var nomader, var feilaktig. Grunnlaget for høykulturen var bonden, og nomader hadde ikke skapt noen høykultur. Günther trodde at oldtidens egyptere, grekere, persere og romere alltid være bosatte folk som var «nordiske kulturbærere». Nordiske bønder hadde også lagt grunnlaget for Asias høykultur. Günther anså også odelsbondens egenart var grunnlaget for det germanske folkestyret av frie og likestilte. Ifølge Günther var bondebefolkningen i enkelte deler av Norge og Sverige de reneste eksemplene på den nordiske rasen. Günther bok ble varmt anbefalt.²⁶³

Også den tyske raseforskeren Karl Astel ble omtalt med interesse i september 1936. *Fritt Folk* beskrev rasebiologien som en av de nyeste vitenskaper som har måtte føre en bitter kamp, men hadde fått gjennomslag i USA, Tyskland og Italia, der det ble beskrevet som en

²⁶¹ *Fritt Folk* 9.september 1936. «Rase»

²⁶² *Fritt Folk* 14.april 1936. «Nordisk Fromhet»

²⁶³ *Fritt Folk* 14.april 1936. «Germanernes herkomst»

dominerende politisk faktor. Videre ble rasebiologi og rasehygiene i Thüringen i Tyskland omtalt. Dette ble beskrevet som et «enestående opplysningsarbeide». Astel ble beskrevet som sjelen i dette arbeidet og sammen med andre vitenskapsmenn hadde han utgitt en bok som Fritt Folk anbefalte til alle med forståelse for rasens betydning og «blodblandingens» farer.²⁶⁴ 24.September ble et referat av et foredrag Astel holdt under et Norgesbesøk publisert i Fritt Folk. Under foredraget hadde Astel, takke Jon Alfred Mjøen og professor Klaus Hansen for å ha gjort reisen mulig. Her ga Astel uttrykk for sine rasehygieniske synspunkter. Astel mente at den germanske rasens beste egenskaper ble trampet på og omtalte hvordan fødselsraten sank i «germanske land». Han mente årsaken var moralen, en materialistisk livsinnstilling og ukultur, samt en materialistisk livsinnstilling og ukultur. Han beskrev den nordiske rasen som en tidligere sterk rase som formerte seg hurtig, men som hadde gått tilbake. Mongoler ble beskrevet som en mindre god rase, som sammen med andre mindre gode raser formerte seg hurtig. Astel hevdet deretter at nordiske land hadde de mest intelligente og rasemessig best utstyrte menneskene, men disse fikk for få barn i forhold til de med dårlig arvemateriell som fikk barn i store mengder. Han hevdet videre at Norge var et av de rasemessige best utstyrte land og nordmenn som de rasemessig flotteste han hadde sett med tanke på legemlig og åndelig henseende. Ifølge Astel måtte den synkende fødselsraten reverseres innen 10 til 15 år om rasen skulle overleve. Om den nordiske rasen skulle forsvinne mente han ville være en ulykke, da mindre gode raser ville overta områder der den nordiske rasen dominerte. Astel mente det hadde blitt større bevissthet rundt disse farene etter Adolf Hitlers maktovertakelse. Hitlers maktovertakelse hadde dermed gått inn for en gjenreisning av rasen ved å innføre en steriliseringslov som ville hindre formeringen av «arvelig belastede», samt Nürnberglovene som skulle hindre raseblanding. Han avsluttet sitt foredrag med å oppfordre tilhørerne til å delta i arbeide for å gjenreise den nordiske rasen, slike at den beste menneskerasen ikke skulle utslettes. Fritt Folk hyllet Astel for sitt foredrag.²⁶⁵

Som vi har sett ble raseforskning og rasehygiene omtalt med stor interesse i NS-pressen i 1936. Denne interessen omfattet raseforskere både i Norge og internasjonalt. Amerikanske raseforskere, samt den franske raseforskeren Lapouge ble trukket frem som vitenskapsmenn som hadde gjort store bidrag til raseforskningen. Videre har vi sett at de norske raseforskerne Carl Arbo, Andreas M. Hansen og Halfdan Bryn ble omtalt som pionerer innen raseforskningen. Blant raseforskere og eugenikere i Norge ble særlig Jon Alfred Mjøens arbeid godt mottatt og ser ut til å ha blitt ansett som svært relevant i forhold til rasehygiene. Videre

²⁶⁴ Fritt Folk 21.september 1936. «Professor Karl Astels verk om de rasehygieniske kurser i Thüringen»

²⁶⁵ Fritt Folk 24.september 1936. «Den nordiske rases skjebnetime».

har vi sett at Fritt Folk også ga tyske raseforskere betydelig oppmerksomhet. Interessen for arbeidet til Hans Günther og Karl Astel kan tyde på Nasjonal Samling på dette tidspunktet orienterte seg mer i retning raseforskningen og rasehygiene i det nasjonalsosialistiske Tyskland. Den norske steriliseringsloven ble hyllet som et fremskritt, men ble sett på som utilstrekkelig. Som vi har sett ønsket Nasjonal Samling en lov som ville åpne for en tvangssterilisering av «arvelig belastede» for å forsikre seg om at disse ikke skulle formere seg videre. Jeg vil likevel være forsiktig med å konkludere med at den tyske innflytelsen skyldes en politisk orientering i retning Tyskland, som jeg ikke har konkret grunnlag for å hevde. Derimot vil jeg antyde en mulighet for at dette er en naturlig utvikling som følge av deres økende interesse for Mjøen og de raseorienterte eugenikerne. På dette tidspunktet er uansett raseforskningen begynt å utdateres blant såkalte «reformeukenikere». Ingenting tyder på interesse for disse i NS-pressen eller andre publikasjoner. De har tatt et heller konsekvent standpunkt i rasebiologisk retning som man i denne perioden finner dominerende i Tyskland. Det er derfor mulig at en idemessig oppslutning rundt dette miljøet av forskere bidrar til en videre utvikling i rasebiologisk retning. Min subjektive oppfatning er dermed at dette må ses på som en idemessig orientering, men ikke en direkte politisk orientering mot den tyske nasjonalsosialismen.

5.5 Oppsummering

I perioden 1935 og frem mot 1937 ble partiet som følge av interne stridigheter mellom Quisling og Hjort, og dårlige valgresultater ytterligere splittet. Resultatet av splittelsene førte til at Hjort forlot partiet i 1937, og partiet ble redusert til en liten sekt av lojale Quisling tilhengere.

Vi så i forrige kapittel at antisemittismen ble en sentral del av partiets ideologi i løpet av 1935. I denne perioden uttalte Johan B. Hjort og Vidkun Quisling seg enda mer aggressivt om og jødespørsmålet og presenterte mulige løsninger. Flyktningsspørsmålet ser ut til å ha en sentral plass i denne problematikken. Det ble fremstilt som en jødisk invasjon som ville medføre arbeidsløshet for nordmenn, jødisk undergravningsvirksomhet og raseblanding. Uttalelser om jøder ble stadig mer preget av konspiratoriske forestillinger og stereotyper om jødene. Det foretrukne løsningen ser ut til å ha vært å utvise jødene fra Norge og nekte jøder tilgang til landet. Vidkun Quisling ønsket å etablere et nordisk samarbeid som innebar en sammenslutning av nasjoner befolket av den nordiske rase. Dette inkluderte Tyskland, Storbritannia, Nederland og de flamske områdene i Belgia og naturligvis de nordiske landene Norge, Danmark, Sverige og Island. Hensikten var å motarbeide internasjonal jødisk innflytelse og hindre at jødene opprettet en verdensrepublikk.

Antisemittismen i partiet ble ytterligere radikalisert etter 1937 som følge av partiets marginalisering og søken etter en syndebukk. Halldis Neegaard Østbyes bok fra 1938 viser et altomfattende antisemittisk verdenssyn som tar form av en rasebiologisk og konspiratorisk antisemittisme. Jødene som representerer en materialistisk verdensanskuelse, er en «motrase» til den nordiske rasen som representerer en idealistisk verdensanskuelse. Halldis Neegaard Østbye mente at dissimilasjon var den riktige måten å løse jødespørsmålet.

Artikler i NS-pressen viser at NS fra 1936 viste stadig større interesse for rasehygiene og raseforskning. Det kommer klart frem at det dreier seg om å bevare den nordiske rasen og unngå raseblanding, men også å unngå at «mindreverdige» formerer seg. Mindreverdige individer var i hovedsak funksjonshemmede og de med arvelige sykdommer. Det er en spesiell interesse for tysk rasehygiene og tysk raseforskning. Internasjonale raseforskere fra USA og Frankrike fikk også varm omtale. Blant norske raseforskere var Jon Alfred Mjøen den mest innflytelsesrike, men også Arbo, Hansen og Bryn ble hyllet for sitt arbeid innen raseforskningen. Dette viser klart at partiet fikk en stadig større inspirasjon og innflytelse fra tysk raselære, men også internasjonal og norsk raseforskning. NS pressen viste også interesse for andre «raser» enn bare den nordiske rasen og jødene. Samene og kvenene ble nevnt i flere artikler der de ble beskrevet som et raseproblem. Dette var i forhold til en bokanmeldelse som omtalte faren for at samer og kvener skulle mangle lojalitet til den norske staten om Finland skulle forsøke å innlemme nordlige deler i et Stor-Finland, som ble diskutert i enkelte finske kretser. Raseproblemet var dermed et spørsmål om lojalitet. Samene ble ansett som en egen rase som måtte få dyrke sin egenart så lenge det ikke stred mot norske interesser. Ingen løsning på dette raseproblemet ble foreslått, noe som tyder på at samene og kvenene ikke utgjorde et stort problem. Tatere og romfolk, samt afrikanere, grekere, polakker og kinesere måtte man unngå «raseblanding» med da disse utgjorde mindreverdige raser, som ville degenerere den nordiske rasen om de skulle blandes med den nordiske rasen. Denne holdningen understreker en kontinuitet av den nordisk orienterte eugeniske fløyen som hevdet raseblanding med fremmede folkeslag var skadelig og førte til degenerasjon.

6.Nasjonal Samling 1940-1945

Dette kapittelet skal undersøke synet på rasehygiene innen partiet under den tyske okkupasjonen av Norge. Først vil synet på jøder som gruppe og løsningen på det såkalte «jødespørsmålet» som NS ønsket belyses. Deretter vil kapittelet undersøke synet som raseteoretikere, leger og vitenskapsmenn innen NS forfektet. Hvordan rasebiologiske og eugeniske ble uttrykt innen de forskjellige delene av partiet som Hirden og Germanske SS Norge skal også bidra til med å belyse om det var en helhetlig konsensus innen partiet. Siden NS i denne perioden kommer i en viss maktposisjon er det også relevant å se på lovgivningen og de praktiske tiltakene som ble iverksatt for å løse «rasespørsmål». Sentrale arbeidsspørsmål i dette kapittelet er om partiet var samstemt i sitt syn på forskjellige folkegrupper og hvordan eugeniske tiltak skulle iverksettes, eller om det er noen forskjeller innen partiet. Finnes det en utvikling eller er de rasehygieniske ideene generelt sett like i hele perioden?

6.1 Antisemittisme

6.1.1 Antisemittisme som krigspropaganda

Antisemittismen i Nasjonal Samling fremstår i denne perioden først og fremst som krigspropaganda knyttet til den pågående verdenskrigen. Nasjonal Samlings forklaring på krigsutbruddet var at en jødisk konspirasjon hadde tvunget Tyskland til å gå til krig. Det ble hevdet i NS pressen at soldater som kjempet på alliert side i krigen i praksis kjempet for jødiske interesser. Et eksempel på dette er en artikkel i *Fritt Folk* da kampene i Norge fortsatt pågikk, der det ble hevdet at norske soldater som kjempet på alliert side i praksis kjempet for vestmaktene og jødedommen. Stortingspresident Carl J. Hambro og «marxistregjeringen» ble anklaget for å ha drevet agitasjon som gavnet vestmaktene og jødedommen og skadet deres egen nasjon. Det ble antydnet at Hambro var en feig hykler som hadde flyktet til Sverige, men fortsatte å mane til kamp. Hambro ble betegnet som en jøde som tørstet etter hevn over Tyskland. Tyskland ble ikke fremstilt som en erobrere, men som en beskytter av seg selv og Norge. Han ble videre kalt «jødenes advokat» og anklaget for å ha lagt til rette for en engelsk invasjon. Vestmaktens krigsinnsats i Norge ble også rasebiologisk vinklet. Det ble hevdet at de allierte styrker i stor grad besto av «negre», jøder, tsjekkere og polakker som utgjorde det «verste menneskelige bunnfall».²⁶⁶ Et andre poeng som ble gjort i denne artikkelen er trusselen om «degenerasjon» som følge av «raseblanding». Uttalelsen om «rasene» som utgjorde «invasjonsstyrken» kan tolkes som at det er en trussel at disse «mindreverdige rasene» skulle blande seg med norske kvinner. En annen tolkning kan være at NS fryktet dette fordi de ville

²⁶⁶ *Fritt Folk* 23.april 1940, «De norske soldatene slåss for vestmaktene og jødedommen».

anse det som en skam at det nordiske «herrefolk» ble underlagt «mindreverdige raser». Dag Bruknaapp viser også til denne forestillingen, der det beskrives som en «nasjonal skam» og «raseskjensel» om noe slikt skulle hende.²⁶⁷ Forestillingen om disse mindreverdige rasenes invasjon av Norge beskrives også som en uopprettelig ulykke i artikkel fra mai. Denne uttalelsen styrker inntrykket av at det ble referert til frykt for «raseblanding».²⁶⁸

I samme artikkel ble Hambro igjen fremstilt som en aktør om jobbet for jødernes interesser. Han ble tilegnet en uttalelse fra 1911 om jødene som et fremmed folk i Europa, og en egen nasjon som utgjorde en motsetning til germanerne. Hambro ble ikke fremstilt som en forræder, da han ikke ble ansett som å ha Norge som fedreland.²⁶⁹ Fritt Folk avfeide ideen om at den pågående storkrigen var en krig mellom demokrati og diktatur for småstaters frihet og rettigheter. Denne uttalelsen ble begrunnet først og fremst med det britiske imperiets kolonialisme og herredømme over andre nasjoner, men også mangel krigserklæring som følge av Sovjetunionens inntog i Polen.²⁷⁰ Det var derimot den jødiske kapitalismen som NS hevdet sto bak denne krigen. Videre ble det hevdet at folkene reiste seg mot den internasjonale sammensvergelsen. Tre stater hadde allerede reist seg mot denne trusselen. Grunnen til dette var at disse folkene ikke ønsket å være slaver for kapitalen. Det ble deretter hevdet at de totalitære statene hadde frigjort seg fra den «internasjonale jødedom», men jødene dominerte fortsatt de demokratiske statene.²⁷¹ Kort fortalt fremstilles nasjonalsosialismen og den italienske fascismen som et forsvar mot internasjonal jødedom og den jødiske kapitalismen. Europas demokratier er derimot underlagt jødernes herredømme.

Det ble videre utdypet i en artikkel 19.juni hvordan jødiske kapitalister sto bak krigen i Europa. De stereotypiske konspirasjonsforestillingene om jøder ble brukt som forklaring på hvordan jødene sto bak krigen. Angivelig styrte jødene 90 prosent av verdens gull, samt presse og telegrambyråer. Disse uttalelsene ble også her satt inn i en rasebiologisk kontekst. Jødene ble beskrevet som en rase som hadde en psykologisk og sjelden begavelse til å forgifte ikke-jøders sinn. Den internasjonale jødedom, frimureri og storfinans ble brukt som forklaring på hvorfor britiske og engelske soldater ble drept på slagmarken og europeiske stater ofret for jødernes skyld. «Disse krigens demoner» økte sin makt og sin rikdom på menneskers ulykke. Det var ikke de som hadde tatt opp kampen mot «menneskehetens svøpe» som var skyld i

²⁶⁷ Bruknaapp 1972 s.87

²⁶⁸ Fritt Folk 10.mai 1940, «En stor befrielse»

²⁶⁹ Fritt Folk 10.mai 1940, «En stor befrielse»

²⁷⁰ Fritt Folk 8.juni 1940, «Verden regjeres av 300 menn». Referansen til Sovjetunionen sikter til invasjonen av Øst-Polen 17.september 1939

²⁷¹ Fritt Folk 8.juni 1940, «Verden regjeres av 300 menn».

krigen, derimot ble det skrevet direkte at finansjødene sto bak krigen. Finansjødene kjempet ikke selv, men bare profiterte på krigen.²⁷²

Vidkun Quisling omfavnet den antisemittiske krigspropagandaen. Dagen etter Terboven innførte okkupasjonsstyret 25.september 1940, holdt Quisling en tale der han uttalte NS sitt mål var å skape et fritt og selvstendig Norge.²⁷³ Under en radiotale på NRK radio 24.juni 1941 hevdet Quisling at Norge var blitt et engelsk lydrike og en provins i det «britisk-jødisk kapitalistiske verdenssystem», i tillegg omtalte han krigen som en jødisk hevnmot Tyskland.²⁷⁴ Quisling uttalte videre at NS jobbet for forståelse mellom England og Tyskland, likevel håpet han at «det nordiske folkeelement» i England skulle ta til fornuften. Quisling hevdet at Adolf Hitler hadde ønsket denne forståelsen, men England hadde tvunget Tyskland inn i krigen.²⁷⁵

I sin nyttårstale 1940-41 hevdet Quisling det pågikk en «europaisk revolusjon». Denne revolusjonen hevdet han hadde blitt innledet av den italienske fascismen, videreført under den tyske nasjonalsosialismen etter at England hadde påtvunget Tyskland krigen. Quisling mente den pågående krigen var Europas revolusjon mot det kapitalistiske system. Han benyttet seg av karakteristikker som «engelsk-jødisk despoti» og «Englands kapitalistiske og imperialistiske maktpolitikk». Videre hevdet han at Norge og Tyskland hadde i en skjebnebestemt utvikling blitt henviset til hverandre som germanske broderfolk.²⁷⁶

Vi kan med utgangspunkt i disse uttalelsene fra Quisling, se at Quisling støttet opp om og selv forfektet forestillingen som kommer til uttrykk i Fritt Folk der det hevdes at jødiske kapitalister står bak krigen, og at disse påtvang Tyskland krigen som hevn. Historikeren Kjetil Braut Simonsen forklarer de antisemittiske uttalelsene til Quisling som en del av et større verdensbilde preget av konspirasjonsteorier. Disse antisemittiske uttalelsene ble brukt for å rettferdiggjøre NS sin oppslutning om Tysklands krigsinnsats. Antisemittismen fungerte også som en forklaringsmodell på verdenskrigens utbrudd og utvikling.²⁷⁷

I 1941 ble en revidert utgave av *Jødeproblemet og dets løsning* fra 1938 utgitt under navnet *Jødenes krig*. Innholdet var stort sett det samme som forrige utgaven, men med Østbyes forklaring på den pågående krigen. Østbyes forfektet i stor grad det samme synet som kom til

²⁷² *Fritt Folk* 19.juni 1940, «Jødenes krig»

²⁷³ Quislings tale 26.september 1940. Trykt i *Quisling har sagt 3* fra 1941 s.35

²⁷⁴ Braut Simonsen, Kjetil *Vidkun Quisling, antisemittismen og den paranoide stil*. Artikkel i nr.4-2017 av *Historisk Tidsskrift*.

²⁷⁵ Quislings tale 26.september 1940. Trykt i *Quisling har sagt 3* fra 1941 s.37-45

²⁷⁶ Quislings nyttårstale 31.desember 1940. Trykt i *Quisling har sagt*

²⁷⁷ Braut Simonsen, Kjetil *Vidkun Quisling, antisemittismen og den paranoide stil*. Artikkel i nr.4-2017 av *Historisk Tidsskrift*.

uttrykk i Quislings tidligere uttalelser. Østbye kalte jødene for «gullets herrer», hun hevdet at det var jødene som var de virkelige makthavere i Europa, men også i «det demokratiske USA». Hun tolket Hitlers maktovertakelse 30.januar 1933 i Tyskland, som innledningen til den internasjonale jødedoms sammenbrudd.²⁷⁸ Østbye hevdet at Hitler hadde strukket ut en hånd for en fredelig revisjon av Versailles traktaten og for å skape fred og forsoning med Tysklands naboer. Dette hadde mislykkes fordi jødene ønsket krigen. Østbye hevdet jødenes mål var å samle hele verden mot Tyskland. Krigen mot Tyskland hadde blitt bestemt i et hemmelig forbund. Østbye hevdet at England og Frankrikes krig mot Tyskland ikke var en kamp mellom demokrati mot diktatur for små stater frihet. Hun begrunnet denne uttalelsen med da måtte England selv ha gitt sine kolonistater selvstendighet og menneskerettigheter.²⁷⁹ Krigens første år hadde brakt katastrofale nederlag for «gullets herrer» som takket være sin innflytelse i England hadde fått det ene europeiske folk etter det andre, inn i krigen mot Tyskland.²⁸⁰

6.1.2 «Rasekrig» i øst og radikaliserings av jødespørsmålet

En sentral hendelse under andre verdenskrig som bidro til å radikaliserer antisemittismen og rasespørsmålet var Operasjon Barbarossa, invasjonen av Sovjetunionen som startet 22.juni 1941. I januar 1941 oppfordret Vidkun Quislings, nordmenn til å melde seg til tysk krigstjeneste i «Regiment Nordland». Quisling begrunnet denne krigsdeltakelsen med at krigen som England hadde påtvunget Tyskland hadde utviklet seg til en Europeisk frihetskamp mot det «engelske verdensdespoti», denne kampen skulle lede til et engelsk nederlag. Norsk krigsdeltakelse skulle sikre Norges stilling i «det nye Europa». Dette skulle dette være en frivillig krigsinnsats fra Norge.²⁸¹ Kommunismen eller jødene ble ikke nevnt med ord. At England var hovedfienden, må ses i kontekst med ikkeangrepspakten mellom Tyskland og Sovjetunionen. Braut Simonsen fremhever dette som en forklaring på hvorfor Quisling nedtonet retorikken mot «jødebolsjevismen», som tidligere hadde vært sentral i NS-pressens antisemittiske uttalelser.²⁸² Karakteristikkene av England må derimot ses i kontekst med de forestillingen om jødene som en drivkraft bak krigen mot Tyskland.

I Hirdens organ *Hirdmannen* ble krigsretorikken tilspisset og kom svært radikalt til uttrykk, i tillegg ble det knyttet til den storgermanske tanken. Rasehygieniske ideer og SS raseidealer ble lagt vekt på i artiklene som fulgte opp etter Quislings utfordring. Disse ideene skulle være grunnlaget for det storgermanske prosjektet og nordmenns innsats i Regiment

²⁷⁸ Østbye 1941. *Jødernes krig* s.151

²⁷⁹ Østbye 1941. *Jødernes krig* s.152-155

²⁸⁰ Østbye 1941. *Jødernes krig* s.151

²⁸¹ *Fritt Folk* 13.januar 1941, «Føreren kaller nasjonalbevisste nordmenn under våpen».

²⁸² Braut Simonsen 2017. *Historisk tidskrift* 04-2017

Nordland. Det var de rasehygieniske ideene til Dr.Hefter på Charité i Berlin om at raser best kunne bevares når de oppfylle oppgaver de har rasemessige forutsetninger for, raseblanding ble beskrevet som et forræderi mot rasens oppgaver og noe som ville føre til rasens undergang.²⁸³

Hvilken funksjon var de norske SS soldatene tiltenkt i nyordningen av Europa? Terje Emberland mener det er utilstrekkelig å forklare de norske SS soldatenes rolle ut fra et rent behov for soldater. Han mener deres rolle må se i en rasebiologisk kontekst. Emberland tar utgangspunkt i Hans Günther og Richard Walther Darrè raseteorier. Ifølge deres teorier om nordiske rase hadde tyskere omkring 50 til 60 prosent nordisk blod, nordmenn og svensker hadde ble antatt å ha over 70 til 80 prosent. Disse teoriene var inspirert av norske raseforskere som Jon Alfred Mjøen og Halfdan Bryn. Darrè mente at nordmenn og svensker var de reneste gruppene innen den nordiske rasen. SS anså ikke nordmennene som viktige for krigsinnsatsen, men som godt «rasemateriale». Darre ønsket å sikre godt «nordisk blod» gjennom å rekruttere skandinaver til Waffen SS. I tillegg eksisterte det et ønske om å benytte nordmennene til koloniseringsprosjekter i øst.²⁸⁴

Etter invasjonen av Sovjetunionen ser vi klare tendenser til en enda krassere og mer ekstrem retorikk i NS-pressen. Tidligere har vi sett krigspropagandaen komme til uttrykk i form av konspiratoriske forestillinger om jødene som drivkraften bak den allierte krigsinnsatsen. Etter Tysklands invasjon av Sovjetunionen ser vi en krigsretorikk som beskriver en «sluttkamp» mellom den nordiske rasen og den jødiske rasen, men også mot den slaviske befolkningen. I en artikkel i *Hirdmannen* ble det trukket frem historiske eksempler som beskrev en kamp mellom øst og vest. Folkegruppene fra øst, som vesten hadde kjempet mot gjennom historien inkluderte hunere, mongoler og slaver. Artikkelen refererte også til Kievriket der en nordisk herskerklasse hadde styrt over «en broket blanding» av «østeuropas og centralasias raser». Det ble hevdet at mongolinvasjonene hadde ført til at mongolenes blod ble sterkt innblandet i det russiske folk. Germanerne hadde vært en mer høyerestående kultur enn den slaviske. Kampen mellom vest og øst ble fremstilt som en kamp mellom kultur og barbari. Det russiske aristokrati hadde vært av nordisk rase, som endret seg med revolusjonen i 1917. Den kampen som hadde begynt ble ansett som et mulig sluttoppgjør mellom germanerne og slaverne om Europas herredømme. Artikkelen gir dermed inntrykk av at det ikke kun er en ideologisk kamp mellom nasjonalsosialismen og kommunismen, men en krig mellom to kulturer og to raser. Dette kan også vise at skribenten av artikkelen har latt seg inspirere av Quislings *Russland og Vi* der han

²⁸³ *Hirdmannen* 13.januar 1941 «Rasespørsmål»

²⁸⁴ Emberland, Terje 2013. *Pure blooded Vikings*. Artikkel i Weiss-Wendt & Yeomans *Racial science in Hitlers new Europe*

hevdet at den russiske revolusjonen var en overgang fra den nordiske rasens styre til at kortskallene overtok makten.²⁸⁵

Orvar Sæther understreket at krigen i øst var en rasekrig i en artikkel i *Fritt Folk* i mai 1942. Sæther anså krigen i øst som en «rasekrig» mot øst, eller mot Asia. Krigen mot England var en «frendekrig». Denne krigen hevdet han var startet av «raseforræderen England».²⁸⁶ Årsaken til at Sæther så den pågående krig som en rasekrig mot Sovjetunionen og krigen i vest som en «frendekrig» mot en raseforræder er på grunn av at engelskmenn ble ansett som en del av «den nordiske rase», men hadde begått «raseforræderi» ved å gå til krig mot Tyskland og alliere seg med Sovjetunionen. Raseforræderiet som Sæther beskrev, må også ha basert seg på forestillingen om at jødene var drivkraften bak den allierte krigsinnsatsen.

Artikler i *Hirdmannen* understreker at krigen på østfronten ble ansett som en rasekrig mellom den nordiske/germanske rase og jødene. Det ble understreket at den pågående konflikten var en frihetskamp. Denne frihetskampen var en frihetskamp mot «verdensjødedommen». Det ble hevdet at det rasestolte Tyskland hadde utgjort en avgjørende hindring mot jødernes streben etter verdensherredømme. Stalin, Churchill og Roosevelt på den annen side, tjente jødene.²⁸⁷ En annen artikkel hevdet at Tyskland og Finlands kamp, også var Norges kamp. Denne kampen var mot «jødedommen og dens redskaper» som var det britisk-amerikanske plutokrati og den sovjet-russiske bolsjevisme. Denne kampen ble utkjempet for å bevare den nordiske rase og kultur.²⁸⁸ I en artikkel 26.juli 1941 ble bolsjevisme beskrevet som synonymt med jødedom. Bolsjevismen, frimureriet og kapitalisme ble beskrevet som jødedommens redskaper. Marxismens antikapitalisme ble beskrevet som en løgn.²⁸⁹

Krigen i øst ble kalt en «skjebnekamp» og en «sluttkamp». Denne sluttkampen skulle stå mellom den germanske rasen og jødedommen. I en artikkel fra *Fritt Folk* fra mars 1942 ble krigen i øst kalt «den germanske rases skjebnekamp» mot bolsjevisme og jødedom. De norske frontkjemperne ble beskrevet som forkjempere for Europas fred og kultur.²⁹⁰ I en artikkel fra mai 1943 ble krigen kalt «hele den germanske verdens skjebnekamp mot det trehodede uhyre». Med formuleringen «trehodet uhyre» refererte man til «jødedommen, bolsjevismen og verdensplutokratiet».²⁹¹ Ideen om rasekrigen, eller sluttkampen mellom «den nordiske rasen» eller «germanerne» mot jødedommen kan ses i sammenheng med verdensanskuelsen innen SS.

²⁸⁵ *Hirdmannen* 28.juni 1941, «Korstog»

²⁸⁶ *Fritt Folk* 13.mai 1942, «To kriger»

²⁸⁷ *Hirdmannen* 12.juli 1941, «Europa frihetskamp»

²⁸⁸ *Hirdmannen* 12.juli 1941, «Hvorfor norsk ungdom kjemper i Regiment Nordland»

²⁸⁹ *Hirdmannen* 26.juli 1941, «Bolsjevisme er jødedom»

²⁹⁰ *Fritt Folk* 14.mars 1942, «De norske frivillige skal ikke ha økonomiske bekymringer»

²⁹¹ *Fritt Folk* 20.mai 1943, «Hirdmarineførereren ruster seg til sommerens øvelser»

Emberland og Kott skriver at SS sitt verdensbilde var sterkt dualistisk, og var karakterisert av en skarp inndeling i venner og fiender. Den såkalte «verdensjødedommen» ble i SS forstått som rasens evige motstander som gjennom årtusener har drevet kamp for verdensherredømme og det «nordisk-germanske folks utslettelse».²⁹² I SS var det også en ide om en endelig sluttkamp mellom den nordiske rasen og jødedommen, om den nordiske rase skulle tape denne sluttkampen, ville denne rasen gå under. Innen SS ble Operasjon Barbarossa sett på som innledning til denne sluttkampen, noe som igjen ville bety verdens ende om jødene skulle seire.²⁹³

Artiklene i NS pressen viser at det skjedde en ytterligere radikaliserings i synet på jødene i denne perioden. Den aggressive krigspropagandaen viser at synet på jødene er en mer ideologisk og politisk antisemittisme som tar form av et totalitært verdensbilde. Jødene er en motrase, fremfor bare en annen rase eller en mindreverdige rase. I Motsetning til andre mindreverdige raser står jødene som direkte motsetning til den nordiske. Jødene får også skylda for alt som NS misliker og for å stå bak alle deres fiender. Dette synet er derfor selv om det er sterkt rasebiologisk preget, er det ikke avgrenset til rasehygiene eller rasespørsmål.

6.1.3 Antisemittiske raselover

Vidkun Quisling ble formelt utnevnt til ministerpresident over en NS-regjering 1.februar 1942. Regjeringen var ikke selvstendig fra det tyske okkupasjonsregimet, men var likevel i en maktposisjon der de kunne utøve en viss innflytelse. Utnevnelsen av Quisling ble etterfulgt av et forsøk på å ensrette det norske samfunnet, spesielt kirken og skolen ble mål for denne såkalte «nyordningen». Det endelige målet var å skape et selvstendig Norge under NS kontroll.²⁹⁴ I samme perioden ble det arbeidet med å innføre en antijødisk lovgivning. Før vi ser på den antijødiske lovgivningen til NS-regimet, er det nyttig å se på det idemessige grunnlaget for denne lovgivningen.

Hva var Quislings syn på løsningen av det såkalte «jødespørsmålet»? Vi har sett tidligere at den antisemittiske ideologen Halldis Neegaard Østbye foreslo «dissimilasjon» som løsning på «jødespørsmålet». Dette innebar forbud mot innvandring og raseblanding og at jødene måtte få et eget land. Som Dag Bruknapp påpeker mente Østbye at Palestina var uaktuelt, det måtte heller være Ny Guinea, Madagaskar, Kypros eller Birobidsjan.²⁹⁵ Dissimilasjon fremstår som et alternativ som var aktuelt for Quisling. Allerede i en artikkel i

²⁹² Emberland & Kott 2012 s.51

²⁹³ Emberland & Kott 2012 s. 54–55

²⁹⁴ Sørensen & Simonsen 2020 s.61

²⁹⁵ Bruknapp 1976 s.24

Fritt Folk fra 1938 uttalte Quisling at løsningen var lik den som Østbye foreslo. Quisling hevdet at den eneste løsningen på «jødespørsmålet» var å bringe den jødiske nasjonalismen inn på sunde baner, ved å gi jødene en egen nasjonalstat. For Quisling var også Palestina uaktuelt, og han foreslo de samme områdene som Østbye. Dette viser at Quisling i 1938 ønsket utvisning av jødene til et nytt hjemland. I 1941 ser det ut til at Quislings innstilling var den samme. I en tale i Frankfurt uttalte han at jødespørsmålet måtte ved en internasjonal og «mellomfolkelig» europeisk jødelovgivning som i førte rekke måtte sikte på å forby raseblanding og nekte jødene statsborgerlige rettigheter. Han la til at jødespørsmålet ikke kunne løses ved å utrydde jødene eller sterilisere dem, men deres «parasitt-tilværelse» måtte hindres ved at de fikk et eget land. Palestina var fortsatt utelukket på grunn av at Quisling anså det som arabernes land.²⁹⁶

Øystein Sørensen beskriver Quislings antisemittisme som en rasebiologisk antisemittisme med betydelige konspiratoriske innslag, med tiltakende styrke frem til utgangen av 1942, med tiltakende styrke og aggresjonsnivå.²⁹⁷ Det rasebiologiske aspektet beskriver Quisling slik:

«Jøden er orientaler, han hører ikke heime i Europa, og enda mindre har han noen ting å gjøre i Norge. Han er et internasjonalt, ødeleggende element det gamle jødeproblem skyldes ikke at de andre er så slette, det er jødene som ved sitt vesen og sin handlemåte skaper problemet».²⁹⁸

Videre omtalte Quisling det han mente var skadelige virkninger av raseblanding og jødisk påvirkning: «Vi har sett hvordan samfunnene ved raseblanding og under jødisk påvirkning er blitt fullstendig judaisert i løpet av utrolig kort tid. I Tyskland satte de seg fast i løpet av noen få måneder. I Frankrike, i Ungarn, Bulgaria, Østerrike, Polen dominerte de fullstendig og i dag er det jødene som bestemmer i USA, England og Sovjetunionen».²⁹⁹ Øystein Sørensen konkluderer meg at løsningene Quisling foreslo i 1941 må regnes som det allmenne ideologiske utgangspunktet for den anti-jødiske lovgivningen.³⁰⁰

Et problem som naturligvis ble aktuelt for NS i forhold til lovgivningen mot jøder, var å identifisere hvem som var å regne som jøde. Vi har sett at Quisling tilegnet jøder rasebiologiske trekk og hevdet raseblanding måtte unngås. I 1942 ga Quisling sine betraktninger om dette spørsmålet. Han problematiserte om personer med en jødiske forelder var å anse som jøder. Quisling konkluderte med at et barn av en norsk forelder og en jødisk

²⁹⁶ Quisling *Kampen mellom arier og jødemakt* 28.mars 1941, i *Østbye 1941 Quisling har sagt 3*

²⁹⁷ Sørensen & Simonsen 2020 s.52

²⁹⁸ Vidkun Quisling *Jødene må ut av Europa* 6.desember 1942 s.174, i *Østbye 1944*

²⁹⁹ Vidkun Quisling *Jødene må ut av Europa* 6.desember 1942 s.174, i *Østbye 1944*

³⁰⁰ Sørensen & Simonsen 2020 s.54

forelder var en «halvjøde», og deres barn var kvartjøder. Disse anså han som «virkelige jøder hvor det jødiske element er dominerende».³⁰¹

NS myndighetene arbeidet for å innføre raselovgivning mot de norske jødene. Planen var å innføre lover som tok sikte på å hindre «raseblanding» og frata jødene statsborgerlige rettigheter. Håvard Hauge Thorsen skriver at innenriksdepartementet tok inspirasjon fra de tyske nürnberglovene. Der ble som vi har sett tidligere jødene definert ut fra rasemessige kriterier basert på antall jødiske forfedre. Jeg tenker ikke å gå detaljert inn på lovgivningen, kun nevne i korte trekk tiltakene og de rasemessige kriteriene. Jødeparagrafen ble gjeninnført i grunnloven 12.mars 1942. 26.oktober 1942 ble en lov om inndragning av jødisk eiendom innført. Det ble også aktivt arbeidet i departementene om å utforme en lov skulle hindre raseblanding, det ser likevel ikke ut til at den ble innført.³⁰²

6.2 Nasjonal Samlings raseteoretikere

6.2.1 Raseteorier

En rekke publikasjoner i NS-pressen understreker en stor interesse for både raselære og rasehygieniske ideer i denne perioden. Disse publikasjonene ble utgitt av aktører som var sentrale i utformingen av et rasehygienisk program og pensum som skulle brukes som raselære i skolen. De mest ledende skribentene i dette miljøet var Sverre Kvassnes, lektoren Sigurd Saxlund, overlege Egil Rian. Også medisinaldirektør Thorleif Østrem og Leif Melsom uttalte seg i forskjellige publikasjoner.

Vi har sett at det var en økende interesse i siste del av 1930-tallet i partiet for tyske raseteorier og tysk rasehygiene. Günthers raseteorier beholdt sin innflytelse i denne perioden innen Nasjonal Samling. I Sverre Kvassnes rasegrunnlag finner vi igjen den samme seksdelingen av de europeiske rasetyper, som både Günther og Mjøen benyttet seg av. Sigurd Saxlund delte derimot rasene inn i kortskaller og langskaller der begge grupper fantes blant europeiske og ikke-europeiske typer. De langskallede rasene som Saxlund beskrev var blant Europeerne den nordiske og den mediterrane, blant ikke-europeere var den orientalske og den hamittiske rasen. Kortskallene var de finsk-ugriske(baltiske), alpiske, dinariske og lappiske rasene. Jødene ble kategorisert en egen rase. Vi ser i denne inndeling blant de europeiske rasene, samsvarer godt med Günthers inndeling, men utelater den daliske rasen. I *Slekt og individ* fra 1944 beskrev Kvassnes, Saxlund og Egil Rian en mer omfattende inndeling. Den europeiske besto av den nordiske, middelhavsrasen, den alpiske, dinariske og øst-baltiske. Denne

³⁰¹ Sørensen 2020 s.60-62, i Sørensen & Simonsen

³⁰² Thorsen 2020 s.110-119, i Sørensen & Simonsen

inndelingen er nesten identisk med Günthers ment i likhet med Saxlund bok *Rase og kultur*. De ikke-europeiske rasetyperne her ble delt inn i den forasiatiske, den orientalske, jødene, hamittene, negerrasen, den indreasiatiske (gule), malaiene, polynesere, indianere, eskimoene og pygmeer.³⁰³

Sverre Kvassnes hevdet at Norges «raseforhold» besto av tre forskjellige raser. Den langskallede nordiske rasen og de kortskallede alpinerne og samene. Kvassnes anså samene som såpass blandet ut med den nordiske rasen at det knapt eksisterte «renrasede samer». Den alpiske rasen var derimot representert over hele landet. Saxlund hevdet samme forhold, men mente at den alpiske kortskalletypen i hovedsak var utbredt på Jæren og på Sunnmøre. Trøndelag og Østlandet var derimot i hovedsak befolket av den nordiske rase. I *Slekt og Individ* fra 1944 ble det hevdet at den kortskallede alpiske rasen var mest utbredt på Jæren og Sunnmøre, men disse ble ansett for å være blandet ut med den nordiske rasen.³⁰⁴ Dette samsvarer i stor grad med ideene til Jon Alfred Mjøen fra *Rasehygiene*. Mjøen hevdet at den overveiende del av befolkningen er nordisk, på vestkysten eksisterte det en kortskallet befolkning som enten var en urbefolkning eller innvandret alpisk rase. I Finnmark og omkring Røros fantes det derimot en gruppe «mongoloide lapper» som skilte seg i antropologisk forstand fra den øvrige befolkningen.³⁰⁵

6.2.2 Det nordiske herrefolk

Det bør nevnes at i Rolf Jørgen Fuglesangs bok *Rasehygiene og Sosialpolitikk* slår Fuglesang fast at NS forfekter en rasebetinget oppfatning som utgjør grunnlaget for deres sosialpolitikk. En av årsakene han fremhever som gjør en rasehygiene nødvendig er den skadelige innflytelsen det marxistiske og liberalistiske samfunnsynet har på både mennesker og samfunn. Dette mente han også bygde på en feilaktig ide om at individet var påvirket av miljø, og ikke arv. Dette viser at Fuglesang hevder et standpunkt som tar utgangspunkt i at mennesket formes av arv. Rasebiologien ble dermed avvist av dette samfunnsynet på grunn av at rasebiologien ville rive vekk grunnlaget. Fuglesang hevdet at liberalisme og marxisme førte til degenerasjon i samfunnet og av rasen.³⁰⁶ I likhet med det vi tidligere har sett være det dominerende synet på raset innen NS, forfekter også denne gruppen med raseteoretikere ideen om det nordiske herrefolk. Det er konsensus i alle publikasjonene om at den nordiske rasen er den beste og mest kulturskapende rasen. Rasegrunnlag av Sverre Kvassnes fra 1940 i *Fritt Folk* er inneholder

³⁰³ *Fritt Folk* 17. september 1940, «Rasegrunnlag III». Saxlund 1940 s.11-14. Kvassnes, Rian og Saxlund 1944 s.42-52, 58-69

³⁰⁴ *Fritt Folk* 17. september 1940, «Rasegrunnlag III»

³⁰⁵ Mjøen 1938 s.50

³⁰⁶ Fuglesang 1944 s.5-13

lange og omfattende artikler om den nordiske rasens storhet. Den nordiske rasens egenskaper var både sjelelige og fysiske. Han hevdet at det var på grunn av den nordiske «rasesjel» at den «vesterlandske» kultur hadde oppstått. Når andre raser hadde blitt del av denne kulturen hadde de også blitt kulturfolk. Kvassnes argumenterte for at hvis alle kulturer og raser var like bra, ville ingen nasjoner være mer kulturskapende enn andre. Norge med sin nordiske kultur var tross sin lave befolkning på 3 millioner en «åndelig stormakt», men mange andre land med ti ganger større befolkning var mindre kulturelt betydningsfulle.³⁰⁷ Saxlund var enig i at det var den nordiske rasen som var den mest kulturskapende. I Boken *Rase og kultur* hevdet han at alle de store sivilisasjonene i oldtiden var den nordiske rasens skaperverk. De nordiske herskerklassene representerte dyder, skapte orden og ga kvinner en sterk stilling i samfunnet. Når de kortskallede og mindreverdige rasene ble mer fremherskende og det nordiske kulturelementet forsvant degenererte kulturen, prostitusjon og seksuell perversjon ble mer utbredt og kulturene gikk under.³⁰⁸

Både Kvassnes og Saxlund var enige om at raseblanding var ødeleggende for både kulturen og rasen. Kvassnes mente at den nordiske rasen måtte skape en samlet rasebevissthet for å kunne redde sitt folk. I dette tilfellet kunne jødene som han beskrev som et rasebevisst folk, tjene som et godt eksempel for det nordiske folk i å skape en samlet rasebevissthet. Han mente at det nordiske folk måtte innse at de var den største og mest kulturskapende av alle raser.³⁰⁹ Saxlund løftet også frem jødene som et eksempel på et folk som hadde innsett viktigheten av å holde rasen ren. Denne «biologiske samfunnslære» mente han det nordiske folk kunne lære mye av.³¹⁰

I *Slekt og individ* ble det hevdet at raseblanding var skadelig på grunn av at dårligere egenskaper som ikke passet sammen. Derfor ble blandingsfolk mindre dyktige enn de renrasete. Videre ble det hevdet at den norske befolkning var en av de mest reinrasede befolkningene av nordisk rase. For å beholde den sjelelige og legemlige kvaliteten var det dermed nødvendig å holde rasen ren. Denne blanding skulle unngås ved å forby innvandring fra folk av fremmed rase.³¹¹

En sentral del av synet på den nordiske rasen, som vi ser en klar kontinuitet i siden partiets begynnelse i 1933, er synet på odelsbonden og bondegården. Som vi har sett i kapittel 4 kom og det som Bruknapp viser til, ble det uttrykt i de tidligere årene at man anså at byliv og

³⁰⁷ *Fritt Folk* 17.september 1940, «Rasegrunnlag IV»

³⁰⁸ Saxlund 1940 s.25-32

³⁰⁹ *Fritt Folk* 27.september 1940

³¹⁰ Saxlund 1940 s.61

³¹¹ Kvassnes, Rian & Saxlund 1944 s.70-71

industrialisering degenererte rasen. Derfor var bondestanden og den gamle odelsbonden nøkkelen til å bevare den nordiske rasen.³¹² Dette blir også slått fast i *Rasehygiene og sosialpolitikk* der det hevdes at «Bondegården er vår rases beste vern og feste».³¹³

Partiets antisemittiske raseideolog Halldis Neegaard Østbye forfekter også dette punktet i en rekke artikler. Industrialisering og urbanisering anses som en form for degenerasjon.³¹⁴ Også NS landbruksminister Fretheim understreket så sent som i 1944 at en god rasehygiene forutsatte en sterk bondestand.³¹⁵ Dette er også noe vi så Hjort hevde i 1936, om den nordiske rasen som bundet til gården. Derfor mener jeg det er en klar kontinuitet i forhold til denne ideen.

6.2.3 Positiv Rasehygiene

Raseteoretikere innen partiet la vekt på både positiv og negativ rasehygiene. Blant de positive tiltakende som ble foreslått var økonomiske reformer. I *Nasjonalverket: det nye Norge som ble utgitt i 1941*, skrev Nasjonal Samlings Medisinaldirektør Thorleif Østrem om hvordan befolkningspolitikken og rasehygienien i det «det nye Norge» skulle organiseres. Østrem la sterk vekt på positive rasehygieniske tiltak, deriblant sosiale og økonomiske reformer som skulle øke fødselsraten. Han var bekymret for lave fødselstall som han hevdet førte til en eldre befolkning og dermed mangel på arbeidskraft som videre førte til høye priser for å holde ulønnsomme bedrifter vedlike. For å løse dette måtte man dermed importere både varer og arbeidskraft. En avhengighet av importert arbeidskraft ville innebære en nasjonal selvutslettelse med innvandring av fremmede raseelementer.

Østrem mente at løsningene på disse mulige problemene var å sikre en sterkere befolkningsvekst. Han hevdet at det var nødvendig med 3,3 barn i gjennomsnitt om befolkningen skulle overleve, men 4 barn per familie ville bety at befolkningen ble holdt vedlike selv om det var en svak befolkningsvekst. For å sikre denne befolkningsveksten så Østrem det som nødvendig med en «familievennlig politikk» som innebar økonomiske lettelser for barnerike familie. Nasjonal Samlings politikk måtte sikre alle mennesker arbeid etter anlegg og evner så ingen skulle gå en usikker fremtid i møte. Østrem hevdet at Norge hadde store områder med natur som ikke ble benyttet og som kunne ernære en langt større befolkning. Han hevdet at Norge egentlig var et rikt land, men utenlandske krefter hadde fremmet en forestilling om at Norge var et fattig land med interesse av at norske verdier lå brakk og gjorde Norge

³¹² Bruknapp 1972 s.91-92

³¹³ Fuglesang 1944 s.11

³¹⁴ *Fritt Folk* 12.oktober 1940, «Moderne Rasehygiene»

³¹⁵ *Fritt Folk* 27.juni 1944, «Et selvberget Norge er vårt mål».

avhengig av å importere varer. Østrem hevdet at Norges egne ressurser ville sikre befolkningen et godt eksistensgrunnlag.

Østrem hevdet videre at det var nødvendig med en kraftig innskrenkning av tilgang til abort og prevensjonsmidler. Abort kunne bare tillates hvis det var fare for kvinnens liv eller helse. Kvinner skulle gjøres bevisst på sitt morskall og menns motvilje mot å ta ansvar for en stor barneflott måtte overvinnes. Kvinner måtte i tillegg gis opplæring i barnestell. Østrem mente at det ideelle var at barn ble født innenfor ekteskapet, men også barn født utenfor ekteskap skulle få moralsk og materiell støtte. Kvinnen måtte skaffes arbeid, faren skulle betale fast bidrag som ble bestemt av kommunen til støtte for barnet. Alle disse tiltak skulle organiseres fra en sentral ledelse fra innenriksdepartementets helseavdeling som var underlagt medisinaldirektøren.³¹⁶ Det er altså ikke snakk om diskriminering mellom gifte og alenemødre, alt nytt tilskudd er med andre ord verdsatt og skal legges til rette for.

Flere raseteoretikere innen partiet var av oppfatning at økonomiske reformer var viktige rasehygieniske tiltak. I Rolf Jørgen Fuglesangs brosjyre *Rasehygiene og Sosialpolitikk* la Sverre Kvassnes vekt på hvordan en familievennlig økonomisk politikk skulle utformes. Sikre inntekter og gode boliger skulle være betingelse for en sunn og menneskeverdig tilværelse både for individer, familier og samfunnet som helhet, Kvassnes hevdet at overgangen fra en naturalhusholdning til pengehusholdning hadde hatt katastrofale konsekvenser for familielivet. De sosiale forskjellene mellom de som hadde kunne skaffe seg materielle goder og de som ikke hadde tilgang til disse hadde økt. Dette hadde dermed ført til forskjell i levestandard mellom enslige barnløse familier. De familiene som hadde mange barn, sto dermed ovenfor en dårligere levestandard enn de som hadde få barn. Kvassnes var opptatt av at det økonomiske måtte legges til rette for å hjelpe familier med mange barn. Det var derfor statens oppgave å legge forholdene til rette slik at uansett hvor mange barn man hadde også skulle kunne ha samme levestandard som barnløse med samme inntekt.

Løsningen kunne ikke være å kreve at arbeidsgivere skulle gi lønn etter antall barn, da dette ville føre til at arbeidsgivere foretrakk å ansette barnløse. Kvassnes anså den mest hensiktsmessige løsningen at folkefelleskapet ble pålagt en ekstraskatt som skulle betales tilbake igjen i form av bidrag til familie og barn. Det skulle dermed være statens oppgave å sikre at for de lavere samfunnslag skulle være tjent med å få mange barn.

Han foreslo en rekke punkter som skulle løse problemet, som jeg ikke skal gå nærmere inn på. Tiltakene dreide seg i hovedsak om husmødres inntekt og skattereguleringer ovenfor

³¹⁶Østrem 1941, i Østbye s.342-349

familier. Kvassnes så det som en selvfølge at husmødre skulle bli betalt for sitt arbeid hjemme. Finansieringen av denne befolkningspolitikken så han som en utfordring, men mente at befolkningsfaren var så stor at det var nødvendig for staten å føre en politikk som ville føre til befolkningsøkning. Han la også vekt på at det var nødvendig å bygge boliger som var tilrettelagt for større familier.³¹⁷

6.2.4 Negativ Rasehygiene

Den negative rasehygiene ble lagt vekt på av alle raseteoretikerne i partiet. I artikkelserien *Rasegrunnlag* som ble publisert av Fritt Folk i 1940, delte Kvassnes mennesker inn i fem kategorier. I denne inndelingen refererte han ikke til «raser», men «mindreverdige» innen den nordiske rasen. De fem kategoriene var og utgjorde følgende prosent av befolkningen:

- 5. Fremragende, særdeles verdifulle mennesker (7%)
- 4. Mer enn middels, meget verdifulle mennesker (24%)
- 3. Gjennomsnittsmennesker. (38%)
- 2. Mindre verdifulle mennesker. (24%)
- 1. Verdiløse mennesker. (7%)

Kvassnes mente at gruppe en og to utgjorde en byrde for samfunnet. Gruppe fem representerte den delen som drev kulturen og samfunnet fremover. Gruppe fire utgjorde den delen som representerte kulturelle fremskritt. Han understreket viktigheten av å erkjenne menneskets ulikhet, som han mente var forutsetning for å løse samfunnets sosiale problemer. Det var ikke snakk om en sosial laginndeling, selv om det var en tendens til at «dyktige individer» kom fra øvre samfunnslag. Kvassnes understreket at dette var bare en tendens, mindreverdige fantes naturligvis innen alle samfunnslag.³¹⁸ Med disse mindreverdige mente han arvelige belastede og mennesker med mentale lidelser. Han slo fast at intelligens ikke kunne være eneste kriterium for å vurdere om en person var «mindreverdige». Personer som ble ansett for å ha antisosiale tilbøyeligheter eller var «karaktersvake» ble også ansett som mindreverdige. Åndssvake ble sett som definitivt mindreverdige.

Kvassnes hevdet at aktuelle metoder for å hindre videre formering av disse var sterilisering og segregering. Den mest effektive og humane måten var derimot sterilisering. Målgruppene for sterilisering skulle være forbrytere, drukkenbolter, omstreifere og koneplagere. Dette skulle føre til en utrenskning av dårlig arvestoff. For å oppsummere sitt syn

³¹⁷ Fuglesang 1944 s.13-24

³¹⁸ *Fritt Folk* 17.oktober 1940, «Rasegrunnlag X».

på negativ rasehygiene benyttet han seg av Jon Alfred Mjøens kjente uttalelse: «Man må skjelle mellom rette til å leve og retten til å gi liv». ³¹⁹

I medisinaldirektør Østrem's artikkel i *Nasjonalverket Norge* fra 1941 ble det understreket at en positiv rasehygiene alene ikke var tilstrekkelig for å løse befolkningsproblemet. Også kvalitativt måtte befolkningen bringes opp. I likhet med Kvassnes refererte Østrem også til Mjøens beskrivelse av den negative rasehygiene. Østrem mente det var forferdende å se konsekvensene av «arvedefekte individers» ukontrollerte formering i samfunnet. Disse utgjorde samfunnets bunnfall og fylte opp fengsler og asylers. Den nye steriliseringsloven som ble utformet skulle være en «renselsesprosess» som skulle hindre disse i å formere seg videre. ³²⁰

Overlege Leif Melsom definerte «mindreverdige elementer» som personer som hadde «mangelfullt utviklede sjelsevner. I likhet med menneskets fysiske utvikling skulle også sjelsevner utvikles. Melsom hevdet at høy intelligens var en forutsetning for det han kalte «høyverdig moralsk livsførsel og utviklet skjønnhetssans». Han delte «abnorme mindreverdige individer inn i forskjellige grader av åndssvakhet, disse var: Idioter, imbecille og debile. Melsom understreket at slike manglende sjelsevner var arvelig betinget. Disse personene utgjorde en stor belastning for samfunnet. Dette ble begrunnet med både økonomiske og sosiale årsaker. De utgjorde en økonomisk belastning på grunn av at de måtte støttes av det offentlig. Melsom hevdet videre at voldsforbrytelser, tyveri, drukkenskap og prostitusjon var forårsaket av mindre utviklede sjelsevner. Han hevdet at i primitive samfunn gikk de svake under i kampen for tilværelsen. Det moderne samfunn hadde derimot skapt gode betingelser for at «mindreverdige» skulle forplante seg videre. Rasehygiene skulle derfor være et korrektiv som skulle fungere som en erstatning for naturlig utvelgelse.

Melsom hevdet at rasehygiene var en nødvendig følge av sivilisasjonen. Internering var en aktuell metode, men lot seg ikke gjennomføre, derfor var sterilisering den foretrukne måten å hindre arvelige belastede i formere seg videre. Melsom redegjorde for steriliseringslover som var innført i Europa, men la spesielt vekt på den tyske loven fra 1933 der han hevdet at alle som led av bestemte arvelige sykdommer kunne steriliseres og en lov fra 1935 der ekteskap skulle forbys om en av de forlovede var arvelig belastet. Melsom rettet videre kritikk mot den norske steriliseringsloven på grunn av at den baserte seg på en tungvint administrativ prosess og hvilte for sterkt på frivillighet, da tvangssterilisering kun var tillatt i

³¹⁹ *Fritt Folk* 9.november 1940- «Rasegrunnlag XII»

³²⁰ Østrem 1941, i Østbye s.349

de mest alvorlige tilfeller. En annen innvending var at den ble benyttet for sjeldent der det var mulig å utføre sterilisering. Melsom viste til loven om vern om folkeætten som ble vedtatt av NS i 1942 som en mer effektiv steriliseringslov.³²¹

Overlege Egil Rian som også skrev en artikkel i Fuglesangs *Rasehygiene og sosialpolitikk* betegnes av historiker Øystein Sørensen som en av NS viktigste arvebiologiske ideologer.³²² Rian forfektet i likhet med de andre raseteoretikerne at de to fremgangsmåtene var positiv og negativ rasehygiene. Den positive metoden var i likhet med det vi har sett andre aktører hevde, å øke fødselsraten. Den negative besto av segregering og sterilisering. Rian hevdet at det var viktig at Norge hadde et godt utbygd anstaltvesen for «defekte personer». Han påpekte at Norge hadde for få plasser på anstalter, som førte til at de belastede fikk spre sin arv og gi tilskudd til forsorgsunderstøttede, prostitusjon, arbeidssky og sedelighetsforbrytere. Rian hevdet at en utbygging av institusjoner for åndssvake ville få kontroll på de åndssvake.³²³

I forhold til sterilisering gikk Rian muligens lengst i forhold til antall som skulle steriliseres. Rian anså at antallet «mindreverdige» kunne være så høyt som 350 000 av en befolkning på 3 millioner. Han fordelte disse på 15 000 åndssvake, 30 000 sinnssyke, 6000 epileptiske og 3000 med arvelig betinget blindhet og døvhet. I tillegg 300 000 asosiale, psykopater, sinker, kriminelle og løsgjengere. Altså mente Rian at det var nødvendig å sterilisere kanskje så mye som 10 prosent av Norges befolkning, da disse nærmere 350 000 ble ansett som mindreverdige elementer.³²⁴

I likhet med Melsom anså Rian at steriliseringsloven fra 1934 var for lite benyttet. Rian refererte til steriliseringsloven fra 1942 som grunnlag for sterilisering av åndssvake, arvelige belastede, sinnssyke og epileptikere. Han hevdet at problemet med de mindreverdige var så alvorlig at det ikke var tilstrekkelig med kun frivillig sterilisering, selv om det sjelden var nødvendig med tvang. Riktignok måtte avgjørelsen for sterilisering tas av kvalifiserte fagfolk.³²⁵

6.2.5 Biologisk kontroll med innvandring

En annen sentral form for rasehygiene som går igjen hos Nasjonal Samlings raseteoretikere er en biologisk kontroll med innvandring. Med dette mente man å hindre innvandrere som ikke var av «nordisk rase» i å få opphold i landet. Vi har tidligere sett at å hindre innvandring fra ikke-nordiske folk var noe rasebiologen Jon Alfred Mjøen la vekt på for å beskytte den nordiske

³²¹ Fuglesang 1944 s.25-32

³²² Sørensen 1991 s.144

³²³ Fuglesang 1944 s.62-63

³²⁴ Fuglesang 1944 s.61

³²⁵ Fuglesang 1944 s.62-63. Nørstegård 2019 s.40

rasen. I Mjøens rasehygieniske program gikk biologisk kontroll med innvandring under kategorien «profylaktisk rasehygiene».³²⁶ Medisinaldirektør Østrem la også vekt på at den nordiske rasen var den fremste og mest kulturskapende rasen ved siden av «våre germanske frender i sør». Han understreket et behov for en lov som kunne verne om rasens renhet. Østrem mente raseblanding ville lede til «degenerasjon».³²⁷

Sverre Kvassnes la i *Rasegrunnlag* fra 1940 vekt på å begrense innvandring fra fremmede raseelementer, men også innvandrere av «dårlig menneskemateriale». Innvandrere som ble ansett som under gjennomsnittet dyktige eller som ikke tilhørte den nordiske rasen skulle ikke få aksepteres. Selv om de fleste innvandrerne kom fra Sverige, hevdet Kvassnes at disse i stor grad var av dårlig menneskemateriale, det var derfor ingen grunn til å ta imot svenske innvandrere som var under gjennomsnittet dyktige.³²⁸

6.3 Andre grupper innen NS

6.3.1 Hirden

Hirdens funksjon skulle være å fungere som en fortropp i Nasjonal Samling og som var bygget opp etter et militært mønster. Den skulle også tjene ideologiske formål og rasemessige formål. Hirden skulle være lojale til Quisling og være bærer av Nasjonal Samlings idealer. Blant disse idealene var det nasjonalsosialistiske folkefellesskapet og den nordiske tanken.³²⁹

I Hirden delte man inn europeere i nordisk, dinarisk, mediteran, alpinsk og øst-baltisk rase, som understreker en kontinuitet fra Günther og Mjøens raseinndeling. I likhet med det vi har sett gjelde i andre deler av partiet, sto den nordiske rasen.³³⁰ Hirdens stabssjef Orvar Sæther understreket i *Hirdboken* at den nordiske tanken lå til grunn for Hirdens idealer. Hirden skulle dermed jobbe for den «nordiske tanke» og gjenreise den nordiske ånd. Sæther definerte «den nordiske tanke» som en tanke om at alle nordiske folk skulle verne sin kultur ovenfor «blodsfremmed og artsfremmed kultur og tenkemåte».³³¹

Rasehygienien sto også sentralt i Hirden. I Hirdens organ *Hirdmannen* ble det publisert en rekke artikler om rasehygienien og viktigheten av å holde den nordiske rasen ren. Det ble slått fast at rasebegrepet var determinert av arv. Dette ble understreket med uttalelsen: «Raseforskerne har for lengst slått fast at rase har noe med arvelighet å gjøre og at det som ikke

³²⁶ Mjøen 1932 s.7

³²⁷ Østrem s.352, i Østbye 1941 *Nasjonalverket: Det nye Norge*

³²⁸ *Fritt Folk* 9.november 1940, «Rasegrunnlag XII»

³²⁹Sæther 1941 s.14-19. Sørensen 1989 s.115-116.

³³⁰ *Hirdmannen* 4.januar 1941, «Spørsmål for Hirdmenn»

³³¹ Sæther 1941 s.13-15

er arvelig ikke har noe med rase å gjøre. Vi kan altså si at rase består av arvelige anlegg». I likhet med rasehygienikerne som la vekt på arv, ble det slått fast at Mendels arvelover var grunnlaget for menneskelig arv. Dette ga altså rasebegrepet en vitenskapelig begrunnelse i raseforskningen.³³²

Det ble hevdet at sjelelige og legemlige egenskaper i var bestemt av arv, likevel ble miljøpåvirkning tilegnet en viss innflytelse på individet. Det ble understreket at arveanlegg alene ikke var nok med at en person som hadde gode arveanlegg også måtte trene seg fysisk for å bli stor og sterk. Diverse gifter som arsenikk og alkohol ble det slått fast at kunne forandre arveanleggene. Det ble videre understreket at miljøpåvirkning kunne derimot ikke påvirker arveanleggene i en bestemt retning. Naturen virket selvregulerende, og det var mennesker med best arv som klarte seg best og var mest livsdyktige. Det var arveanleggene som hadde skapt raser. Nord-europeere hadde gjennom generasjoner blitt påvirket av naturen og forholdene som de hadde fått sin egenart fra, i likhet med at andre raser hadde fått sin egenart fra andre forhold. Det ble altså hevdet at arv var det avgjørende for rasen, og at miljøet spilte en sekundær rolle i forhold til rasebegrepet.³³³

Raseblanding ble ansett som noe som førte til «degenerasjon» og måtte unngås. Det ble hevdet at på grunn av menneskers tilpasning gjennom årtusener gjorde at avkom fra foreldre av forskjellige rase var dårlig tilpasset. Det ble knyttet opp mot en sosialdarwinisk ide om mot at «renrasede» var mer skikket i kampen for tilværelsen, enn «bastarden» som det ble hevdet at var mer utsatt for sykdommer og dermed hadde lettere for å «bukke under i kampen for tilværelsen». Videre ble det uttalt at en blanding mellom høytstående og laverestående raser alltid ville føre til en senkning av det åndelige og fysiske nivået, og «bastarder» var derfor ikke i stand til å opprettholde nivået til en «høytstående rasekultur».³³⁴

I Hirden ble det ansett at kulturnivået var rasedeterminert, og i likhet med tidligere publikasjoner fra NS ble det understreket at det var det nordiske blod som hadde skapt historiens høykulturer. Det var derfor enhver hirdmanns plikt å hindre ødeleggelse av rase ved innblanding av artsfremmed blod. Likevel ble ikke det norske folk betegnet som en ren rase. Ifølge Hirdboken var ikke det norske folk et «raserent» folk. Sæther viste til at raseforskere snakket om to forskjellige raser som hadde levd sammen i hele Norges historie dannet et folk. Det refereres da sannsynligvis til inndeling av befolkningen i langskallede nordiske og kortskallede alpiske typer, som vi tidligere har sett gjøre seg gjeldene innen raseforskningen.

³³² *Hirdmannen* 13.november 1941, «Rasebegrep og arvelighet».

³³³ *Hirdmannen* 4.desember 1941, «Hvordan oppstår rase»

³³⁴ *Hirdmannen* 18.desember 1941, «Hvorfor kjemper vi for å holde vår rase ren?»

Det var derfor ikke kun ytre tegn som kjennetegnet en nordisk person, men i første rekke karakteregenskaper.³³⁵

I Hirdmannen ble jødene satt opp som hovedfienden til den nordiske rasen og ble fremstilt som en gruppe som arbeidet mot rasehygiene og for raseblanding. I en artikkel ble det hevdet at jødene selv hadde innsett betydningen av en ren rase, men agiterte for raseblanding hos andre folk. Artikkelen påsto at hensikten var: «å komme den germanske rase til livs». Beskrivelsen av jødene var at de utgjorde en blandingstype som vi har sett tidligere hos NS, som hadde siden innført strenge lover mot «raseblanding» og en «gjennomført rasehygiene» hadde holdt sin nasjon ren så lenge at det kunne snakkes om en «jødiske type».³³⁶

Den påståtte propagandaen for «raseblanding» ble tilegnet marxister og jøder. Det ble derfor hevdet at marxistene ikke ville anerkjenne rasebegrepet og fremmet ideen om at arv var bestemt av miljø og omgivelser fremfor arv.³³⁷ Det ble hevdet at raseblanding også gjorde mennesker mer mottakelig for «fremmedrasig propaganda». Årsaken til at jødene angivelige agiterte for raseblanding ble forklart ut fra en konspiratorisk ide om at jødene jobbet for verdensherredømme. Det ble hevdet at raseblanding med andre grupper, når jødene holdt sin rase ren ville føre til et jødisk verdensherredømme. Dette ble forsøkt illustrert ved å vise til Frankrike, der ideene fra den franske revolusjonen angivelige hadde ført til raseblanding, økt jødisk innflytelse og korrupsjon som hadde ført til indre uro. Viktigheten av å holde rasen ren ble understreket av følgende påstand:

«Når vi har erkjent riktigheten av det som er fremholdt i denne artikkel, vil se hvor uberettiget plapringen om barbari, rasehovmod etc. er. Det vil tvert imot stå klart for oss at vi handler etter livets høieste lover når vi går inn for å holde vår rase ren og derved beskytte vår årtusen gamle kultur. Vi er motstandere av raseblanding fordi vi kjemper for å gjøre den germanske rase og dermed det norske folk så lykkelig som mulig».³³⁸

I avisene og publikasjonen til Hirden ser vi rasehygiene vektlegger i hovedsak rase og vern om folkeætten fra raseblanding, fremfor å beskytte befolkningen mot «mindreverdige elementer» innen rasen. Den baserer seg da på den nordiske tanken, men skiller mellom begrep som folk og rase. Synet på rasehygiene som fremmes innen Hirden hevdet å være vitenskapelig forankret i Mendels arvelover i tillegg til og dermed fremsto den som

³³⁵ Sæther 1941 s.15-16

³³⁶ *Hirdmannen* 17.mai 1941, «Jødespørsmålet, den jødiske rasetype. Talmud»

³³⁷ *Hirdmannen* 13.November 1941, «Rasebegrep og arvelighet»

³³⁸ *Hirdmannen* 18.desember 1941, «Hvorfor kjemper vi for å holde vår rase ren?»

vitenskapelig forankret. Den har samtidig preg av en sosialdarwinistisk kamp for tilværelsen der det blir hevdet at den «renrasede» er bedre skikket til å overleve enn «bastarden».

6.3.2 Germanske SS Norge

En annen organisasjon var Germanske SS Norge (GSSN). Organisasjonens opprinnelige mål var å fungere som en norsk avdeling av Allgemeine-SS. GSSN sverget troskap til både Himmler og til Vidkun Quisling og forfektet den pangermanske nasjonalsosialismen. Politiminister Jonas Lie ble leder for GSSN, og justisminister Sverre Riisnæs funderte som en nestleder og ideologisk leder innen bevegelsen. Organisasjonen het opprinnelig Norges SS og ble opprettet i 1941 og var en del av et prosjekt for å opprette Allgemeine-SS avdelinger i okkuperte land. Derfor er denne grupper nært relatert til SS ideologien.³³⁹

Det er ikke nødvendig med utdypende detaljer om GSSNs funksjoner og ideologi. Hensikten er å undersøke eventuelle forskjeller og likheter i synet på rasehygiene med Hirden og andre deler av NS. Derfor vil hovedvekten bli lagt på artikler i Germanske SS Norges avis *Germaneren*.

I likhet med det vi har sett tidligere i NS viser en artikkel i *Germaneren* en sterk innflytelse fra Mjøen. Her ble motstanderne av Mjøens rasehygieniske program betegnet som «jødiske profeter». Steriliseringsloven ble likevel betegnet som et skritt i riktig retning, men lovens gjennomførelse ble motarbeidet av Medisinaldirektør Karl Evang. Artikkelen nevner videre at «Det nasjonalsosialistiske livssynet» betinget helt nye tiltak, her ble det referert til Nasjonal Samlings steriliseringslov fra 1942. Denne ble beskrevet som en lov som skulle «høyne det norske folks kvalitet» ved å frata alle norske kvinner og menn som led av arvelige og sjelelige feil som gjorde dem til mindreverdige «folkefeller». Loven skulle endelig få slutt på at «halvidioter» og mennesker med arvelige sykdommer fikk sette barn til verden som ville ligge samfunnet til byrde. Også her ble sterilisering av mindreverdige begrunnet som vitenskapelig. Det ble understreket at loven betinget avgjørelser fra kvalifiserte fagfolk, slik at det ikke ble foretatt feil avgjørelser i forhold til seksualinngrep. Videre ble det påpekt at loven skulle frata forplantningsevnen fra forbrytere med «asosiale tilbøyeligheter». Avslutningsvis ble NS loven omtalt som å være av størst betydning for «vårt folks framtid». Dette ble understreket med det kjente sitatet fra Mjøen som vi ser gå igjen hos andre NS-aktører som uttalte seg om rasehygiene.³⁴⁰

³³⁹ Bogen 2008 s.11. Emberland & Kott 2012 s.341-343. Sørensen 1989 s.96-97

³⁴⁰ *Germaneren* 25.mars 1944, «Værn om folkeætten»

6.4 Rasehygiene i praksis

6.4.1 Loven om vern om folkeætten 1942

Jeg tidligere vist at både positiv og negative eugeniske tiltak fra fagmiljøet innen NS som skulle utarbeide en rasehygienisk politikk. Flere aktører som Egil Rian har vi sett at ønsket et bredt steriliseringsprogram, der en betydelig del av Norges befolkning kunne vurderes for sterilisering på eugenisk grunnlag. Egil Rian var også en sentral aktør i arbeidet med den nye steriliseringsloven. Komiteen som ble utpekt til å utarbeide den nye loven besto av Medisinaldirektør Thorleif Østrem, professor Klaus Hansen, dosent Gunnar Hiorth, høyesterettsdommer E. Aslaksen og Egil Rian. Per Haave peker på at flere av disse hadde tidligere vært tilhengere av Mjøen eller medlemmer av Mjøens komité.³⁴¹ Gruppen benyttet seg også ellers av Mjøens kjente sitat.³⁴²

Tidligere har vi sett at den gjennomgående kritikken i NS av steriliseringslovgivningen fra mellomkrigstiden, var ansett som et skritt i riktig retning, men utilstrekkelig både i forhold til steriliseringsgrunnlag og at den ikke ble praktisert nok. Det er da naturlig at Nasjonal Samlings rasehygienikere ønsket å drive en ny steriliseringspolitikk som ville være mer vidtgående og mer benyttet i praksis. Arbeidet med Loven om vern om folkeætten begynte allerede i 1941, komiteen var utnevnt av innenriksdepartementet, som ble ledet av kommissarisk statsråd Albert Viljam Hagelin, senere innenriksminister i Quislings «nasjonale regjering».³⁴³

Øystein Sørensen understreker at NS steriliseringsloven ble begrunnet med at den gamle loven ble ansett for å være basert på et for tungvint system, samt for stor grad av frivillighet.³⁴⁴ Dette stemmer godt overens med argumentene jeg har funnet igjen i NS-pressen og i publikasjoner om rasehygiene fra sentrale aktører. I et forslag til lovutkast fra 1941 ble det foreslått en innskrenkning av frivilligheten ved seksualinngrep. Det skulle være opp til den sakkyndige fagpersonen å ta avgjørelse om pasienten om sterilisering. I tillegg ble det understreket at sakene måtte behandles av kvalifisert personale, samt at saksbehandlingen måtte forenkles.³⁴⁵

NS utgjorde ikke under okkupasjonen en selvstendig regjering, det er derfor sannsynlig at de tyske okkupasjonsmyndighetene var involvert i utforming av rasehygienien. Egil Rian hevdet at den norske steriliseringsloven fra 1942 ikke var påvirket av tyskerne. Nikolai

³⁴¹ Haave 2000 s.118. Nørstegård 2019 s.42.

³⁴² Gogstad 1991. s.196

³⁴³ Gogstad 1991 s.195-196. Haave 2000 s.117

³⁴⁴ Sørensen 1991 s.146

³⁴⁵ Gogstad 1991 s.196

Nørstegård refererer i sin oppgave til at flere historikere har tolket loven som noe som kom under press fra tyskerne. Deriblant Nils Roll-Hansen har hevdet at den ble utformet under tysk press i samsvar med nazistisk ideologi.³⁴⁶

Loven om Vern av folkeætten ble utarbeidet ferdig innen sommeren 1942 og ble underskrevet og godkjent av Quisling 23.juli 1942. Loven trådte riktignok ikke i kraft før januar 1943. En vesentlig faktor ved innføringen av loven var at Quisling undertegnet loven uten godkjennelse fra tyskerne. I arbeidet med å utforme en steriliseringslov og vedtaket av loven oppsto en rekke uenigheter om sterilisering mellom fagfolk i NS og tyske okkupasjonsmyndigheter. Et sentralt spørsmål var grunnlag og praksis for sterilisering. Per Haave skriver at okkupasjonsmakten krevde at alle arvesyke «skal» steriliseres, fremfor «kan». Leif Melsom som på dette tidspunktet var sjef sinnshygienekontoret protesterte mot kravene, på grunn av at for vidtgående tvangssterilisering ville vekke motstand og fiendtlighet fra befolkningen, men han stilte seg også kritisk til noen av målgruppene. Melsom var skeptisk til sterilisering av manisk-depressive, på grunn av usikkerheten rundt tilstandens arvelighet. Medisinaldirektør Thorleif Østrem og NS-juristen Thorleif Dahl støttet Melsom i protesten mot Rikskommissariatets krav.³⁴⁷ Per Haave mener at den endelige loven viser at kravene bare delvis ble imøtekommet. Adgang til sosialt betinget sterilisering ble fjernet, men kravet om at «kan» steriliseres skulle byttes med «skal» ble ikke oppfylt.³⁴⁸ Okkupasjonsmyndighetene godkjente loven i oktober 1942 og den trådte i kraft på nyåret 1943.³⁴⁹

6.4.2 Steriliseringsloven fra 1942 i komparativt perspektiv

For å se Nasjonal Samlings steriliseringslov i et bredere perspektiv skal jeg sammenlikne NS loven med 1934-loven og den tyske steriliseringsloven. Det er vesentlige likheter og forskjeller mellom både 1942-loven og 1934-loven. Øystein Sørensen mener at man ikke skal overdrive forskjellene da en del av grunnlaget er likt.³⁵⁰ Lovene fra 1942 og 1934 er svært like i forstand av målgrupper.

Vi har sett at teoriene om den nordiske rasen som herrefolk ikke spilte en nevneverdig rolle i debatten om sterilisering i mellomkrigstiden, selv om enkelte aktører som Jon Alfred Mjøen og hans komité for rasehygiene gikk langt i å forfekte den nordiske rasens overlegenhet og en rasistisk begrunnet rasehygiene. Mjøen komiteens innlegg i diskusjonene rundt sterilisering omhandlet likevel ikke sterilisering på rasemessig grunnlag, men eugenisk

³⁴⁶ Nørstegård 2019 s.44

³⁴⁷ Nørstegård 2019 s.44-45

³⁴⁸ Haave 2000 s.126

³⁴⁹ Nørstegård 2019 s.45

³⁵⁰ Sørensen 1991 s.147-148

grunnlag ovenfor forbrytere og «arvelige belastede». Det var også denne målgruppen som ble utpekt for sterilisering i 1934-loven. Tross at vi har sett at de mest fremtredende medisinske fagfolk og raseteoretikere innen NS var svært opptatt av rase, så tok heller ikke 1942-loven sikte på å hindre forplantningsevnen til «mindreverdige raser», men derimot de som ble ansett som «mindreverdige elementer» generelt. Derfor var ingen av lovene rasistisk begrunnet i den forstand at de tok sikte på å frata bestemte «raser» evnen til å formere seg.³⁵¹ Det mest bemerkelsesverdige er at den nazistiske steriliseringsloven heller ikke åpnet opp for sterilisering på rasemessig grunnlag, med unntak av «Rhinlandbastardene» som ble tvangssterilisert på rasemessig grunn. Denne operasjonen ser derimot ut til å ha skjedd utenfor loven, selv om prominente raseforskere som Ernst Rüdin, Fritz Lenz og Eugen Fischer var sentrale i gjennomføringen.³⁵²

Målgruppen for steriliseringsloven i 1934 var de mest alvorlige tilfellene av åndssvakhet, dette var likevel generelt sett et frivillig inngrep. I de mest alvorlige tilfellene kunne avgjørelsen tas av en verge.³⁵³ Den tyske loven ble i hovedsak brukt til tvangssterilisering.³⁵⁴ NS-loven fra 1942 tok sikte på å berøve personer med arvelige sykdommer eller «defektilstand» om det ble ansett som sannsynlig at avkom ville lide av legemlige eller sjelelige svakheter. Forbrytere med «asosiale tilbøyeligheter» eller «abnorm kjønnsdrift» skulle også vurderes til seksualinngrep.³⁵⁵

Behovet for en ny steriliseringslov var naturligvis at NS så på 1934-loven som utilstrekkelig. Vi har sett at kritikken mot loven i hovedsak gikk på at den gamle loven bygde for mye på prinsipp av frivillighet og utilstrekkelig eugenisk grunnlag. Øystein Sørensen fremhever prinsippet om frivillighet som en vesentlig forskjell mellom 1934-loven og NS-loven. NS-loven skulle likevel ikke vilkårlig sørge for systematisk tvangssterilisering av alle som ble antatt å være «mindreverdige». Hvert tilfelle skulle vurderes av fagfolk. Anbefaling til sterilisering kunne fremsettes av leger, ledere for fengsler, sykehus eller andre anstalter. Pasienten skulle deretter undersøkes av leger. Den endelige avgjørelsen skulle deretter tas av medisinaldirektøren. Alle som skulle steriliseres hadde mulighet til å anke avgjørelsen til et råd bestående av fagfolk som ville ta en avgjørelse.³⁵⁶ Loven åpnet ikke for obligatorisk sterilisering, men tvangssterilisering kunne foretas på eugenisk grunnlag.³⁵⁷ Om vi ser begge

³⁵¹ Sørensen 1991 s.147-148

³⁵² Proctor 1988 s.112-114

³⁵³ Haave 2000 s.135

³⁵⁴ Proctor 1988 s.106

³⁵⁵ Haave 2000 s.401-402

³⁵⁶ Haave 2000 s.401-402

³⁵⁷ Haave 2000 s.134-135

lovene i kontrast til den tyske, så kan vi muligens tolke det i retning at begge norske lover var basert på et prinsipp at man ønsket en praksis basert på faglig kompetanse innen et lovlig rammeverk. Dette står da i motsetningen til den tyske som ble praktisert mer vilkårlig og der tiltak ble gjort uten juridisk grunnlag.

Hva var grunnlaget og funksjonen til de forskjellige lovene? Nils Roll-Hansen har argumentert for at eugenikken i Norge kan deles inn i «mainline eugenics» og «reformeukenikk». ³⁵⁸ Om søkelys legges på Norge mener jeg det er et brukbart skille, da Norge var svært delt rundt rasehygiene. Norske arvelighetsforskere og sosialpolitikere, samt psykiatere tok et oppgjør med den nordiske raselæren og et samfunnssyn med grunnlag i teorien om det nordiske herrefolk. Å trekke dette skillet mellom Nasjonal Samlings lovgivning og steriliseringslovgivningen mener jeg derimot er mindre fruktbart da begge lovene hadde «arvelige belastede» eller sinnslidende som målgruppe. Det er derfor ikke mulig å trekke et definitivt skille mellom en lov basert på sosialpolitikk og en lov basert på rasemessige kriterier. Skillet mellom «mainline» og reformeukenikk er muligens mer fruktbart om vi tar for oss det idemessige grunnlaget. Det er utvilsomt at det nazistiske synet på rase ikke var dominerende blant de som utformet steriliseringsloven fra 1934. Det rasebiologiske samfunnssynet sto definitivt på den andre siden, sentralt i Nasjonal Samlings program og begrunnelse for rasehygiene. Et skille som Nørstegård viser til er at 1934 loven var forankret i sosialpolitiske og økonomiske begrunnelser og 1942 loven var basert på en biologisk befolkningspolitikk. ³⁵⁹

Jeg vil argumentere for at dette ikke kan betegnes som et definitivt skille. Vi har tidligere sett at Nasjonal Samlings syn på rasehygiene var et sosialpolitisk program som hadde sosialpolitiske og økonomiske hensyn. Mange av argumentene for rasehygiene som blir fremsatt av aktører i NS er svært like de som Scharffenberg benyttet seg av i sine innlegg om omstreiferondet, der «defekte» ble fremstilt som en økonomisk byrde, samt at rasehygiene ble begrunnet med at man skulle begrense utbredelsen av arvelige lidelser. Likevel er både reformeukenikk og raselæren basert på en biologisk tenkning som skulle gagne samfunnet, på mye av samme grunnlag. Det er likevel nødvendig å understreke at betegnelser som «mindreverdige», «defekte» og liknende begreper ble benyttet av både «reformister» og «rasister». Dermed ser vi at ingen av de likestiller mennesker, men diskriminerer mennesker på grunnlag av medfødte lidelser i forhold til friske mennesker.

Øystein Sørensen beskriver Nasjonal Samlings syn på rasehygiene som et sterkt uttrykk for kollektivismen som er påtagelig og konsekvent, men som bærer preg av en autoritær karakter

³⁵⁸ Nørstegård 2019 s.29

³⁵⁹ Nørstegård 2019 s.45

og vilje til å benytte tvang. Kanskje eksisterte det en litt større grad av respekt for individualisme i 1934-loven med tanke på frivillighet kontra tvang. Videre skriver han at NS anså ikke mindreverdige individer innenfor rasen som en del av felleskapet, i det minste ikke en fullverdig del.³⁶⁰ Som vi har sett tidligere er det sosialpolitiske en sentral faktor i NS rasehygiene, i likhet med uttalelsene som går på å sikre den nordiske rasen for raseblanding. Med unntak av raselover mot jødene, så ser det ikke ut til at lover mot raseblanding ble innført. Det ble i hvert fall ikke tatt med i betraktning i loven om «Vern om folkeætten» som ble innført i 1942-43.

6.4.3 Norsk Eutanasiprogram?

Et annet spørsmål som bør belyses i forhold til Nasjonal Samlings rasehygieniske program er om det var planlagt et eutanasiprogram lik det i Tyskland. Nevrologen Ragnar Stien belyser dette emnet i en artikkel i *Tidsskriftet: norsk legeförening* fra 2015. Stien viser til at flere aktører tilknyttet NS foreslo eutanasi. En fylkesfører foreslo i *Moss Avis* i februar 1942 å «befri håpløse sinnssykepasienter fra lidelsen ved livet» som alternativ til sterilisering. Et konkret forslag som ble sendt til medisinaldirektør Østrem fra fylkesføreren i Vestfold. Disse argumenterte ut fra økonomiske argumenter, men også «barmhjertighet» ovenfor de lidende pasientene. Stien understreker at dette var en typisk argumentasjon fra eutanasilhengere.

Forslaget som ble tilsendt Østrem, ble videresendt til fylkesførere og til sinnssykehus. Flere fylkesførere var enig om avlivning av pasienter, en fylkesfører var enig prinsipielt, men mente opinionen ville heller akseptere et steriliseringsprogram tross kostnader. Av legene som ble spurt om eutanasi forslaget var det to fylkesleger som sa seg enig, den ene ønsket seg også et bredere eutanasiprogram der også «idioter» skulle inngå. Utenom to ser derimot resten av de nazistiske fylkeslegene ut til å ha enten tatt et klart standpunkt imot.

I fagmiljøet i NS ble forslaget avvist. Egil Rian og Leif Melsom tok klart standpunkt imot forslaget. Melsom argumenterte ut fra at eutanasi stred mot kristendommens grunnverdier og truet med å si opp sin stilling om en slik lov skulle innføres. Østrem ser derimot ikke ut til å ha tatt et klart standpunkt for eller imot. Ut fra dette er det rimelig å anta eutanasi ikke var planlagt. Selv om individuelle aktører foreslo avlivning av sinnslidende pasienter var dette politikere i NS hierarkiet, ikke fra legene. Det er heller ingenting som tyder på at innenriksdepartementet eller noen ledende NS leger ønsket å drive frem dette med unntak av noen få som aksepterte forslaget, heller ikke finnes det grunnlag for å hevde at noe slikt fant sted under okkupasjonen i Norge. Stien konkluderer med at NS leger tok et standpunkt imot

³⁶⁰ Sørensen 1991 s.154

eutanasi i Norge, noe som står i motsetning til legene i det nasjonalsosialistiske Tyskland der legene var pådrivere for eutanasiprogrammet.³⁶¹ Jeg velger derfor å konkludere med utgangspunkt i Stiens artikkel, med at det ikke finnes belegg for å hevde at et eutanasiprogram var planlagt av NS.

6.4.4 Rasebiologisk forskningsinstitutt og raselære i skolen

Det er også verdt å belyse i korte trekk hvordan NS regimet ønsket å få raseforskning og rasehygiene inn på universitetet, samt å innføre raselære i skolen. I 1942 etablerte NS et institutt for rasebiologi på universitetet i Oslo, under ledelse av arvelighetsforskeren Thordar Quelprud.³⁶²

I et intervju med *Fritt Folk* beskrev Quelprud instituttets formål og forskningsområder. Virksomheten skulle rette seg mot å studere arv av både patologiske egenskaper, legemlige og sjelelige, rasehygiene, raseforskning og befolkningslære. Instituttet skulle blant annet fungere som rådgiver i rasehygieniske spørsmål. Quelprud skulle også undervise i menneskelige arvelære og rasehygiene som var spesielt for medisinere, realister og jurister. Han antok i tillegg at han skulle holde en forelesningsserie om menneskerasene. Quelprud beskrev rasehygienens stilling som en betydningsfull disiplin som burde være obligatorisk for medisinere, og som nå var en høyst relevant disiplin som folk så ut til å se betydningen av. Jon Alfred Mjøen ble beskrevet som en «utrettelig kjemper» for rasehygienens og selv om Quelprud hadde innvendinger mot noen av Mjøens påstander, hadde Mjøen likevel gjort et viktig arbeid og forberedt grunnen for en rasehygienisk praksis. Quelprud beskrev arvebiologien som så betydningsfull at det kunne være nødvendig å innføre arvelærens prinsipper og konsekvenser i undervisningsplanen i flere institutter. Han understreket viktigheten av arvelærens grunnprinsipper for kriminalbiologi og rasehygienisk rådgivning. Han mente likevel at grunnlaget bør legges allerede i skolen.³⁶³

Jon Kyllingstad hevder at om Quelprud hadde gjennomført sine oppgaver ville teoriene om det nordiske herrefolk ha kommet inn i norske academia igjen. Den nordiske raselæren hadde mistet sin betydning innen norsk vitenskap allerede mot slutten av 1920-tallet og begynnelsen av 1930-tallet.³⁶⁴ Det kan derfor argumenteres for at Quelprud og NS forskerne drev med utdatert pseudovitenskap, men likevel levde denne forskningen i beste velgående som etablert disiplin ved tyske universiteter. Som Quelprud hadde delvis bakgrunn fra, han var

³⁶¹ Stien 2015 *Tidsskriftet Den Norske Legeforening* nr.19 2015 1761-1763

³⁶² Kyllingstad 2014 s.216

³⁶³ *Fritt folk* 4.desember 1942, «Arvebiologisk institutt en kjensgjerning.

³⁶⁴ Kyllingstad 2014 s.185,216

tidligere elev hos Kristine Bonnevie og jobbet senere på Keiser Wilhelm instituttet i Tyskland.
³⁶⁵Likevel ser det ikke ut til at instituttet ble noen stor suksess. Quelprud sa opp stillingen sin i 1944 og det ser ikke ut til at instituttet publiserte noen forskningsresultater eller avhandlinger.³⁶⁶

I 1944 rapporterte norske aviser at raselære skulle innføres i folkeskolen. Raselære skulle inngå som en del av helselære i de øverste trinnene på folkeskolen (grunnskolen), og skulle dermed ikke stå som et eget fag. Denne undervisningen skulle i hovedsak foregå i 7.klasse. Det ble understreket at raselære var et svært viktig fag som det var nødvendig å ha kjennskap til, både for seg selv, sin rase og andre folkeslag.³⁶⁷ Læreboken som skulle danne grunnlaget for raselæren var *Slekt og Individ* av Sverre Kvassnes, Sigurd Saxlund og Egil Rian. Likevel ser dette ut til å ha liten effekt, da det kom såpass sent i krigen.³⁶⁸

Etableringen av et rasebiologisk forskningsinstitutt viser at det var stor interesse for raseforskning innen NS og at man ønsket å få etablert raseforskning som en universitetsdisiplin. Quelpruds uttalelser til Fritt Folk antyder at NS ønsket å skape et godt vitenskapelig grunnlag for sin rasepolitikk og sin rasehygieniske praksis.

6.5 Rasepolitikk ovenfor andre grupper?

6.5.1 Samer

En gruppe som er interessant å se på i forhold til Nasjonal Samlings rasepolitikk er samene. Hvordan ble samer ansett i forhold til «rasespørsmål»? Samer ser ut til å ha fått lite oppmerksomhet i NS-pressen. I det digitaliserte materialet blir de bare i noen grad omtalt som «rase». Tidligere har jeg vist til Sverre Kvassnes som mente at samer var en kortskallet rase som det ikke fantes mange «renrasede» igjen av.³⁶⁹

En artikkel i *Fritt Folk* fra 1941 omtalte rasepolitikk ovenfor den samiske befolkningen. Forfatteren av artikkelen svarte på et spørsmål fra en tidligere artikkel om Norge trengte sitt «nomadefolk». Konklusjonen var at Norge trengte samene. Det såkalte «Sameproblemet» måtte likevel ses i en rasemessig kontekst, både med hensyn til nordmenn og samer. Artikkelen var sterkt kritisk til assimileringpolitikk ovenfor samene da dette ville true deres egenart og deres gamle tradisjoner. Å tvinge de nomadiske samene til bosetning var dermed å skade deres natur. Politikken måtte vektlegge å gi samene mer livsrom og livsgrunnlag på vidda som var samens «naturlige miljø». Artikkelen hevdet at de som hadde ført en assimileringpolitikk ikke hadde forståelse for «slekt, rase og tradisjon». Man var ikke tjent med assimilering. Som rase ble

³⁶⁵ Kyllingstad 2014 s.216. Proctor 1988 s.110

³⁶⁶ Fure 2007 s.176-177

³⁶⁷ *Aftenposten* 19.august 1944, «Raselære skal innføres som fag i skolen»

³⁶⁸ Karcher 2018 s.74-75

³⁶⁹ *Fritt Folk* 17.september 1940, «Rasegrunnlag III».

samene beskrevet som «mongoler» og nordmenn som «germaner». Nordmenn og samer ble derimot ikke satt opp mot hverandre som motsetninger. Det ble understreket at nordmenn og samer begge var verdifulle hver for seg, men raseblanding var ikke ønskelig da dette ikke skapte en «livsdugelig slekt».³⁷⁰

Øystein Sørensen påpeker at medisinaldirektør Østrem uttalte i et foredrag i 1941 at det i tillegg til et «jødespørsmål» eksisterte i noen grad også et «lappespørsmål». Samene ble beskrevet som primitive, men et troskyldig folk som levde bra under sine naturlige forhold på vidda, men som degenererte når de ble bosatt på lavlandet der de blandet blod med nordmenn og formerte seg hurtig.³⁷¹

Egil Rian omtalte samene i *Rasehygiene og sosialpolitikk*. Han mente at Norge ikke hadde vanskelige rasespørsmål. Det eksisterte et «raseproblem» i Nord-Norge der samene som utgjorde en fremmed rase utgjorde en stor del av befolkningen. Rian hevdet det også skjedde utstrakt «blodsblending» mellom nordmenn og samer. Raseblanding mellom samer og nordmenn ble beskrevet som uheldig, da den nordiske og samiske rase i kropp og sjel skilte seg, som igjen førte til «uheldige blodsblandinger». Det var derfor til fordel for både nordmenn og samer, at samer holdt sitt blod rent og fortsatte sitt frie liv på viddene.³⁷²

Selv om holdningene som kommer til uttrykk viser klart at samene ikke er likestilt med den «nordiske rase», så har jeg heller ikke funnet noen artikler der samer blir omtalt fiendtlig eller like nedvurderende som jødene blir.

En sentral aktør i NS som derimot ga uttrykk for fiendtlige holdninger mot samer er politiminister Jonas Lie. Historikeren Bernt Roughthvedt hevder at under evakueringen av Finnmark i 1944 forsøkte Jonas Lie å beskytte sivilbefolkningen, denne omsorgen var likevel kun ovenfor «germanere». Lie refererte til samer som «degenererte» og anså dem som lite gunstig menneskemateriell. Sjølappene så han som en «degenerert blandingsbefolkning». SS-lederen Heinrich Himmler på den annen side ønsket å skape en «apartheidstat» i Finnmark. Himmler anså samene som en folkegruppe som hadde holdt sin rase ren. «Der Lappentum» som samereservatet skulle kalles skulle dermed ta sikte på å beskytte blodet til den «nordiske» befolkningen i Nord, men også den samiske.³⁷³

Øystein Sørensen konkluderer med at det ikke foreligger noen konkret empiri som antyder at Nasjonal Samling planla raselovgivning eller rasepolitikk ovenfor samer.³⁷⁴ Heller

³⁷⁰ *Fritt Folk* 1.desember 1941, «Samene og reindrift i Norge»

³⁷¹ Sørensen 1991 s.148

³⁷² Rian s.69, i Fuglesang 1944

³⁷³ Evjen s.86 i Fagertun 2015. Roughthvedt 2010 s.314-316

³⁷⁴ Sørensen 1991 s.148

ikke ut fra min egen undersøkelse har jeg kunnet finne noe som tyder på at det forelå planer om rasepolitiske tiltak mot samer. Det jeg her har redegjort for av holdninger til samene som kommer til uttrykk fra aktører i NS og deres aviser viser ingen generell fiendtlig innstilling, heller ingen spesiell nedvurderende holdning til samisk kultur annet enn at de naturligvis ikke anses som like bra som «den nordiske rase». Østrem og Rians uttalelser tyder dermed på en oppfatning om at samer ikke utgjorde noen raseproblem så lenge «raseblanding» mellom samer og nordmenn ble unngått. Denne blandingen så man som en degenerasjon for begge grupper.

Mine egne antakelser er at det ikke ble foreslått noen rasepolitikk ovenfor samer, utenom at raseblanding ble frarådet, på grunn av at samene utgjorde en så liten del av befolkningen og som var konsentrert i begrensede områder av landet og dermed ikke ble ansett som en trussel mot den nordiske rasen. En annen mulighet er at aktører i NS kan ha oppfattet nomadiske samers levemåte å være i tråd med oppfatningen av en gruppes «rasesjel» og en rase som levde i samsvar med sine naturgitte omgivelser. Muligens anså NS at samene hadde samme rasemessige tilknytning til vidda som den nordiske rase hadde til bondegården og jorden, og derfor levde i sitt rette miljø, men degenererte utenfor. Jeg har ikke tilgang til kilder som kan avkrefte eller bekrefte disse antakelsene, og heller ikke nok kilder til å gi et endelig svar på hvordan NS ledelsen så på samene eller hvorfor ingen rasepolitikk ovenfor samene ble utformet. Min antakelse er at NS ledelsen anså «lappespørsmålet» å være marginalt i forhold til andre spørsmål som «jødespørsmålet» og steriliseringslovgivningen, og dermed ble rasepolitikk ovenfor samer nedprioritert.

6.5.2 Tatere

NS innførte ingen raselovgivning under krigen eller større aksjoner mot taterne, men i motsetning til spørsmålet rundt samene, ble lovgivning og rasepolitikk mot tatere aktivt debattert blant sentrale aktører i NS. En løsning på «taterplagen» ble også utarbeidet. Dette arbeidet kom ikke i gang før i 1943 på initiativ fra Sikkerhetspolitiet som ønsket å utarbeide en lov. En rekke prominente NS aktører som Jonas Lie, Sverre Riisnæs og sikkerhetspolitiets sjef Oliver Møystad var involvert i arbeidet for en lov mot taterne.

En rekke forskjellige løsninger ble foreslått. Foreslåtte løsninger varierte fra å frata «omstreifere» hest og husbåter, til internering og sterilisering. Et mer ekstremt forslag var å deportere «omstreifere» og tatere fra landet.³⁷⁵ Lie redegjorde på et ministermøte for en plan om å frata hest og husbåt, internere vaneforbrytere med sine familier i arbeidsleir og foreta raseundersøkelser av de internerte. De som skulle vise seg å ha «forbrytersk arvestoff» skulle

³⁷⁵ Roughvedt 2010 s.316-319

steriliseres. Hva som skulle skje med de gjenværende taterne skulle vurderes ut fra hvor mange som kunne anses som «vaneforbrytere». Politidepartementet fortsatte deretter å utarbeide lovforslag som skulle gjennomføre disse tiltakene.³⁷⁶ Enkelte aktører som Riisnæs, Lie og Møystad ser ut til å ha gått inn for deportasjon som en løsning på «taterplagen», men Vidkun Quisling mente de lovene som allerede var gjeldende var tilstrekkelige til å løse taterspørsmålet på rasehygienisk grunnlag.³⁷⁷

I arbeidet var et sentralt problem hvordan man skulle definere «tater» eller «omstreifere». Enkelte aktører gikk inn for en bred definisjon som inneholdt både rasemessige kriterier og livsform uavhengig om vedkommende var bosatt eller ikke. I et lovforslag som ble tilsendt Jonas Lie i 1944 ble omstreifere definert som alle som gikk under navn som «sigøyner, tater, fark eller splint». Videre alle personer av romani(sigøyner) rase uansett om de var bosatt eller ikke. Per Haave påpeker at likevel skulle «omstreifere som ikke var av «romani rase» gå fri dersom de var bosatte.³⁷⁸

Det som er bemerkelsesverdig, er at aktørene i NS som jobbet med lovgivningen rettet blikket mot Johan Scharffenberg. Scharffenbergs artikkelserie «omstreiferondet» fra 1930 ble benyttet til å studere mulige løsninger på taterspørsmålet og hvordan omstreiferne skulle defineres. Sverre Riisnæs ønsket også Johan Scharffenberg som medlem i en komite som skulle være med å utforme en politikk mot taterne, tross at Scharffenberg var kjent for sin motstand mot nazismen og generelt et hatobjekt i NS pressen. Haave skriver at Scharffenberg sannsynligvis ble spurt, men han bidro ikke med mer enn å sende en liste over litteratur om taterne.³⁷⁹ Dette viser at Scharffenbergs teorier og løsninger på taterplagen ble ansett som høyest aktuelle i forhold til løsninger. Om man skulle omfavne Scharffenbergs forslag ville det følgelig bety sterilisering og segregering.

Historikeren Bernt Roughthvedt skriver at Jonas Lies løsning på taterspørsmålet var identisk med Scharffenbergs forslag fra 1930. Det skulle benyttes kriminalbiologiske kriterier for å avgjøre spørsmålet om internering og sterilisering.³⁸⁰ En av aktørene som arbeidet med lovgivningen mente at den norske loven måtte i hovedsak ta sikte på å få en slutt på «omstreifingen», rasespørsmålet var sekundært. Dessuten måtte man anta at sigøynerblod var så oppblandet i Norge at det ville være relativt få av «romani rase» som ikke ville bli rammet. Det ble også foreslått at lovforslaget skulle inkludere omstreifere som i løpet av de siste 5 år

³⁷⁶ Haave 2000 s.316

³⁷⁷ Haave 2015 s.602.

³⁷⁸ Haave 2015 s.620-621

³⁷⁹ Haave 2015 s.611. Roughthvedt 2010 s.316.

³⁸⁰ Roughthvedt s.320

hadde streifet rundt på «tatervis». Denne ble innarbeidet i forslaget og tok dermed vekk den rasebiologiske ordlyden i lovforslaget.³⁸¹ Det såkalte «Hanheide-utvalget» som utarbeidet lovforslaget definerte dermed omstreifere som de som «streifer på tatervis». Dette innebar at de som var «rasemessig av taterslekt» men som er fastboende ikke ville bli rammet, men at også omstreifere som ikke var tater, men som var omstreifere ble rammet. Som Haave understreker ser vi altså at det ble konkludert med en sosialpolitisk tilnærming med sterke rasehygieniske innslag. I 1945 var det eneste som gjensto for at loven skulle tre i kraft, en godkjenning fra Quisling, men på grunn av at freden kom i mai 1945 ble loven aldri innført, og det ble dermed ingen rasehygienisk politikk mot taterne som gruppe.³⁸²

6.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg undersøkt mange deler av Nasjonal Samlings raseteorier og deres rasehygieniske praksis. Jeg har også sett på likheter og forskjeller mellom Nasjonal Samlings rasehygiene med rasehygienen i Norge i mellomkrigstiden og i Nazi-Tyskland. Jeg har ikke tatt Italiensk rasehygiene med i betraktning i dette kapitlet da jeg anser den for å være for ulik Nasjonal Samling. I Forhold til «jødespørsmålet» har vi sett en gradvis utvikling og radikalisering innen partiet. Antisemittismen i NS er riktignok en antisemittisme som holder følge med tiden, og vi kan klart se at de klarer å gjøre jødespørsmålet aktuelt etter samtidens hendelser, men den har likevel i løpet av 1930-tallet utviklet et totalitært preg. Det er en rasebiologisk antisemittisme som i tillegg forfekter en altomfattende konspirasjonsteori om at jøder styrer store deler av verden og spesielt fungerer som en «motrase» som søker å ødelegge den nordiske rasen. I denne perioden ser vi at antisemittismen tar form av krigspropaganda. Alt ettersom hvem fienden er blir det antisemittiske verdensbilde aktualisert. I den første perioden er det snakk om jødene som drivkrefter bak den engelske og franske krigsinnsatsen. Når krigen mot Sovjetunionen bryter ut ser vi derimot at fremstillingen, spesielt i Hirdmannen omtaler «jødespørsmålet» i apokalyptisk retorikk. Det er ikke lenger bare en krig der jødene er drivkreftene, det hadde derimot blitt en rasekrig og en «sluttkamp» mellom den nordiske rasen og den jødiske.

Dette var en del av et verdensbilde der den nordiske rasen representerte en idealistisk verdensanskuelse, og den jødiske representerte en materialistisk verdensanskuelse som innebar kapitalisme, liberalisme, marxisme og andre elementer NS anså som ødeleggende for samfunnet og rasen. Jødene ble ansett som NS sin hovedfiende, og jødespørsmålet var dermed

³⁸¹ Haave 2015 s.321-322

³⁸² Haave 2015 s.622

det viktigste rasespørsmålet. Quisling og andre aktører ser ut til å ha foretrukket «dissimilasjon» og utvisning av jødene, fremfor direkte å ha uttalt ønske om fysisk utslettelse. Selv om dette ble resultatet. Likevel var dette bare delvis rasehygienisk i den forstand at man ønsket å unngå «raseblanding» med jøder. I forhold til andre rasespørsmål har vi sett et forskjellig bilde. Samene ble akseptert og ansett som verdifulle, tross at de var underlegne enn den nordiske rasen. Raseblanding måtte unngås, men det ble ikke utformet noen rasepolitiske tiltak mot samene, heller ikke ser det ut til å ha foreligget planer om det.

NS regimet jobbet aktivt med å utarbeide en rasepolitikk mot tatere og omstreifere. Noen reel raselovgivning ble derimot aldri innført på grunn av krigens slutt. Man hadde derimot utarbeidet et ferdig utkast som tok sikte på få slutt på omstreifingen, men denne var ikke rent rasehygienisk i natur og er ut til å ha blitt uformet etter mønster fra Scharffenbergs ideer fra 1930. Det endelige lovforslaget ble som vi har sett delvis rasebiologisk, men mer en sosialpolitisk løsning.

Rasehygienien i NS ble sett på som både rasepolitikk, befolkningspolitikk og sosialpolitikk. Hensikten var å beskytte den nordiske rasen mot raseblanding, hindre «arvelige belastede og sinnssyke» i å formere seg videre, og dermed videreføre dårlige arvestoffer til nye generasjoner. Man skulle også forsøke ved en «positiv» rasepolitikk som gikk ut på økonomiske reformer som skulle gjøre familieliv enklere og ta sikte på å øke fødselsraten hos de gode raseelementene. Om denne politikken har jeg ikke redegjort for mer enn det økonomiske grunnlaget, kun det idemessige grunnlaget. Steriliseringspolitikken til NS skiller seg i hovedsak fra hverandre i forhold til frivillighetsprinsippet. NS så 1934-loven som et viktig steg, men utilstrekkelig på grunn av at frivillighet ble vektlagt. De foretrakk en lov som åpnet for tvangsmessig sterilisering om medisinaldirektør og fagfolk anså det nødvendig. Ellers har vi sett at det i forhold til syn på «arvelige» belastede og åndssvake var et svært likt syn der enkelte grupper ble ansett som en trussel mot befolkningskvaliteten og som en økonomisk byrde for samfunnet. Det var derimot ingen planer om Eutanasiprogram. Sterilisering var foretrukket metode. Jeg har lagt hovedvekten på partiets rasehygienikere og raseteoretikere, men også sett på de politiske grupperingene som Hirden og Germanske SS Norge. Jeg mener de sistnevnte må ses mer som grupper som forfektet en rasehygiene på et ideologiske grunnlag. Dette grunnlaget er et nasjonalsosialistisk verdensbilde som vi har sett ønsket vitenskapelig legitimitet. Det rasehygieniske fagmiljøet derimot tok mer utgangspunkt i befolkningspolitikk og hadde et mer vitenskapelig og faglig utgangspunkt. Likevel må deres begrunnelser også ses i et ideologisk perspektiv. Også i denne perioden er inspirasjonen og raseinndelingen i hovedsak J.A Mjøens rasehygiene og Hans F.K Günthers raselære.

Konklusjon

I denne masteroppgaven har jeg undersøkt Nasjonal Samlings raseideologi i forhold til europeisk fascistisk og nazistisk rasetenkning, og satt dette opp mot de ideologiske og vitenskapelige strømningene i mellomkrigstidens Norge. Mine hovedproblemstillinger har vært å undersøke det som hvordan NS tolket rasetenkning og rasehygien, i forhold til Nazi-Tyskland, og sett på avvik og likheter i forhold til fra vanlige oppfatninger i politiske miljøer i Norge. Sentrale arbeidsspørsmål har vært: Hvilke raseteorier var gjeldende innen NS og hvordan disse teoriene var i forhold til internasjonal og norsk rasetenkning. I tillegg har jeg undersøkt Nasjonal Samlings syn på minoriteter i Norge som jøder, tatere og samer.

I arbeidet med kapitlene om rasehygien internasjonalt, og i Norge har jeg benyttet meg av sekundærlitteratur og i noen grad primærkilder. Hovedvekten av oppgaven som har utgjort de tre siste kapitlene er derimot i stor grad basert på aviser.

Jeg har funnet at rasehygien var en sentral del av Nasjonal Samlings ideologi. Rasehygien var programfestet i NS partiprogram, men spilte en beskjeden rolle i partiets propaganda i starten. Det er naturligvis kun snakk om rasehygieniske ideer i partiet, siden partiet aldri fikk noen reel innflytelse i mellomkrigstiden. Videre har jeg funnet at partiet gikk fra å legge lite vekt på rasehygien i perioden 1933-1935 til å vise stor interesse for raseforskning og eugenikk i perioden 1935 til 1940. Det er her den «rasistiske» eugenikken som ble aktuell. Jeg har ikke funnet noe som tyder på at det som Roll-Hansen kaller «reformeukenikk» eller det som kan betegnes som «ikke-rasistisk» eugenikk var av noen interesse for Nasjonal Samling.

Nasjonal Samlings tilnærming til rasehygien hadde et klart utgangspunkt i «den nordiske tanken» og orienterte seg i hovedsak rundt dette. Dermed var Nasjonal Samling orientert rundt vitenskapsmenn og rasehygienikere som hevdet ideen om det nordiske herremennesket. Dette er naturligvis en del av den nasjonalsosialistiske ideologien, men det er ikke begrenset til Nazismen. Dette var en ideologi som ble forfektet og fremmet av internasjonalt anerkjente vitenskapsmenn fra starten av 1900-tallet og frem mot 1930-tallet. Det kommer også klart frem i NS pressen at det er disse som er inspirasjonskildene for NS sitt utgangspunkt.

Innflytelsen på Nasjonal Samlings raseideologi er først og fremst den norske raseforskeren Jon Alfred Mjøen. Likevel har vi sett at Hans F.K Günther som var en av nazismens fremste raseideologer er en sentral kilde til Nasjonal Samlings raseteorier.

I forhold til tidligere litteratur som i stor grad har sett rasehygienen og raselæren innen NS i forhold til annen nasjonalsosialistisk raseideologi, eller i norsk kontekst. Ut fra deg jeg har undersøkt av primærkilder og forskningslitteratur mener jeg dette er et for snevert perspektiv. Som jeg har vist til oppsto teoriene om den nordiske rasen ut fra det som i flere tiår før andre verdenskrig var internasjonalt anerkjent vitenskap. Den tyske rasehygienen var også inspirert av blant annet amerikansk eugenikk og raseforskning. Dette må ses på som en gjensidig innflytelse. Denne gjensidige innflytelse fra internasjonale vitenskapsmenn var også gjeldende for norsk raseforskning. Tysk nazistisk raselære ble også bygd på raseforskning fra norske raseforskere som Jon Alfred Mjøen og Halfdan Bryn som begge forfektet ideene om det nordiske herrefolk.

Jeg vil konkludere med at synet på arvelig syke og sinnslidende derimot fremstår som mer diffust mellom NS og det som var den vanlige oppfatninger i samtiden. Ingen av «rasehygienelovene» tok i teorien sikte på en «rasemessig» sterilisering. Alle hadde til felles at de hadde sinnslidende som målgruppe. Alle hevdet å ha god vitenskapelig forankring. Forskjellene ligger følgelig i det praktiske. Den tyske loven var en tvangssteriliseringslov som tok sikte på å gjennomføre de tyske nazistenes rasehygieniske program. Den norske loven åpnet for tvangssterilisering under svært strenge omstendigheter, men bygde på et frivillighetsprinsipp. Nasjonal Samlings hovedinnvending mot lov var frivillighetsprinsippet, som de anså for å være begrensende for en effektiv eugenikk. Steriliseringsloven i Tyskland derimot ble ansett som gunstig i forhold til en effektiv eugenikk.

Andre likheter mellom NS og det som var utbredt i forhold til de mentalt syke var det de politiske begrunnelsene. Økonomiske og sosialpolitiske hensyn sto sentral både i det politiske landskapet i Norge da Steriliseringsloven ble innført. Den nordiske rasen var ikke et tema i debatten om sterilisering, men sosialpolitiske og økonomiske begrunnelser. Begrensning av «mindreverdige» formering for å spare samfunnet store økonomiske kostnader på omsorg av «defekte» og innsatte i fengsler. Grunnet troen på forbrytelser som følge av dårlig arvestoff var gjeldende og var et sosialpolitisk program i den forstand at man tenkte seg en begrensning av kriminelle. Nasjonal Samling benyttet seg av samme argumentene i sitt sosialpolitiske program. Både «reformeukenikken», samt sosialpolitisk og rasemessig betinget eugenikk baserte seg på biologisk tenkning der ingen anså at alle mennesker var likeverdige. Om dette ikke var gjeldende for «raser», var man enig om at funksjonshemmede, arvelige belastede var mindreverdige de som var friske.

Det viktige å påpeke er at NS raseideologi som sin helhet skiller seg betydelig fra det vi kan finne i mellomkrigstidens Norge. For det første utgjør NS antisemittisme et betydelig avvik

fra den latente antisemittismen som var vanlig i Norge. Antisemittismen i partiet kom beskjedent til uttrykk i starten, men man ser klare antydninger til at den sterkt underliggende om man leser mellom linjene. Varierende grad av antisemittisme førte til splittelser i partiet. Antisemittismen var derimot mer direkte og åpen fra 1935 og gjennomgikk en stadig økende radikaliseringsprosess fra 1935 frem til 1941. Min oppfatning av denne radikaliseringsprosessen er at dette kan festes på en tidslinje som følgende:

- 1934: Tilstedeværende men generelt beskjeden.
- 1935-1936: Nasjonal Samling blir et åpent antisemittisk parti, og har langt på vei tatt en tysk tilnærming
- 1937-38: Kraftig radikaliseringsprosess. Rasebiologisk og konspiratorisk antisemittisme blir omformet til et altomfattende antisemittisk verdensbilde.
- 1939-1940: Krigsutbruddet gjør at antisemittismen tar form av krigspropaganda
- 1941: Med Operasjon Barbarossa skjer en ytterligere radikaliseringsprosess: krigspropaganda preget av sterk antisemittisme blir utviklet til en systematisk krigsretorikk som omfatter rasekrig og en kamp mellom verdensanskuelser. Representert av en nordisk idealisme mot en jødisk materialisme. Mitt inntrykk er at fra dette tidspunktet er antisemittismen relativt konsekvent.

Tiltak ovenfor jødene under krigen er derimot kun delvis rasehygieniske i den forstand at politikken tar sikte på å hindre raseblanding, men den øvrige politikken er mer begrunnet i et altomfattende verdensbilde som ser jøder som en undergravende faktor for samfunnet som jobber for utenlandske krefter og verdensherredømme.

Nasjonal Samlings syn på samer fremstår ut fra det jeg har funnet som relativt tolerant og aksepterende under visse betingelser. Så lenge samene holdt på sin livsstil og unngikk raseblanding med nordmenn ble samer sett på som verdifulle. De ble naturligvis ikke ansett som likeverdige og utgjorde et mulig raseproblem. Men det ble ikke utformet noen politikk mot samer, kun frarådet «raseblanding». Dette stiller seg dermed annerledes enn det ekstreme synet på jødene som utviklet seg. Muligens kan aksepten for samene ha utgangspunkt i ideen om det nordiske herremenneske. Kanskje så NS på vidda som samenes naturlige habitat som de var rasemessig knyttet til og som holdt deres rase ren, slik man anså at bondegården var den nordiske rasens røtter. Det kan ikke gis et definitivt svar på, men det er min antakelse.

Tatere på den annen side ble det i likhet med jødene, utarbeidet en rasepolitikk mot som var rasehygienisk betinget både i rasebiologisk forstand, samt eugenisk og sosialpolitisk forstand. Tross enkelte sentrale aktørers ønske om deportasjon av tatere, ble konklusjonen at en

løsning lik Scharffenberg hadde presentert i 1930 var den beste løsningen. Man måtte likevel gå bort fra biologiske kriterier. Den endelige politikken ble derimot rettet mot «tatere» som livsform. Kort fortalt var det «omstreifingen» man skulle få en slutt på, fremfor å løse et raseproblem. Dette var betinget på tvers av «rase».

En generell oversikt over NS sin raseideologi er at den følger i hovedsak Mjøen og Günthers seksdelte raseinndeling. Befolkningen i Norge er sammensatt av nordiske langskaller og alpiske og samiske kortskaller. «Nordmenn» er dermed en blanding av nordiske langskaller og alpiske kortskaller. De fleste aktørene var enige om at den nordiske rasen var både fysisk og sjelelig den beste rasen. Den nordiske hadde også stått for alle store kulturer og sivilisasjoner. Den nordiske rasen var sterkt bundet til jorden og bondegården, odelsretten hadde derfor historisk vært sentral for det nordiske folk.

Raseblanding med «raser» som var for fjernt beslektet med den nordiske rasen måtte unngås da man mente dette ledet til «degenerasjon». Også industrialisering og urbanisering førte til degenerasjon. Dessuten hadde marxistisk og liberalistisk vranglære ført til skadelig ideer som påvirket samfunnet i feil retning og førte til degenerasjon. Løsningen var dermed en effektiv rasehygiene som skulle utføres ved økonomiske lettelser for familier som skulle øke fødselstallene blant de gode elementene, en negativ rasehygiene skulle skje ved sterilisering og internering, selv om sterilisering var det foretrukne bland de fleste raseteoretikere innen NS. Med unntak av noen lover mot jødene som gradvis ble innført og loven om vern av folkeætten fra 1942 ser det ikke ut til at NS-regimet lykkes i å få på plass en omfattende rasehygienisk politikk. Også et rasebiologisk forskningsinstitutt ble opprettet, men ingenting antyder at det var en vellykket institusjon.

I forhold til de seks forskjellige europeiske rasene som NS teoretikere hevdet fantes, ser det ikke ut til at det forelå planer om rasepolitikk. Dette fremstår dermed mer som antropologiske betraktninger.

I et fascistisk perspektiv så er raseideologien til NS mest lik den nasjonalsosialistiske ideologien. Dette er på grunn av den nordiske raselæren som er dominerende. Den står i motsetning til den i hovedsak mediterrane raselære eller «italienske rasen» under fascismen. De er svært like i forhold til raselover og antisemittisme mot jøder, men NS og det tyske NSDAP viste aldri den aksepten og toleransen som fascismen i sin første fase hadde for jøder. NS og de tyske nazistene tok dessuten utelukkende utgangspunkt i en arvelig betinget Mendelsk arvelære. Italia la i stor grad også vekt på den miljøbetingede Lamarckismen. Nasjonalsosialismen la hovedvekt på rasedeterministisk og negativ eugenikk, i Italia var en positiv eugenikk dominerende som hadde til formål å øke befolkningen kvantitativt og

kvalitativt. En regenerasjon skulle bringe tilbake tapte romerske dyder. Disse forskjellene viser klart at rasehygiene ikke var et enhetlig fenomen innen fascistisk ideologi og at det også her var klare nyanser innenfor fascismen både i teori og praksis.

Vi må likevel konkludere med at den tyske nazismen var langt mer ekstrem enn Nasjonal Samling, Mussolini og forskjellige politiske grupper i Norge. Kun Tyskland gikk aktivt inn for et eutanasi-program og hevdet at sinnslidende ikke hadde livets rett. I Nasjonal Samling var den generelle konsensus at alle mennesker hadde rett til å leve, men ikke hadde rett til å formere seg som var en ide tatt fra Jon Alfred Mjøen.

Rasehygiene sett i norsk perspektiv mener jeg Roll-Hansens artikkel fra Historisk tidsskrift i 1980 gir et ufullstendig bilde av eugenikkens historie. Den er derimot en god analyse av de vitenskapelige strømningene i mellomkrigstiden. Jeg mener å ha vist at i sammenheng med Nasjonal Samling og internasjonal rasetenkning er situasjonen mer nyansert. Sammenlikningen min viser at vi ikke kan sette et definitivt skille mellom rasehygiene i sin helhet. I norsk og internasjonalt perspektiv er det et klart skille mellom de som forfektet den nordiske tanken og la hovedvekt på å hindre raseblanding.

En sammenlikning mellom forskjellige aktører viser at det er klart skille fra siste halvdel av 1920-tallet, da vitenskapeligheten med tradisjonelle raseteoriene ble utfordret og den nazistiske rasepolitikken fører til kontrovers. Hovedskille her består i vurderingene av den nordiske raselæren. I kontekst med de internasjonale strømningene jeg har vist til, kom også en splittelse innen norsk raseforskning. Halfdan Bryn holdt fast ved den nordiske tanken og fikk dermed mer innflytelse internasjonalt. I likhet med Mjøen var Bryn da en del av den raselæren som NS forfektet. Etablerte forskere på universitetet gikk deretter i en annen retning mot en mer vitenskapelig fundert rasetenkning.

Også i forhold til Dag Bruknaap mener jeg denne oppgaven setter ting i en bredere kontekst. Denne oppgaven har også gitt en helhetlig fremstilling i et internasjonalt perspektiv gjennom hele perioden partiet eksisterte. Dette tar naturligvis ikke vekk noe eller utdaterer noe fra noen av forfatterne som jeg har skrevet om emnet tidligere. Det viktigste jeg har funnet her er det helhetlige perspektivet og nyansene både innen fascistisk og nazistisk rasehygiene, men også mellom forskjellige strømninger i det norske. Med utgangspunkt i Richard Wetzells betraktninger, vil jeg heller ikke stemple noe som pseudovitenskapelig. Men jeg har sett dette i et vitenskapelig perspektiv som viser at den nordiske raselæren i stor grad begynte å bli utdatert innen 1930-tallet, likevel fortsatte vitenskapelige institusjoner i Tyskland og andre som forfektet disse ideene. Med utgangspunkt i mine egne undersøkelser og faglitteraturen om de forskjellige emnene vil jeg hevde at jeg har gitt overordnet perspektiv på hvordan fascistisk rasehygiene og

vanlige oppfatninger i borgerlige og sosialdemokratiske miljøer i Norge sto i forhold til hverandre.

Med denne undersøkelsen vil jeg hevde å ha gitt et ytterligere nyansert bilde av Nasjonal Samlings raseideologi i et komparativt perspektiv med både Fascisme og med samtidens vitenskapelige og politiske strømninger generelt. Og også en bredere fremstilling enn det som er gjort tidligere, da det meste litteratur har basert seg på deler av partiets historie fremfor hele perioden. Dessverre har en bredere sammenlikning av samer og tateres situasjon i mellomkrigstiden med NS-regimet blitt utelatt av hensyn til avgrensning. Om dette eller andre områder jeg bare delvis har behandlet skulle mangle forskning kan dette være et utmerket utgangspunkt for andre masterstudenter i fremtiden å undersøke.

Kilder

Trykte kilder:

Litteratur

- Berner, Margit (2006) Prisoner of War Studies” to Proof of Paternity: Racial Anthropologists and the Measuring of “Others” in Austria Turda, i Marius & Weindling, Paul J (red.) *Eugenics and Racial Nationalism in Central and Eastern Europe 1900-1940*.Budapest: Central European University Press
- Bogen, Olav Christoffer (2008) *Fremst i fylkingen: Germanske SS Norge. Organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi* (masteroppgave). Universitetet i Oslo: Oslo
- Braut Simonsen, Kjetil (2017) Vidkun Quisling, antisemittismen og den paranoide stil. *Historisk tidsskrift*, 2009 (Nr.4) s.446-467
- Braut Simonsen, Kjetil (2020) Antisemittismen i Norge ca. 1918-1940, i Sørensen, Øystein & Braut Simonsen, Kjetil (red.) *Historie og moral: Nazismen, jødene og hjemmefronten*. Oslo: Dreyers forlag.
- Brevig, Hans Olaf & Ivo de Figueiredo (2002) *Den Norske fascismen*. Oslo: Pax forlag
- Bruknapp, Dag Olav (1972) *Nasjonal Samling og rasespørsmålet*. Hovedoppgave i historie, UiB. Bergen 1972.
- Bruknapp, Dag Olav (1976) Ideene splitter partiet. I Danielsen, Rolf & Ugelvik Larsen, Stein(red.). *Fra ide til dom* s.9-47.Oslo: Universitetsforlaget
- Bryn, Halfdan (1925) *Menneskerasene og deres utviklingshistorie*. Oslo: Olaf Norlis forlag
- Cassata, Francesco (2011) *Building the new man: Eugenics, racial science and genetics in twentieth-century Italy*. Budapest: Central European University Press
- Dahl, Hans Fredrik. (1991) *Vidkun Quisling: En fører blir til*. Oslo: Aschehoug
- Dahl, Hans Fredrik, Hagtvet, Bernt & Hjeltnes Guri (1982). *Den norske nasjonalsosialismen: Nasjonal Samling 1933-1945*. Oslo: Pax forlag
- Dahl, Hans Fredrik (2004) *Mediehistorie: Historisk metode i mediefaget*. Oslo:Damm
- Dahl, Hans Fredrik (2012) *Quisling: En Norsk tragedie*. Oslo: Aschehoug
- Dyrendal, Asbjørn & Terje Emberland (2019) *Hva er konspirasjonsteorier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Emberland, Terje (2003) *Religion og rase: nyhedenskap og nazisme i Norge 1933-1945*. Oslo: Humanist forlag
- Emberland, Terje (2009) Å stjele godt bondeblod. *Fortid* nr.2 2009 s.19-28
- Emberland, Terje & Kott, Matthew (2012) *Himmlers Norge: Nordmenn i det storgermanske prosjekt*. Oslo: Aschehoug

- Emberland, Terje (2009) Antisemittismen I Norge 1900-1940, i Eriksen, Trond B., Håkon Harket & Lorenz, Einhart (red.). *Jødehat: antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo: Cappelen Damm
- Emberland, Terje (2013) Pure-blooded Vikings and peasants: Norwegians in the racial ideology of the SS. I Weiss-Wendt, Anton & Yeomans, Rory(red.) *Racial Science in Hitlers New Europe* s.108-129.) *Racial Science in Hitlers New Europe* s.175-199. University of Nebraska press
- Eriksen, Trond B., Håkon Harket & Lorenz, Einhart (2009). *Jødehat: antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo: Cappelen Damm
- Evang, Karl (1934) *Rasepolitikk og reaksjon*. Oslo: Fram Forlag
- Evans, Richard (2005) *The third Reich in Power 1933-1939*. London: Allen Lane
- Evjen, Bjørg (2015) Fagertun, Fredrik (red.) *Krig og frigjøring i nord*. Orkana akademisk
- Farrel, Nicholas (2003) *Mussolini: A New Life*. London: Weidenfeld & Nicolson
- Fuglesang, Rolf Jørgen (1944) Rasehygiene og sosialpolitikk i, Fuglesang, Rolf Jørgen(red.) *Rasehygiene og sosialpolitikk*. Oslo: Brage boklag s.5-12
- Kvassnes, Sverre (1944) En familievennlig lønns-og byggepolitikk, i Fuglesang, Rolf Jørgen (red.) *Rasehygiene og sosialpolitikk*. Oslo: Brage boklag. S.13-24
- Melsom, Leif (1944) Tiltak for å forhindre en for sterk formering av mindreverdige elementer, i Fuglesang, Rolf Jørgen(red.) *Rasehygiene og sosialpolitikk*. Oslo: Brage boklag s.25-32
- Rian, Egil (1944) Arv og Samfunn, i Fuglesang Rolf Jørgen(red.) *Rasehygiene og sosialpolitikk*. Oslo: Brage forlag. s.44-70
- Fure, Jorunn Sem (2007) *1940-1945: Universitetet i kamp*. Oslo: Vidarforlaget
- Frøland, Carl Müller (2017) *Nazismens ideunivers*. Oslo: Vidarforlaget AS
- Gillette, Aaron (2002) *Racial theories in Fascist Italy*. New York: Routledge
- Gogstad, Anders (1991) *Helse og Hakekors*. Bergen: Alma Mater forlag.
- Hamre, Martin Kristoffer (2019) Norwegian Fascism in a transnational perspective: The influence of German National Socialism and Italian Fascism on the Nasjonal Samling, 1933-1936. *Fascism: Journal of comparative fascist studies*.2019 (volume 8: Issue 1) s.36-60
- Haave, Per (2000) *Steriliseringen av taterne 1934-1977*. Oslo: Norges forskningsråd
- Haave, Per (2015) Taterspørsmålet under Hakekorset, i Vedlegg til Nou 2015:7 *Assimilering og motstand*

- Hauge Thorsen, Håvard (2020) *Den Antijødiske lovgivningen I Norge og Tyskland*, i Sørensen, Øystein & Braut Simonsen, Kjetil (red.). *Historie og moral: Nazismen, jødene og hjemmefronten*. Oslo: Dreyers forlag.
- Høidal, Oddvar (1988) *Quisling: En studie i landssvik*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Karcher, Nicola Kristin (2018) *Kampen om skolen: nazifisering og lærernes motstand i det okkuperte Norge*. Oslo: Dreyers forlag
- Kjeldstadli, Knut (1999) *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget
- Klein, Shira (2018) *Italy's Jews from Emancipation to Fascism*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kühl, Stefan (1994) *The nazi connection: Eugenics, American racism and german national socialism*. New York: Oxford University Press
- Kühl, Stefan (2013) *For the betterment of the race*. New York. Palgrave Macmillan
- Kvassnes, Sverre, Egil Rian & Saxlund, Sigurd (1944) *Slekt og individ*. Oslo. Centralforlaget
- Kyllingstad, Jon Røyne (2004) *Langskaller og kortskaller*. Oslo: Scandinavian academic press/Spartacus forlag
- Kyllingstad, Jon Røyne (2014) *Measuring the master race*. Cambridge. Open book Publishers
- Lavik, Nils Johan (1998) *Rasismens intellektuelle røtter: Rase, psykiatri og vitenskap-et historisk perspektiv*. Oslo: Tano Aschehoug
- Ledeen, Michael A. (1975) *The Evolution of Italian Fascist Antisemitism*. *Jewish Social Studies*. Winter 1975 (Volume 37, No.1) s.3-17
- Mjøen, Jon Alfred (1932) *Det norske program for rasehygiene*. Oslo: B.Bentzens boktrykkeri
- Mjøen, Jon Alfred (1938) *Rasehygiene*. Oslo: Jacob Dybwads Forlag.
- Nørstegård, Nikolai (2019) *Psykiater, nazist og redningsmann: En studie av Egil Rians faglige praksis og politiske orientering 1939-1945*(Masteroppgave). NTNU: Trondheim
- Pedersen, Helge (2003) "Gud har skapat svarta och vita människor, jäfvulen derimot halfnegeren." : *En komparativ analyse av Jon Alfred Mjøen og Herman Lundborgs rasehygieniske ideer i Norge og Sverige ca.1900-1935*(Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo
- Proctor, Robert (1988) *Racial Hygiene: Medicine under the nazis*. Cambridge: Harvard University Press
- Quisling, Vidkun (1930) *Russland og vi*. Oslo: Jacob Dybwad forlag
- Melve, Leidulf & Ryymin, Teemu (2018) *Historikerens arbeidsmetoder*. Oslo: Universitetsforlaget

Redegjørelse for Nordiske Folkereisnings retningslinjer (1931) Oslo: Det mallingske bogtrykkeri

Roll-Hansen, Nils. (1980). Den norske debatten om rasehygiene *Historisk tidsskrift* 1980 (nr.3), s.259-283

Roll-Hansen, Nils (2005) Norwegian Eugenics; Sterilization as Social Reform, I Broberg, Gunnar & Roll-Hansen, Nils(red.). *Eugenics and the Welfare State* s.151-194. East Lansing. Michigan University press.

Roughvedt, Bernt (2010) *Med penn og pistol*. Oslo: Cappelen Damm

Saxlund, Sigurd (1940) *Rase og kultur: raseblandings følger*. Oslo. J.M Stenersen forlag

Shirer, William L. (1961) *Det tredje rikets vekst og fall: Bind 1*. Oslo: J.W Cappelen forlag AS

Steinweis, Alan E. (2006) *Studying the jew: Scholarly antisemitism in Nazi Germany*. Cambridge: Harvard University Press

Stien, Ragnar (2015) Norges NS-leger og deres forhold til eutanasi. *Tidsskriftet:Den norske legeforening* 2015 (135) s.1761-1763

Sæther, Orvar (1941) *Hirdboken: Hirdens historie og oppgaver*. Oslo: J.M Stenersen forlag

Søbye, Espen (2010) *En mann fra forgangne århundrer: overlege Johan Scharffenbergs liv og virke 1869-1965*.Oslo: Oktober

Sørensen, Øystein (1989) *Hitler eller Quisling. Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-45*. Oslo: J.W Cappelens Forlag as

Sørensen, Øystein (1991) *Solkors og Solidaritet: Høyreautoritær samfunnsstenkning i Norge ca.1930-1945*. Oslo: J.W Cappelens Forlag as

Sørensen, Øystein (2010) *Drømmen om det fullkomne samfunn*. Oslo: Aschehoug & Co

Sørensen, Øystein (2020) NS-regimet og jødene, i Sørensen, Øystein & Braut Simonsen, Kjetil (red.). *Historie og moral: Nazismen, jødene og hjemmefronten*. Oslo: Dreyers forlag.

Vogt, Ragnar (1914) *Arvelighetslære og racehygiene*. Kristiania. Cammermeyers boghandel

Westlie, Bjørn (1995) *Drømmen om det perfekte menneske: Fra arvehygiene til genhygiene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Wetzell, Richard (2017) Eugenics, Racial Science and Nazi biopolitics, I Pendas, Devin O, Roseman, Mark & Wetzell, Richard (red.) *Beyond the racial state: rethinking Nazi Germany*. s.147-175 Cambridge: Cambridge university press

Wette, Wolfram (2006) *The Wehrmacht: History, Myth and Reality*. Cambridge: Harvard University Press

Wolff, Elisabeth Cassina (2013) *Biological racism and Antisemitism as intellectual constructions in Italian fascism*, i Weiss-Wendt & Yeomans, Rory (Red.). (2013) *Racial Science in Hitlers New Europe* s.175-199. University of Nebraska press

Østbye, Halldis Neegaard (1938) *Jødeproblemet og dets løsning*. Oslo: Eget forlag

Østbye, Halldis Neegaard (1941) *Jødernes Krig*. Oslo: Kamban Forlag

Østrem, Thorleif (1941) Fra negativ til positiv befolkningspolitikk, i Østbye, Halldis Neegaard(red.) *Nasjonalverket: Det nye Norge*. Oslo: Blix Forlag s.342-352

Østbye, Halldis Neegaard 1941 *Quisling har sagt 3: For Norges frihet og selvstendighet*. Oslo: Gunnar Stenersens forlag

Østbye, Halldis Neegaard 1944 *Quisling har sagt 4: Mot nytt land*. Oslo: Blix Forlag

Aviser:

Aftenposten 1944

Arbeiderbladet 1928, 1930, 1932, 1935, 1936

Dagbladet 1921

Fremtiden 1933

Fritt Folk 1936, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944

Germaneren 1944

Gudbrandsdølen 1931

Hirdmannen 1941

Kongsvinger arbeidsblad 1929

Nasjonal Samling 1934, 1935, 1936

Nationen 1921, 1927

Tidens Tegn 1933

Oppslagsverk:

Behrenbaum, Michael (2018) T4 program. *Encyclopedia Britannica* Hentet 17.mai 2021 fra:

<https://www.britannica.com/event/T4-Program>

Jewish losses during the Holocaust: By country. *Holocaust Encyclopedia*. Hentet 1.mai 2021

fra: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/jewish-losses-during-the-holocaust-by-country>

Digitale kilder:

HL-senteret (2016, 5.april) *Terje Emberland tar for seg antisemittismen i mellomkrigstidens*

Norge (Video-foredrag) Hentet fra: <https://www.youtube.com/watch?v=rCrgd-mgHgU>

